

Qate

Kovara Kulturt

Hûmar: 5

Hamnan, 1998

Serredaktor:

Malmîsanij

Redakstyon:

Haydar Diljen, J. Îhsan Espar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

Instyattfê destpêkerdişt:

Osman Aytar, Yildiray Beyazgul,
Çeko, Mûnzûr Çem, Memo Darrêz,
Nihat Elî, Cemil Gundogan, Lerzan Jandîl,
Huseyîn Kulu, Seyîdxan Kurij,
Robîn Rewşen, Kamer Soylemez,
Kazim Temurlenk, Şukrî Urgan

Temstlkarê Almanya:

Mûnzûr Çem
Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seveta aboneytye û têkiltiyê (Almanya de):

L. Ballikaya
C/O Vereinstadtteil VHS e.v.
Postfach 62 07 46
10 797 Berlin/Almanya

Temstlkarê Norveç:

M. Darrêz
Box: 2545
7001 Trondheim/NORVEÇ

Temstlkarê Hollanda

Ferhad Amedî
Delfzyl Str. 81
6835 CM Arnhem/HOLLANDA
Tel: +26-323 26 95

Şertê aboneytye:

Welat	serrêk	6 aşmt
Tirkiya:	40 DM.	20 DM.
Almanya:	40 DM.	20 DM.
Swed:	250 SEK.	125 SEK.
Welatê bînî:	70 DM.	35 DM.

Vayt: 10 DM./50 SEK.

Ilan:

Riperrêk: 200 DM./1000 SEK.
Nêm riperr: 100 DM./500 SEK.
Çarêgriperr: 50 DM./250 SEK.

Çap: Apec Tryck & Förlag, Stockholm

ISSN: 1401-2995

Postgiro:

Kurdiska Kultur och Språkföreningen
475 16 98-4 SWEDEN

Adres:

Î. Espar
Odd Fellowvägen 29
S-127 32 Skärholmen/SWEDEN

Berpirsiyariya ber nuştê yê nûştêxt/nûştêxe bi xo ya.

TEDE

Wendoxan rê	3
Derheqê Kirmanckî de Kombîyayîşê Pancine	4
Rêzan	
“Dêngbêjê Weş a, la Miyûnî Şarî Xwi di”	22
Zulfikar Tak	
Meberme Markîg	32
Gawanê Kurdîstanî	
Hîrê Şîrî	34
Lerzan Jandîl	
Sedserra 19inde Halê Împaratorîya Osmanîyan û Vurîyenê nê Demî-III	37
Hamdî Ozyûrt	
“Ordlöst”	52
Memo Darrêz	
Zelî Boxlonî	53
Huseyîn Kahraman	
Şanika Şîni	62
Ali Heydar Sever	
Va Bo	65
Erdal Er	
Biryêna Herî û Devî	67
Abdulmuttalip Koç	
Çend Şîrî	71
Kitaban ra	76
Çeko	
Loke û Her	78
Ripelê Fiqrayan	80
Malmîsanîj	
Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)-III	83
Seyîdxan Kurij	
Çewlîgî ra Di Dêrî	90
Wendoxan ra	92
Celadet Ali Bedirxan	
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-V	94
Kemal Unal	
Di Birayê Zurekerî	106
Çend Rojnameyanê Fransî û Îngilîzî de Xoverrodayîşê Dêrsimî 1937 -III	108
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-IV	109
Alfabe	112

Wendoxê erjayeyî,

Na hûmara *Vateyî* hûmara verîna serra diyin a. Çar hûmarê mayê ke par vejîyaybî hem Ewropa de hem zî Tirkîya de çap bîy û *Vate* Tirkîya û taye cayanê Kurdîstanî de zî vila bî. Çîyo ke ma tewr zaf keyfweş keno no yo.

Ma verî zî vatbî labelê ma newe ra vajî ke nê bes nîyê. Ma ganî (gerek) bixebitîye ke *Vateyî* hîna zaf çap bikerî û vila bikerî. Şima wendoxî zî ganî na xebate de ma rê ardim bikerî.

Ewro ma bi zerweşîye vînenî ke Kurdîstan ra, Tirkîye ra û welatanê cîya-cîyayanê Ewropa ra wendoxî ma rê nusenî û piştî danî ma. No rewş (hal) ma hîna teşwîq keno ke ma karê hazirkerdene û vilakerdena *Vateyî* rê sûr bibî.

Na hûmara ma de metnê netîceyanê *Kombîyayîşê Pancinê Kirmanckî* (Zazakî) esto. Seke şima nê metnî de vînenî ma roj bi roj ver bi kirmanckîya standarde gaman erzenî. Ma hêvî kenî ke wendox û nuşttoxî hem netîceyanê kombîyayîşanê kirmanckî hem zî nuşteyanê (yazîyanê) bînan bi dîqqet biwanî û nînan ser o munaqeşe bikî, fikranê xo ma rê zî binusî.

Bi na hêvî ma weşî û şayîya şima wendoxan wazenî.

Vate

DERHEQÊ KIRMANCKÎ DE KOMBÎYAYÎŞÊ PANCINE

Stockholm, 14-16ê tebaxe 1998

Roja 14ê menga (aşma) tebaxe, Stokholm de kirmanckî (zazakî) ser no kombîyayîşê pancine dest pêkerd û hîrê rojî ramit. Nê kombîyayîşî de nê duyey kesî amade bîy:

Yildiray Beyazgul (Gimgim)
Mûnzûr Çem (Dêrsim)
Haydar Diljen (Sêwregi)
Nihat Elî (Sêwregi)
J. Ihsan Espar (Pîran)
Çeko Kocadag (Gimgim)
M. Malmîsanij (Pîran)
Selîm Mûrat (Pali)
Robîn Rewşen (Licê)
Mehmet Taş (Dêrsim)
Şukrî Urgan (Hêni)
Hamdî Ozyurt (Gimgim)

Nê kombîyayîşî de amadebîyayoxî nê meseleyan ser o vindertî û meylê xo tesbît kerdî:

- Çend çekuyê (kelîmeyê) ke ca ra ca cîya vajîyênî (Yer yer farklı söylenen birkaç sözcük)
- J, C yan Z? (J mi, C mi yoksa Z mi?)
- Nuştişê tayê (tanî) çekuyanê ke cumle mîyan de pîya -se cita-vajîyênî (Cümlede birlikte kullanılan bazı -çift- sözcüklerin yazılış biçimi)
- “Ke“ û vîrgul (“Ke“ ve virgöl)
- Nuştişê notanê bîblîyografikan (Biblîyografik notların yazılış biçimi)
- Karî ra (Fiilden)
- Termê gramerî (Dilbilgisi terimleri)

- Termê leşkerî (Askeri terimler)

Cêr ra ma nê xusûsan de meylê kombîyayîşî nusenî.

Tîya de çekuyê nêrî (bi tirkî “eril sözcük”) ver de (n), çekuyê makî (bi tirkî “dişil sözcük”) ver de (m) nusîyayo. Tayê çekuyanê nêrîyan dim a suffiksê “-e” nusîyayo. No yeno a mana ke, eke formê nêrî dim a “-e” ame, o çeku beno makî. Nimûne: şehîd, -e. Yanî, çekuyê “şehîd”î nêrî yo (lajeko yan zî camêrdo şehîd), eke nê çekuyî dim a “-e” ame, beno “şehîde” û no çekuyê “şehîde” makî yo (kêneka yan zî cinîya şehîde). Tayê cayan de, çekuyanê makîyan dim a herunda “-e” de “-i” yena, tayê cayan de zî ne “-e” ne zî “-i” yena.

6· Çend çekuyê ke ca ra ca cîya vajîyênî

Kirmanckî de tayê çekuyî mintîqa ra mintîqa cîya vajîyênî. Ma nê çekuyan ra çekuyanê cêrînan ser o munaqeşe kerd û mîyane nînan ra yew yan zî di formî weçînay (vîjnay).

meylê kombîyayîşî ..... *formê binî* ..... *tirkî*

awe (m), awi (m) ... aw, ow, uwe, axwe,

awke, awki, owk, ok ..... su

ciwîyayene ..... yaşamîş bîyayîş ..... yaşamak

çike ..... çî ke ..... çünkü

çitur ..... çî tur, çî tir ..... nasıl

emşo ..... emso, esmû, eşmo, imşo, işmo, imş ..... bu gece

emser ..... esmer, imser, ismer ..... bu yıl

ewro ..... ewrû, eyro, êro, êr, îro ..... bugün

her ..... hur, wir ..... her

her di ..... hurdî, wurdî, wurna ..... her iki

her dîyan ..... hurdêna, wurdî hurdêmîna, wurdînî ..... her ikisi

Her dîyan wend. .. Hurdêna wend./Wurdînî wend. .... Her ikisi okudu.

her kes ..... wir kes ..... herkes

her roj ..... wir ro ..... her gün

heyat (n) ..... hêyat ..... hayat, yaşam

hurdî ..... wurdî, wurdî ..... ufak, küçücük

hûmar ..... hûmare, ûmare, amore ..... sayı

Uate

Istanbul	Estembul, Estemol	Istanbul
Kurdîstan (n).....	Kurdistan (m)	Kürdistan
Kurdîstanê ma (n)	Kurdistana ma (m)	Kürdistanımız
labelê	lablê, labrê	fakat, lakin
milet (n)	millete (m), mîlet (m)	millet, ulus
miletê ma (n).....	milleta ma (m), mîletê ma (m)	ulusumuz, milletimiz
milî	millî, mîllî	ulusal, milli
na (m)	ena, ina, hena	bu (dişil için)
nan (n)	na, non, nûn, no, nû	ekmek
naye (m).....	nay, enay, inay, hena.....	bunu (dişil için)
ney (n).....	nê, enî, inî, enê, inê.....	bunu (eril için)
nê	nî, enî, inî, enê, inê	bunlar
nînan	nînû, enîyan, inîyan, enyo	1)bunlar 2)bunları
nîyadayene	nîya dayene	bakmak
nîyade	nîya de.....	bak
no (n).....	eno, ino, enû, nû, ini.....	bu (eril için)
nuşte (n)	nuştaye.....	yazı, muska
nuştene, nivisnayene niştîş	.....	yazmak
nuşttox, -e	nuştêx.....	yazar, yazan
qisa (m), qesa (m) qese (n), qise (n)	.....	.....
qisey kerdene, ...	qesêy kerdene, qesê kerdene, ...	söz, laf
qesey kerdene.....	qisê kerdene, qese kerdene	konuşmak
rey	ray, rêy, rê	kez, kere
reyê	rayê, rêyê	bir kez, bir kere
reyke	rayki, rêki	bir kez, bir kere
rey-rey	ray-ray, rê-rê	bazan, arasıra
seke	se ke, se ki.....	gibi
tayê	tay, toy, tanî, tayn, taynî	bazı
tîya	ta, tîye, etîya, etya, îta, ewta, owta, wita, weyta	bura, burası
uca	wica, wuca, weyca, wija, wiza, wuza, uza, uja, ewca, owca	ora, orası
weyra	ewra, owra, ora	ora, orası

yewbîyaye (n),
yewbîyayîye (m) ....yobîyaye (n), yobîyaya (m) ..... birlik
yewbîyayene,
yewbîyayîş .....yobîyayîş, yewbeyîş ..... birlik
yewbîyayene .....yobîyayîş, yewbeyîş ..... birleşmek
yewbîyayîş (n) .....yobîyayîş, yewbeyîş ..... birleşme
yewîye (m) .....yewey, yewî, yowê ..... birlik
ziwan (n) .....zan, zon, zo, zû..... dil

Kombîyayîşê Kirmanckî yê yewîne ra yew grûbe

2) J, C yan Z?

Kirmanckî de tayê çekuyî estê ke tayê cayan de bi “J”, tayê cayan de bi “C” tayê cayan de zî bi “Z” vajîyênî. Meylê kombîyayîşî nê forman ra formê “J”yinî ser o yo. Yanî eke çekuyêk (yew çeku) wayîrê ne hîrê forman bibo, nînan ra formê “J”yinî tercîh beno. Nimûne:

Uate

---

meyl kombîyayîşî ..... formê binî ..... tirkî

J ..... C, Z

çije (n) ..... çice, çizik, cizik ..... meme

dej (n) ..... dec, dez ..... ağrı, acı, üzüntü

dejayene ..... decayene, dezayene ..... ağrımak,
acımak, üzölmek

dewij- e dewic, ... dewiz ..... köylü

dêrsimij, -e ..... dêrsimic, dêrsimiz ..... Dersimli

erjan, -e ..... ercan, arcon, erzan ..... ucuz

erjanîye (m) ..... erconey, erzanîye ..... ucuzluk

eskije (m) ..... eskici, eşkuçi, eskize ..... kuru üzüm

espije (m) ..... espici, aspize ..... bit

gijik (n) ..... gicik, gizik ..... saç

kej, -e ..... kec, kez ..... sarışın

laj (n) ..... lac, laz ..... oğlan

lajek (n) ..... lacek, lazek ..... erkek çocuk, oğlan

lej (n) ..... lec, lez ..... kavga

lej kerdene ..... lec kerdene, lez kerdene ..... kavga etmek

lojine (m) ..... locini, lozine ..... baca

mij (n) ..... mic, miz ..... sis

nimaj (n) ..... nimac, nimaz, nemaz, nime ... namaz

paliyij, -e ..... paliwic, paliyiz ..... Palolu

pirojine (m) ..... pircini, pirozine ..... kalbur

qij, -e ..... qic, qiz ..... küçük

roj (n) ..... roc, roz ..... güneş

roje (m) ..... roce, roze ..... gün

roje (n) ..... roce, roze ..... oruç

şaristaniy, -e ..... şaristonc ..... kentli, şehirli

vaje ..... vace, vaci, vaze ..... söyle

3) Nuştişê tayê çekuyanê ke cumle mîyan de pîya -se cita- vajîyênî.

Nimûne:

çende... ende...

çi... çî...

ge... ge...

ge-ge... ge-ge...

ha... ha...

hem... hem...

ne... ne...

yan... yan...

Tayê kesî gama ke nê çekuyan nusenî, mîyanê nînan de vîrgul ronanî, labelê meylê kombîyayîşî gore bêvîrgul nusîyênê (yenê nuştiş). Nimûne:

meylê kombîyayîşî ..... nuştişê bînî

Çende ez zana ti zî ende zanî. .... Çende ez zana, ti zî ende zanî.

Çi cinî çî camêrd heme amey. .... Çi cinî, çî camêrd heme amey.

Ge ez yena ge ti yenî. .... Ge ez yena, ge ti yenî.

Ge-ge ez yena ge-ge ti yenî. .... Ge-ge ez yena, ge-ge ti yenî.

Ha ez ha ti, ferqê ma çin o..... Ha ez, ha ti, ferqê ma çin o.

Hem ez yena hem ti yenî. Hem ez yena, hem ti yenî./Him ez yena, him ti yenî.

To ne wendo ne nušto. .... To ne wendo, ne nušto.

Yan ez yena yan ti yenî. .... Yan ez yena, yan ti yenî.

/Ya ez yena, ya ti yenî.

4) “Ke“ û vîrgul

Tayê kesî cumle mîyan de çekuyê “ke“ ra ver yan zî pey vîrgul ronanî. Meylê kombîyayîşî gore no vîrgul nêronîyêno. Nimûne:

meylê kombîyayîşî ..... nuştişê bînî

Ez ameya ke ti zî bêrî. .... Ez emeya ke, ti zî bêrî./Ez emeya, ke ti zî bêrî.

5) Nuştişê notanê bîbliyografikan

Notê bîbliyografikî heme welatan de eynî nênusîyênî. No xusus de standardê cîya-cîyayî estê. Kombîyayîşî munasib dî ke notanê bîbliyografikan de bi rêz (bi sira) nê malumatî bibî:

Nameyê peyen ê nuştoxî (yazarın soyadı), nameyê nuştoxî, nameyê kitabî, nameyê weşanxana (yayınevinin adı), nameyê şaristanî yo ke weşanxane tede yo (yayınevinin bulunduğú şehrin adı), serre, rîpel

Mîyanê nê malumatın hemînî de vîrgul esto. Nimûne:

Çem, Mûnzûr, Hotay Serra Usifê Qurzkizî, Weşanên Roja Nû, Stockholm, 1992, r. 124

Eke herunda kitabî de meqale bibo, wina nusîyêno:

Nameyê peyen ê nuştoxî (yazarın soyadı), nameyê nuştoxî, “nameyê meqala“, nameyê rojnameyî yan zî kovare (gazete veya derginin adı), hûmara rojnameyî yan zi kovare (gazete veya derginin sayısı), tarîxê rojnameyî yan zî kovare, nameyê şaristanî yo ke rojname yan zî kovare tede neşr biyê (gazete veya derginin yayınlandığı şehrin adı), rîpel

Mîyanê nê malumatın hemînî de vîrgul esto û nameyê meqale bi xo îşaretanê “ “ (bi tirkî “tırnak îşareti“) mîyan de yo. Nimûne:

Haydar Diljen, “Programandê Partîyandê Kurdan di Persa Ziwanî“, Vate: kovara kulturî, nr. 4, Wisar 1998, Stockholm, r. 19

6) Karî ra (Fîlî ra)

a) Suffiksê mesderî: -ene

Tayê kesî gama ke mesderê kari (fîlî) nusenî herunda suffiksê “-ene“ de nê suffiksın ra yewî nusenî: êne, -eni, -ine, -en, -in. Meylê kombîyayîşî gore “-ene“ nusîyêno. Nimûne:

meylê kombîyayîşî ..... formê bînî ..... tirkî

-ene ..... -êne, -eni, -ine, -en, -in

bîyayene, bîyene ..... bîyayêne, bîyayine, bîyayine ... olmak

dayene ..... dayêne ..... vermek

şîyayene ..... şîyayêne ..... gitmek

zanayene ..... zanayêne ..... bilmek

b) Karê bîyayene (fîlê bîyayîşî)

Tayê cayan de gama ke karê bîyayîşî ancîyêno, herfa B vurîyêna (bedilîyêna) bena V labelê tani cayan de na herfe nêvurîyêna û sey eslê xo B manena. Meylê kombîyayîşî formê B'yine ser o yo. Nimûne:

<i>meylê kombîyayîşî</i>	<i>formê bînî</i>	<i>tirkî</i>
O bîbî.	O bîvî. / O bîv.	O olmuştu.
Her di bîbî şehîd.	Hur di bîvî şehîd.	İkisi şehit olmuşlardı.
Di cayan ra dirbetin bîbî. ...	Di cayan ra dirvetin bîvî. ...	İki yerden yaralanmıştı.
Mi morekî kerdîbî la ra.	Mi morekî kerdîvî la ra.	Boncukları ipe takmıştım.
Lajekî qeyd bîbî.	Lazekî qeyd bîvî.	Oğlanlar kaydedilmişlerdi.
Şima xapitîbî.	Şima xapitîvî.	Sizi kandırmışlardı.
Kênekî şîbî.	Çênekî şîvî.	Kızlar gitmişlerdi.
O amebî.	O amevî.	O gelmişti.
Mi vatbi.	Mi vativ.	Ben demiştim.

c) “-îme“ yan zî “-yîme“

Şîweya Dêrsimî de kesê yewinê karî (fîlî), demo vîyarteyo dîyar (dili geçmiş zaman) de bi “-îme“ yan zî “-yîme“ (-y+îme) qedîno. Nimûne:

<i>şîweya Dêrsimî</i>	<i>şîweyê bînî</i>	<i>tirkî</i>
ma ameyîme	ma amey	biz geldik
ma bîme	ma bîy	biz olduk
ma kewtîme	ma kewtî/ma kewtê	biz düştük
ma şîme	ma şîy	biz gittik
ma vinetîme	ma vindetî/ma vinetê	biz durduk
Xortan ma ardîme.	Xortan ma ardî/ma ardê.	Gençler bizi getirdiler
Xortan ma fistîme ra xo ver.	Xortan ma vistî/eştê xo ver.	Gençler bizi önlerine kattılar.

7) TERMÊ GRAMERÎ

<i>tirkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>
ad	name (n)
ad cümlesi	cumleya nameyî (m)
ad tamlaması	îzafeya nameyî (m)
adıl	zemîr (n)
alfabe	alfabe (m)
artedat	peydat (n)
artikel	artîkel (n)
asal sayılar	hûmarnameyê bingeyî

Özet

---

bağlaç.....	bestox (n)
basit cümle	cumleya sade (m)
basit fiil	karo sade (n)
basit kelime	çekuyo sade (n)
basit sözcük	çekuyo sade (n)
basit sıfat.....	sifeto sade (n)
belgisiz sıfat	sifetê nedîyarîye (n)
belgisiz zamir	zemîrê nedîyarîye (n)
belirtili.....	dîyar, -e
belirtili isim tamlaması	îzafeya nameyî ya dîyare
belirtisiz	nedîyar, -e
belirtisiz isim tamlaması.....	îzafeya nameyî ya nedîyare
belirtme sıfatı.....	sifetê dîyarkerdene (n)
bileşik cümle	cumleya pêrabestîye (n)
bileşik fiil.....	karo pêrabeste (n)
bileşik kelime	çekuyo pêrabeste (n)
bileşik sıfat	sifeto pêrabeste (n)
bileşik sözcük	çekuyo pêrabeste (n)
bükümlü	ante (n), antîye (m)
bükümlü ad	nameyo ante (n)
bükümlü isim	nameyo ante (n)
bükümlü dişil isim	nameyo anteyo makî (n)
bükümlü eril isim	nameyo anteyo nêrî (n)
büyük harf.....	herfa girde (m)
cins ad.....	nameyo cins (n)
cins isim	nameyo cins (n)
cümle	cumle (m)
cümlenin yapısı.....	awankerdişê cumle
çekilmek	ancîyayene
çekim	antiş
çekmek.....	antene
çoğul.....	zafhûmar
çoğul ad	nameyo zafhûmar (n)
çoğul isim	nameyo zafhûmar (n)

dil	ziwan (n)
dilbilgisi	gamer (n)
dili geçmiş zaman	demo vîyarteyo dîyar (n)
dişil	makî (m)
dişil ad	nameyo makî (n)
dişil isim	nameyo makî (n)
durum	rewş (n)
durum zarfı	zerfa rewşî (m)
edat	edat (n)
edebilmek	şayene (şayîş), eşkayene (eşkayîş), besekerdene
edilgen fiil	karo passîf (n)
emir kipi	raweya fermanî (m)
eril	nêrî (n)
eril ad	nameyo nêrî (n)
eril isim	nameyo nêrî (n)
eşanlamlı	hemmana
eşanlamlı kelime	çekuyo hemmana (n)
eşanlamlı sözcük	çekuyo hemmana (n)
eşsesli	hemveng
eşsesli kelime	çekuyo hemveng (n)
eşsesli sözcük	çekuyo hemveng (n)
etken fiil	karo aktif (n)
eylem	kar (n)
fiil	kar (n)
fiil cümlesi	cumleya karî (m)
geçişli fiil	karo transîtîf (n)
geçişsiz fiil	karo întansîtîf (n)
gelecek zaman	demo ameyox (n)
geniş zaman	demo hîra (n)
gereklilik kipi	raweya ganîyîye (m)
gizli özne	kerdoxo nimate (n), kerdoxa nimitîye (m)
harf	herfe (m)
ilgeç	edat (n)

Özet

---

isim	name (n)
isim cümlesi	cumleya nameyî (m)
isim tamlaması	îzafeya nameyî (m)
istek kipi.....	raweya waştene (m)
işaret.....	nîşan (n)
işaret sıfatı	sifetê nîşankerdene (n)
işaret zamiri	zemîrê nîşankerdene (n)
iyelik adlı	zemîrê wayîriye (n)
iyelik zamiri	zemîrê wayîriye (n)
karşılaştırma sıfatı	sifetê pêveronayîşî (n)
kelime	çeku (n)
kesir sayılar	hûmarnameyê kesîrî
kip	rawe (m)
kurallı fiil	karo qaydeyin (n)
kuralsız fiil	karo bêqayde (n)
küçük harf	herfa hurdiye (m)
lûgat.....	ferheng (n)
lûgatçe	ferhengek (n)
mastar	mesder (n)
mişli geçmiş zaman	demo vîyarteyo nedîyar (n)
muktedir olmak	şayene (şayîş), eşkayene (eşkayîş), besekerdene
mülkiyet zamiri	zemîrê wayîriye (n)
nesne.....	obje (n)
niteleme sıfatı	sifetê senîniye
nötr ad	nameyo notr (n)
nötr isim	nameyo notr (n)
olmak	bîyene, bîyayene
olumlu.....	pozîtîf, -e
olumlu cümle.....	cumleya pozîtîfe (m)
olumlu soru	perso pozîtîf (n)
olumsuz	negatîf, -e
olumsuz cümle	cumleya negatîfe (m)
olumsuz soru	perso negatîf (n)

olumsuzlama edatı	edatê negatîfiye (n)
önedat	veredat (n)
önek	prefiks (n)
özel	taybetî (n), taybetîye (m)
özel ad	nameyo taybetî (n)
özel isim	nameyo taybetî (n)
özne	kerdox, -e
sanal geçmiş zaman	demo vîyarteyo nîyetin (n)
sayı	hûmar (m)
sayı sözcüğü	hûmarname (n)
sesli	vengin, -e
sesli harf	herfa vengine (m)
sessiz	bêveng, -e
sessiz harf	herfa bêvenge (m)
sıfat	sifet (n)
sıfat tamlaması	îzafeya sifetî (m)
sıra cümleler	cumleyê rêzkî
sıra sayılar	hûmarnameyê rêzkî
sonek	suffiks (n)
soru	pers (n)
soru cümlesi	cumleya persî (m)
soru işareti	nîşanê persî (n)
soru sıfatı	sifetê persî (n)
soru zamiri	zemîrê persî (n)
soru zarfı	zerfa persî (m)
sıfat	sifet (n)
sıfat tamlaması	îzafeya sifetî (m)
sözcük	çeku (n)
sözlük	ferheng (n)
şahıs zamiri	zemîrê kesî (n)
şart kipi	raweya şertî (m)
şimdiki zaman	demo nikayin (n)
şimdiki zamanın hikayesi	demo vîyarteyo nikayin (n)
takı	suffiks (n)

Ūate

---

tamlama	îzafe (m)
tekil.....	yewhûmar
tekil ad.....	nameyo yewhûmar (n)
tekil isim	nameyo yewhûmar (n)
terim	term (n)
tümce	cumle (m)
tümleç	temamker (n)
türemiş	viraşte (n), viraştîye (m)
türemiş fiil.....	karo viraşte (n)
türemiş kelime	çekuyo viraşte (n)
türemiş sıfat	sifeto viraşte (n)
türemiş sözcük	çekuyo viraşte (n)
ünlem.....	înterjeksîyon
ünlü	vengin, -e
ünlü harf	herfa vengine (m)
ünsüz	bêveng, -e
ünsüz harf	herfa bêvenge (m)
vurgu	aksan (n), ton (n)
yakın sanal geçmiş zaman	demo vîyarteyo nîyetin o nezdî (n)
yalın.....	xoser, -e
yalın ad.....	nameyo xoser (n)
yalın isim.....	nameyo xoser (n)
yapabilmek	şayene (şayîş), eşkayene (eşkayîş), besekerdene
yardımcı.....	ardimkerdox, -e
yardımcı fiil	karo ardimkerdox (n)
yer zarfı	zerfa cayî (m)
yüklem	kardar (n)
yön bildiren zarf.....	zerfa hetî (m)
zaman	dem (n)
zaman zarfı	zerfa demî (m)
zamir.....	zemîr (n)
zarf.....	zerfe (m)

zarfsal sayılar ..... hûmarnameyê zerfkî
zincirleme tamlama ..... îzafeya rêzilkî (m)

Kombîyayîşê Kirmanckî yê yewîne ra yew grube

8) TERMÊ LEŞKERÎ

tirkî ..... *kirmanckî (zazakî)*
akın ..... hêriş (n), gale (m), galim
akın etmek ..... hêriş kerdene, gala ... kerdene, galim
kerdene, galime pira nayene
alarm ..... alarm (n)
alarm çalmak ..... alarm cenayene
alarm vermek ..... alarm dayene
alay ..... alaye (m)
alman (tüfek)..... aleman (n)
antitank ..... antîtanq (n)

antreman	antreman (n)
asayiş	asayîş (n)
asker	leşker, -e
askerî	leşkerî
askeri bütçe	butçeya leşkerî (m)
askeri cip	cîpa leşkerî (m)
askeri hizmet	xizmeto leşkerî (n)
atış yeri.....	b. silah atış yeri
atlı	espar, -e; suwar, -e; suwarî (n), suwarîye (m)
atom	atome (m)
atom bombası	bombaya atome (m)
barut	barut (n)
barut hakkı	heqê barutî (n)
batarya	batarya (m)
bayrak.....	beyraqe (m), ala (m)
bazuka	bazûka (m)
beşli (tüfek)	bêşlî (n)
bomba	bomba (m)
bomba atmak	bomba eştene
bomba koymak	bomba dekerdene
bomba patlatmak	bomba teqnayene
bombalamak.....	bomba kerdene
bombalanmak	bomba biyene
bombardıman	bombarduman
bombardıman edilmek.....	bombarduman biyene
bombardıman etmek.....	bombarduman kerdene
bot	bote (m)
butçe	butçe (m)
cemse	cemse (m)
cephane.....	cebilxane (n)
cip	cîpe (m)
çare	çare (n)
çaresiz.....	bêçare
darbe	çewr (n), derbe (m)

darp yarası	birîna çewrî (m), birîna derbe (m)
denizaltı.....	bota binawe (m)
derman	derman (n)
dermansız.....	bêderman, -e
düzenli	biserûber, -e; întîzamin, -e, nîzamin, -e
düzensiz.....	bêserûber, -e; bêîntîzam, -e; bânîzam, -e
egemenlik	bandure (m)
hakimiyet	bandure (m)
emniyet	asayîş (n)
el bombası	bombaya destî (m)
genel	pêroyî
genel asayîş	asayîşo pêroyî (n)
genel emniyet	asayîşo pêroyî (n)
genel güvenlik	asayîşo pêroyî (n)
güvenlik.....	asayîş (n)
hazır ol! (emir)	amade be!
hidrojen	hîdrojene (m)
hidrojen bombası.....	bombaya hîdrojene (m)
hizmet.....	xizmet (n)
hücum	hêriş (n), gale (m), galim
hücum etmek	hêriş kerdene, gala ... kerdene, galim kerdene, galime pira nayene, ramitene ser
idman.....	îdman (n)
ikaz	balantiş (n), îqaz (n)
ikaz etme	balantiş, pêhesnayîş, îqazkerdiş
ikaz etmek	bal antene, îqaz kerdene
intizamlı	biserûber, -e; întîzamin, -e, nîzamin, -e
intizamsız.....	bêserûber, -e; bêîntîzam, -e, bânîzam, -e
jandarma	cendirme (n)
kanat	bask (n), perr (n), pol (n)
sağ kanat.....	basko rast (n), perro rast (n), polo rast (n)
sol kanat	basko çep (n), perro çep (n), polo çep (n)
kara	erd (n), bej (n)
karar	bire (m), qerar (n)

Kombîyayîşê Kirmanckî yê yewîne ra yew grube

karar almak	bire girewtene, qerar girewtene
karar vermek	bire dayene, qerar dayene
karara bağlamak	bire dayene, qerar dayene
karargah	qerargehe (m)
karasal	erdî, bejî
kol	bask (n), perr (n), pol (n)
sağ kol	basko rast (n), perro rast (n), polo rast (n)
sol kol	basko çep (n), perro çep (n), polo çep (n)
mekan	ca (n), mekan (n)
muhafız alayı	alaya muhafizî (m)
nizamlı	biserûber, -e; nîzamin, -e; întîzamin, -e
nizamsız	bêserûber, -e; bêtîzam, -e; bêntîzam, -e
poligon	cayê çekeştişî (n), poligon (n)
rahat	asan, -e

rahat! (emir)	rehet!
sağ taraf	heto rast (n), perro rast (n), polo rast (n)
saldırı	hêriş (n), gale (m), galim
saldırmak	hêriş kerdene, gala ... kerdene, galim kerdene, galime pira nayene, ramitene ser
silah	çeke (m)
silah atış yeri	cayê çekeştişî (n), poligon (n)
silahlı	çekdar
silahsız	bêçek, -e
sol taraf	heto çep (n), perro çep (n), polo çep (n)
strateji	stratejî (m)
stratejik	stratejîk, -e
stratejik yer	cayo stratejîk (n)
sürgü (silah sürgüsü)	surme (n)
süvari	espar, -e; suwarî (n), süvarîye (m)
şehit	şehîd, -e
şehit düşmek	şehîd bîyene
şehit olmak	şehîd bîyene
taktik	taktîk (n)
taraf	het (n), perr (n), pol (n)
uyarı	balantiş (n), îqaz (n)
uyarma	balantiş, pêhesnayîş, îqazkerdiş
uyarmak	bal antene, îqaz kerdene
yara	birîne (m), dirbete (m)
yaralı	birîndar, -e; dirbetin, -e
yer	ca (n)

RÊZAN:

“DÊNGBÊJÊ WEŞ A, LA MIYÛNÎ ŞARÎ XWI DI”

Seyîdxan Kurij: *Kerem xwi ra ti eşkenî semed wendoxanî ”Vate” ya xwi bidî şinasnayîş?*

Rêzan: Çimûn mi ser. Ez 1962 di dewê Depî (Karakoçan) Sarcani di amêya dinya. Sarcan ha bênatê Çewlîg û Depî d’ a. Çewlîg ra 50 kîlometre dur a. Ez hema şenik bîya, pîy mi Sarcan ra bar kerd şî Yex. Dewê Yexi zî ha kiştê Sarcani d’ a. Sarcaniy pîyeri kirdkî (zazakî) qisê kenî, la Yexi di him kirdkî him zî kurmanckî yenî qisêkerdiş. Ez him kirdkî him zî kurmanckî qisê kena. Qijkekê mi Yexi di vîyert. Mi mektebo verîn (ilkokul) Yexi di wend. Cuwa pê ez Depe di şîya mektebê mîyanînî (ortaokul) la mi niqedîna. 1979 di ez ameya Almanya, o wext ra ez Almanya di ciwîyena. Ez inkê bajar Bremen di mûnena û muzîk ser o xebitîyêna.

Seyîdxan Kurij: To çî wext û sinî dest bi muzîk kerd û ti çî wext ra kurdkî vûnî?

Rêzan: Hunermendê binê dayîşî tabîat o, gerek kî (kesî) di bibo. Mi di heskerdiş hunêr, heskerdiş muzîk qijkekê ra bi. Vîr kot mi nikot mi ez kilamûn ra hes kena û kilamûn vûna. Ez qic bîya mi pêş ver di, sêr gil koyûn a, mîyûn dewi di tim û tim dêr vatîyenî. Ez mîyûn dew ra şînî mi dêr vatîyenî, şar pê mi wuyayinî. Ez mekteb di tim û tim berpîrsîyar gurê muzîk (müzîk kolu başkanı) bîya. Melîmûn tim û tim dersê muzîk di mi ra waştîyeni ki ez kilamûn vacî. Mi o wext hacet nicinayinî, mi Almanya di dest ci kerd ez vecîyaya sêr sehnî û huzur gel.

Seyîdxan Kurij: Ti kam lehçeyanê kurdkî ra kilaman vûnî?

Rêzan: Ez kirdkî û kurmanckî him qisê kena him zî wird lehçûn ra kilamûn vûna. Zûn may mi kirdkî yû û ma keye di kirdkî qisê kenî.

Seyîdxan Kurij:
Tesîrê kam dengbê-
janî kurdan to ser o
zaf o?

Rêzan: Mi qijke-
 kê xwi di tim û tim
 radyoya Erîvan, ê
 Bexdad û ê Tehranî
 ra kurdkî gueştarî
 kerdîyenî. O wext
 tabî her keye di rad-
 yo çinyê bî, tena
 çend keyûn di radyo
 bî. Wext vilakerdiş
 program kurdkî di
 dewij inî keyûn di
 amênî pîyeser û
 kurdkî gueştarî
 kerdîyenî. Mi sayê
 inî programûn ra
 Mihemed Arif Ciz-
 rawî, Hesên Cizra-
 wî, Kawis Axa û
 M e r y e m x a n
 gueştarî kerdîyenî.

Hunermend Rêzan

Ez hema zaf qijkek bîya mi inî dengbêj şinasnayinî û gueş-tarî kerdîyenî.
 Mi Ayşe Şani zî gueştarî kerdîyenî. Mi kilamûn Ayşe Şan ra zaf hes
 kerdîyenî. Hela gi Meryemxan haway kuey (uzun hava) vatîyenî, dêrûn
 yay zaf ez girotiyenî.

Dengbêjûn herêm (mintîqa) ra mi Şakiro (Hûma rehmê xwi pê bikiro,
 şî rehmet), *Ehmed Byertêyij (Ehmê Bêrtî)* û *Sidiq Baxçeyij* gueştarî
 kerdîyenî. Inî hîrye heme dengbêjî zî herêm ma di (Çewlîg, Depe û Pali)
 meşhur î, herkes şinasnenû.

Ez bawer kena inî dengbêjî ki inî serrûn peyenûn di dêrûn politîkûn

vûnî, zafîn ser o tesîr Şivan Perwer estû. Sê herkes mi ser o zî tesîr Şivan Perwer zaf bi. Sê şuêp politîk ez zaf bin tesîr Şivanî di menda. Ez eşkena vacî ki mi pê kilamûn Şivan xwi şinasna, pê tesîr Şivan a mi zûna ez kurd a û ma yewna millet a, welat ma Kurdîstan a.

Esas hêna zaf ez bin tesîr pîy xwi û biray xwiyê pîlî di menda. Pîy mi zaf dêr zûnayînî û tim û tim dêr vatîyenî. Pîy mi hela gi nêweş bikotîyenî, wi şûnd ra hetûn sêr sibay zerrê wadî di şînî-amênî û dêr vatîyenî. Pîy mi destana Memê Alan, Xec û Sîyamend û ê kilamî bîn vatîyenî.

Mi zî inî rucûn di hetûn sêr sibay pîy xwi gueştarî kerdîyenî. Ê kilamî ki pîy mi vatîyenî pîyeri zî yew hîkayetê yin bî.

Qêdo ki şima zî zûnî mîyûn şar ma di çî bû çî nibû, şar pê kilamûn ardû zûn. Tarîx ma kilamûn ma d' o. Kurdûn tarîx xwi ninuşt la bîyayîşûn (hedîseyûn) ser o kilam viraştî. Inay ra zî ma gereka edebîyat xwiyê folklorîkî ser o zaf vindir. Kilamûn ma di zaf çî estû. Mi wexti ki pîy xwi gueştarî kerdîyenî ez zî ê bîyayîşûn pa ciwîyayînî. Êkilamûn pîy mi ez girotîyenî berdîyenî Kuey Sîpan, ez berdîyenî Cizîra Botan, Xec û Zîn şew amênî hon mi.

Kê ma di hema hema pîyeri dêrûn vûnî, pîy mi, biray mi. Dêmeki inî huner kê ma ra yenû.

Seyîdxan Kurij: Ti kilaman xwi sinî vîcnênî? Ti bi xwi muzîk û tekst nusênî, ço to rî tekstan nuseno, nûn ti şîtranî şaîranî kurdan gênî û ci rî muzîk virazenî?

Rêzan: Ez guerê îmkanûn xwi kilamûn şar ma yê ki verba vînbîyayîş şînî gena, rîtm dûna ci, şekîl dûna ci, muzîk yînî binêna kena zengîn û vûna. Ez bi xwi zî guerê zûnayê xwi ge-ge tekst nusena inî tekstûn rî muzîk virazena. Umbazî zî ge-ge şîrûn dûnî mi, ez ci rî muzîk virazena û vûna. Semêd kasêt minê verîn a Şeref Xocay di şîr day mi, mi inî wird şîrî beste kerd û vatî. (Şeref Xoca dewê Yex ra wû.) Inî wird şîrî zî kurmanckî yî.

Seyîdxan Kurij: To heta inkê yew kaset vet. Ini kasêt to di dêrî kirdkîyê folklorîkî zaf kê mî. Sebebî inî çî yo, ewro ra têtîya ti wazenî folklorî ser o zî vindirî nûn nîye?

Rêzan: Raşt a, kasêt minê verînî di dêr folklorîk kê mî. Sebêb inî hal polîtîk ê welatî yû û hal şar ma yû. Qêdo ki herkes zûnû her pêrr Kurdîstan di herb estû. Şar ma mecbur mendû war û wirt xwi ra bar kerdû kot xerîbê, tay amê Ewropa tay şîy bajarûn girdûn ê Tirkîya. Ayi ki hê Ewropa de zî ma îta vînenî, zaf sefalet ûncenî. Ez zî çend serr o welat xwi ra dur a. Qij mi hê welati di, ez nieşkêna bîyarî. Ini hal şarî ma û ê welatî mi ser o zaf tesîr kenû. Verinde ra hetûn êr dengbêj tim û tim verba zalimûn vindertî û kerdişî zalimûn pê kilamûn xwi ya îfade kerdo. Ez zî inîn ra yew a û mi zî waşt ki ez derd û kul gel pê kilamûn xwi ya îfade bikirî. Namê kasêt minê yewin “Dêrd ma giron“ û. Raşt a zî derd şar ma giron û û derd ma zî pa giron û. Serrê 1991 di wexti ki Amerîka û Iraq pîyer da û cuwa pê kurdûn sare darit we, Iraq bombê êşt Kurdîstan; pê mîlyonûn a cinî, qij û kokim kot rîyûn. Her ruej televîzyonûn muetîyen ra ki şîlî-şepilî di, bin varûn di, pê henzarûn însûn vêşûn, têşûn, zit, per-perîşûn bibi. Ini halî şar ma mi ser o zaf tesîr kerd, ez zaf kota ver. Mi ina dêrê “Dêrd ma giron“ o wext vat. Mi waşt ki ez halî a millet bîyarî zûn. Inî sebebûn ra kasêt minê verîn di dêr folklorîk kê mî la ez êr ra têpîya wazena dêrûn folklorîkûn ser o bixebitî. Kasêt xwi yê didini di ez wazena tena dêrûn şar ma, dêrûn folklorîkûn vacî. Ini ser o xebatê mi ha rûmena.

Seyîdxan Kurij: Imkanî to estî ki ti mîyanî gelî ra kilaman arîyedî, dêranî kuhenan bîyarî werte, nûn keso ki to rî ardim bikiro, dêranî folklorîkan bido to esto?

Rêzan: Belê, îta di şar ma zaf o. Ez mîyûn gel ra gêrena, gorê îmkanûn xwi kilamûn top kena, kena arşîv xwi. Hûnc çend embazî zî estî ki kilamûn dînî arîye û mi rî şawenî, heta çend kilamî zî tu mi rî şawitî. Abdulmutalîp Koçî inî ruejûn mi rî çend şîir xwi şawit, ez yi rî sipas kena. Kilamûn şar ma her dengbêj sê xwi vûnû, yûnî herkes yewna qêde vûnû. Ez wazena orîjînalûnî inî dêrûn bivînî, ewil mîyûn gelî di yi sinî vacîyayî o qêde xwi dest finî.

Pê wasitê şima zî ez wazena gazî wendoxûn kovara Vateyî bikirî ki kamî di malzeme estû wa bidû dengbêjûn an zî wa kovarûn di vila kirû.

Ma gereka zûn xwi, kultur xwi rî wahar vêcî, nûn nîye kultur şar ma bête ra darîyenû we. Tek dêrd ma ow û ki ma zûn xwi, kultur xwi rî waharê bikirîmi. Ruejê êri di, ini demî zûnayîşî (bilgi çağı) di, ma pê edebîyatî folklorîkî tena nişkenî kultur xwi queri kirî. Ma gereka her çî xwi binusîmi, arşiv bikirîmi. Ez kurmanckî hol zûna û tim û timi zî kitabûn û kovarûnî kurdkî wûnena. Çimki kurmanckî xeylêk çiy wendişî estû la kirdkî di kitab û kovarî zaf kême î. Ma gereka pê zaravê kirdkî zî zaf neşriyat bikirîmi ki potansiyelî wendoxûn zaf bo. Di sey serr a duşmên pê kiştiş û pê surgun û qetlîamûn neşka ma bête ra wedarû la eke ma zûn xwi rî, kultur xwi rî waharê mekirîmi ma sê gel bête ra darîyênî we. Inay ra gereka herkes çî dest ra yenû bikirû.

Seyîdxan Kurij: Kasetî to di çend dêrî gelî bi lehçeya kurmanckî zî estî la qet nêamo vatiş ki ti inî dêran sinî pêda kenî.

Rêzan: Kultur şar ma zaf dewlemend û zaf rengin û. Herêmo ki ez tê ciwîyaya him dêr kirdkî vacîyayinî him zî dêr kurmanckî. Inî kilam kurmanckî ki ewil mi kaseti di wendî, dengbêjûn herêmê ma kasetûn di wendîbî. Mi qijkekê xwi ra inî dêr zûnayinî. Mi zaf gueş nabi inî dêrûn ser û mi bi xwi zî inî dêr tim û tim vatîyenî. Qêdo ki ma zûnî her dengbêj sê xwi kilamûn wûnenû. Mi orîjînal inî kilamûn nibedilna la mi enstrumanî gurênay, mi binêna rîtm da ci, melodî binêna kerd dewlemend û tabî ki mi zî sê xwi newe ra inî dêr wendî, mi yorum xwi kerd de.

Seyîdxan Kurij: Inkê çî xebatê to esta, ewro ra têtîya ti wazên se bikirî?

Rêzan: Rol dengbêjûn cemat di zaf o. Wexti ki dengbêj gurê xwi hol bikirû eşkenû cemat ser o zaf tesîr bikirû. Mesela Şivan Perwer cemat Kurdîstan di tesîro gird kerdû. Heta ki mi Şivan nişinasna, kilam yi gueştarî nikerd, mi di şûûro milî (ulusal bilinç) çine bi. Mi dêr mayê klasîk vatîyenî la sê muzîko modern ma hêna zaf tirkî gueştarî kerdîyenî. Pê Şivan a ma kurd û Kurdîstan, xoserbîyayîş (serxwebûn), heskerdiş welat û kultur xwi musayî. Ez inkê hêna kirdkî ser o xebitîyena, xebatê minê muzîk ha rûmena. Ez wazena kasê xwiyê didin

vecî. Semêd inî kasêt a dêr mi hedre yê, ez wazena dêrûn hêt Çewlîg, Palî û Depî vacî. Semêd kasêt xwiyê didin a mi hêna zaf dêr folklorîk vîcnayî. Inî kaset di zî ez wazena çend kilamûn kurmanckî vacî la ez se di 70-80 ca dûna dêrûn kirdkî.

Seyîdxan Kurij: Ti Hamburg, Bremen û bajarani bînan di şinî vêvan, vêvan di zî vûnî, elaqey şarî ma sinîn a?

Rêzan: Belê, derdûmarê ma di (Bremen, Hamburg, Celle, Lear, Osna-burg di) şar ma venda mi dûnû ez şina vêvûn. Ez vêvûn di him kurmanckî vûna him zî kirdkî vûna. Çend serr cuwa ver şar hêt ma kom muzîkî yê tirkûn dawet kerdîyenî, vêvê xwi pê muzîk tirkûn a kerdîyenî. Inî serrûn peyenûn şar mayê hêt

Hunermend Rêzan konserê de

Palî, Depî û Çewlîgî vêvûn xwi di mihe-qeq venda mi dûnî. Ez a mintîqa ra ya, herkes mi şinasne-nû. Alaqay min û şar ma zaf hol a, şar ma mi ra zaf hes kenû. Ez zî şar xwi ra zaf hes kena. Ez xwi malî gel hesabena. Guerê fikrê mi gereka dengbêj mal gelî bî, ne mal Partî û rêxistinûn (organîzasyonûn). Ray-ray vêvûn di nerehetê bena, sebêb inî gurûn zî bêtehemulê û bê toleransê cemat ma ya.

Partî û rêxistin kurdûn gereka yewbînûn rî tehemul bikirî, yewbînûn qeubul bikirî. Qêdo ki mi cuar ra zî va, ma dengbêj nieşkenî mal partî û rêxistinûn bî, ma gereka mal şar xwi bî. Wexti ki yew dengbêj bi mal yew partî, wi nieşkenû guerê sarê xwi serbest xebatê xwi bikirû. O

wext o dengbêj hêna zaf a partî rî xizmet kenû, xebatê yi şar xwi ra zafêr semêd partî ya bena. Çi xebat kenû wa bikirû gereka sîyasê partî bigîrû xwi çimûn ver. Ez wazena xebatê dengbêjûn teng nêbû, netewî bû. Normal û ki dengbêj zî yew partî ra hes bikirû, fikir yi yew partî ra hêna nîzdî bû la gereka ini semed fikirîyayîşî milî ya asteng nêbû. Dengbêjî gereka yew partî ra ziyed xizmêt şar xwi bikirî. Ez sîyaseto rojane nikena. Ez wazena zûn xwi rî, kultur xwi rî xizmet bikirî û dêrd şar xwi pê kilamûn xwi ya îfade bikirî. Vêvûn di ray-ray tûn merdim vûnî “ini merdimî filûn partî yû, wa ini vêve di kilamûn mevacû”. Inî çî mi nerehet kenî, ez hêvî kena ki ina bêtoleransê bête ra wedarîyû.

Seyîdxan Kurij: Inî serranî pêyinan di Dêrsim ra zaf dengbêjî vecîyayî û kilaman şarî ma vûnî, hetî Pali, Depe û Çewlîgî ra zaf kê m dengbêj vecîyênî, guerê fikrê to sebeb inî çî yo?

Rêzan: Belê raşt a, hêt Dêrsim ra zaf dengbêj vecîyayî û kultur xwi xeylêk ver di benî. Ez cuwa ver Dêrsim di menda, însûnûn wexti ki kirdkî qîsê kerdîyenî tede zaf qal tirkî bî. Inî serrûn pêyinûn di ez wexti ki dengbêjûn Dêrsimicûn gueştarî kena, ez vîna ki pê ina xebat a zûn xwi xeylêk ver di berdû. Şar mayê Dêrsim hêt kultur ma ra xeylêk ver di şû. Guerê o zulm û a tedayî ki Dêrsim ser o bî, yin hûnc xwi ver ro da, zûn xwi, kultur xwi vîn nikerd. Guerê fikrê mi îta di rol elewîyê zaf o. Dêrsim di hema hema her kîye di yew saz dardikerde bi û her kîye di zî keso ki saz bicinû bi. Xwira îbadêt yin cem û. Cem di saz dûnî pirye û kilamûn vûnî. Tradîsyon şar mayê Dêrsimî di cay muzîk zaf muhîm û. Ma hetî di saz pîryedayîş gune hesabîyayinî. Mi qijkekê xwi di zaf waştîyenî ki ez yew hacetê muzîk bicinî. Mesela melîm ma yew mandolîn ardîbi dew, mi ini mandolîn yi ti ra tirawitîyenî, berdîyenî kîye û xwi bi xwi cinaynî. Mi çend ray saz girot û ard dew ki ez hêdî-hêdî cinayîş saz bimusî la pîy mi wexti ki şînî mîyûn dew, dewicûn ti ra vatîyenî “Lac tu saz ardû dew, saz cinenû; wi ûmîn dew kenû herûm”. Inî ser o pîy mi amênî ez kutîyênî û saz şiknaynî. Her çî ma rî gune bi. Inî sebeb ra ma nieşkaynî xwi ver di berî. Ma hetî di zî dengbêj bî, la inî dengbêjûn kilam xwi bê enstruman vatîyenî. Mesela Şakiro yew dengbêjo zaf hol bi la kilam xwi bê enstruman vatîyenî. Halbukî

enstruman kilam hêna zaf kena weş û gueştarî hêna zaf gueştarî kenî. Ma xwertî bî, ma yew mudet gueş naynî inî dengbêjûn ser, eciz bînî û ma kasê dengbêjûn tirkûn gueştarî kerdîyenî. Eger ma hetî di kilamî pê hacetûn muzîk bivacîyaynî, kilamûnî ma ra hêna zaf amênî heskerdiş û hêna zaf mîyûn şarî ra bînî vila. O wext miheqeq dengbêjî zî bînî zaf. Çimkî ina zî meselay arz û telebî ya. Eger teleb bi, arz zî benû. Guerê fikrê mi, sebêb inî zî dîn bi. Mîyûn şar ma di çalgi herûm amênî qebulkerdiş. Herkês guerê sarê xwi fetwa daynî. Halbukî dîn di çiko inayin çîn û. Êr ez ûnîyena ki bisilmûn pê çalgi ya kilamûn, marşûn û qesîdûn vûnî. Ma hetî di zî qesîdê amênî vatiş la bê çalgi amênî vatiş. Ray-ray derwêşûn elbûne kuwaynî.

Serrê 1979 ez welat ra vecîyaya, ameya Alte Land. Alte Land Almanya di yew mintiqay Stade ya. Qij ma o wext ra yenî îta baxçûn di sayûn, gerazûn, çilegûn çinenî. Mi 1979 di Alte Land di dest kerd ci ez xwi bi xwi cinayîşî saz musaya.

Inî sebebûn ra ma hetî di zaf dengbêj çin î. Yew Rencber Ezîz bi, yi zî ro ma mîyûn ra bar kerd şî. Yew band Rencber Ezîz estû, owi zî Çewlîgi di kê herkesî di estû. Şarî yewbînûn ra kopya kerdû. Şar ma ti ra zaf hes kenû. Mintiqay ma di sê Ezîz dengbêjê holî zaf çin î. Mîyûn şar ma di tay-tay dengbêj amator estî la veng yin hend vila nibû.

Inî problêm şar mayê Dêrsim çinê bî. Qe nêbû pîlî dengbêjûn yin verba yin nivindertîyenî. Ma wexti ki xebatê muzîk kerdîyenî pîl ma verba ma vindertîyenî. Pîlûn ma vatîyenî “Kilamûn vacîyenî la wa çalgi tê çiniye bû”. Ma het sê çalgi tena def û zurna bî. Def û zurna zî vevûn di aşikûn cinaynî.

Inkê ma vînenî ki şar ma tertelê Dêrsim ser o her çî pê kilamûn vatû. Şar ma pê kilamûn tarîx xwi nuştû. Ma êr ruej kiştîş Şahan Axay, bêbextê ceşşûn, zulm dewlet inî kilamûn ra musenî.

Seyîdxan Kurij: To yew kaset vet. Kes to rî ini semed ra ardim kerd nûn nê? Ini kaset sinî rueşîya?

Rêzan: Nê, çoy semêd inî kasê a mi rî ardim nikerd, çoy dest mi nieşt; mi ini kaset pê îmkûnûn xwi ya vet. Ê umbazî ki gurê kasê îdare kerdîyenî (yönetmen) binê kemûnê yi bî. Mi zî rayê verîn yew kaset

vet. Ini sebab ra kaset guerê zerrê mi nibi, însallah kasê didin hêna hol benû. Mi îta di yew kaset viraşt û mi ini kaset şawit Istanbul, kerd ziyed. Mi 4000 kasê vetî, 3000 mi Almanya di kerdî vila. Mi kasê nida ço firma, tena Kom-Kar guerê îmkûnûn xwi kasê mi kena vila. Kasê xwiye didini zî ez wazena bidî yew firma ki welat ma di weş vila bû.

Seyîdxan Kurij: Sey yew dengbêjî yo ki teberî welatî di ciwîyeno, problemî to çi yî?

Rêzan: Teberî welatî di ciwîyayîş semêd dengbêjûn a zaf zehmet û. Dengbêj sê masî yû. Dengbêjo ki mîyûn şar xwi di nêbû benû sê masîy ki ti mîyûn owk ra vecenî. Dengbêjê weş a, la mîyûnî şarî xwi di. Dengbêj Şakiro welat di ruejêk bi mîmûn ma, çend ruêj kê ma di mend. Mi tede xeylêk sohbet kerd. Şakiro zî kîyê xwi bar kerdibi şibi İzmîr, İzmîr di ciwîyaynî. Mi ti ra va “Xalo, ti İzmîr di daymîş benî, owca di kêf tu sinîn û?” Şakiroy va “Cay mi welat min o, mîyûn şar min o. Ez berda eşta mîyûn tirkûnî İzmîr, nê yi mi ra taway fûm kenî, nê zî ez yin ra taway fûm kena. Ez owca di sinî rehet bî? Zûn yin xerîb û, kultur yin xerîb û. Ez ûncax mîyûnî şarî xwi di bî, ez dêrûn xwi vacî, ez rehet bona.” Hal ma zî hema hema sê Şakiroy o.

Ma hê xerîbê d’ê la hûncî zî îta di şar ma bû zaf. Ma şinî vevûn, ma şinî şewûn di dêrûn vûnî, binê benî rehet. Ma yew parçê şar xwi yê. Şar ma bû serwurd, bû macîr, her pêrr dinya ra bû vila. Perr bîn ra ridî sîyasê ra şar ma bû duşmên yewbînûn. Eger sîyasêçî ma xebat bikirî ina duşmenê mîyûn şar ma ra wedarî, şar ma verbi cîye (cê) bîyarî, mîyûn şarî di biratî û yewbîyayîş bibû, problêm ma zî hêna kêma benî.

Seyîdxan Kurij: Ti kam hacetanê muzîkî cinenî?

Rêzan: Ez bi xwi tena saz cinena. Sazi zî ez îta di musaya. Ez wexti ki şewûn di vûna an zî vevûn di vûna ez pa kom a vecîyena sehne. Komê mi esta, ez tena pê saz a nivûna.

Seyîdxan Kurij: Ez zaf sipas kena û to rî sefirazî wazena. Weşî di bimûni.

Rêzan: Ez zî semêd inî pîyaqiseykerdiş (roportaj) a tu rî zaf zaf sipas

MEBERME MARKÎG

Zulfikar TAK

Yeno to vîr
Yeno to vîr Markîga qespekuhoy
Çend rojî ravêrdî
Çend mengî û çend serrî
Yeno to vîr
Ê xortanê to yê ciwanmêrdan
Ê yê ku to bi şitê qespeya xo warî kerdîbî
Ya nameyê înan
To çi rew xo vîr a kerdî
Markîga çimsîyay, porsûr û çinazerdi
Gama çareyê xo
To dabî Koyê Nemrûdî
Çimanê to ra jew wenîyayê Helbilos
O bîn jî wenîyayê Axşûn û Çatok
Û to destê xo jî
Dergî robarê Firatî kerdîbî
Kamcîn roj bî a roj
Yeno to vîr
Ya demserr
Di qeçekî bîbî di taxê corîn di
Kewtîbî to pêş
Jew lajek jew keynek
Nameyê înan to pira nabî
To vatbî “keynek Dîlan, lajek jî Dewran“
Bermayîş a înan xo verdabî
Fekê Dolê Sîyay
Ame to vîr Markîg
A roj roja panc ronakrewanan
A roj û nata bî çend serrî
Ame to vîr Markîg

Karê bêbextan
Û vengê xweverdayîşê şehîdan
Pirr kerdbî qespeya Kurdîstan
Kotî di yê ewro Dîlan û Dewran
Ez jî geyrena zeydê to
Nêzana cayê înan
A roj bî rûpelê altûnî û kewt dîroka Kurdistan
Bes o êdî meberme
Ame to vîr
Ti qandê çiçî bermena
Bi serran Markîg
Werze xo ser
Çîmanê xo ziwa ki
Hêstiranê çîmanê to
Qespeya to jî leymin kerdi Markîg
Bişuwe qespaya xoya kuhoy
Bi gonîya şehîdan
Bi qespeya xoya veşiyayî
Veng bidi Dîlan
Vaci ci rê
“Mizgîna mi to rê
Jew bî sey
Sey bî hezar
Xo xemilnayo
Bi tiving, bombe û fişekan
Sond werdo
Do bigîrê heyfê şehîdan“
Vaci “Mizgîna mi to rê Dîlan
O yo ameyo Dewran“
Veng bidi ci Markîg
Markîga qespekuhoy
Porsûr, çinazerd
Mizgîn bidi Dîlan

GAWANÊ KURDÎSTANÎ RA HÎRE ŞÎÎRÎ

EZ SE KIRÎ?

Vonî warê yi serî kerrî yo
Sefaron ⁽¹⁾ merg û rahar yi yo
Durey qederî mi seywî yo

Pey bonî kîbar mi zîyaret o
Eşq yî cîgerî mi kerd heto
Xeyal mi dunya û axret o

Lakîn qederî mi tim sîya wo
Koy Mendik ⁽²⁾ û Lay Gola wo ⁽³⁾
Kot beynatey zerrey ma wo

Payîz zimiston wa nêro
Vor wa raron nigero
Kîbar mi wa tim bîyer-şîyero

Ez nêzono ez se kirî
Derd û kulon birî ça kirî?
Kîbar xo ra ez mendo durî.

---

1. *Sefaron*, yew dewê Palî ya.

2. *Mendik*, yew mintiqa ya.

3. *Gola*, yew dewê Palî ya.

ŞAN Ê ŞEREF ARD

Ti hinî aqil fikirê ma yî
Sey sofîyon tim zîkrê ma yî
Ma pê tu kenî keyf ê şahî
Ti çakuç ê wersî Kaway î

Ti zaf sert ê zaf selîm î
Tu ver kerd zulm ê zalimî
Tu veng dawo dunya wê alemî
Ti sey tirs ê gurzê Ristim î

Ha wo don purê cêr ê cuar d' o
Kî vonî tuergey ina mardo
Waharê şal ê mund ê kard o
Tu ma rî şan ê şeref ardo

Vergon çiqas kerd zur-zurî
Ti nêtersê gef ê gorr î
Ti sey hewey subat kurr î
Seyyadî kûy Cûdî ê Mûnzûrî

Pêşmergey nomegiron î
Ti helîy deşt ê kûyonî
Raharê xelasî ti zonî
Birey tue yê herî nêverdonî

Bira pêşmerge pure do!
Waya pêşmerga pure do!
Koyî Girdbelik di çœk ruedo
Çimî kalon ê pîronî welatî
Qijonî gerguş hanî yo tue d' o.

01. 05. 1998

Gawanê KURDISTANI

MA TELÎ ÇIMÊ DIŞMENON Î

Her ruej qestî mergî ma bikerî
Gongerî gonon bî, tim bîyer-şîyerî
Dest wasilonê ma tera kerî
Ma aşiqê Kurdîstan î

Adirî tu kowt zerrey mawo
Sebr û sebat ma nigeno
Koy agirin no Kow Sipe wo
Ni kow ro ra dest pê keno

Kurdîstan nomegiron î
Qedr û qîmetê tu ma zonî
Ma bi guîney xo tu owk donî
Ma telî çimê dişmenon î

Aşm û ruej ma wir dî destûn kerî
Cenetî ala ma rî wad bikerî
Cenetî bi minet pê se kerî
Cenetî ma xo rî Kurdîstan o

Hedîsî pêxembirî ha yî vonî
Ma qomî mubarizon î
Reharî cengo û heqî rind zonî
Ma tuernê nî Nûşîrevan î.

Dîjle û Firat di cuyenî
Çimî yin sîya yî şalî yin peşmên î
Pêrdayiş ra nêtersenî
Pîley hot devleton kenî.

02. 06. 1998

Gawanê KURDÎSTANI

SEDSERRA 19INE DE HALÊ ÎMPARATORÎYA OSMANÎYAN Û VURÎYENÊ NÊ DEMÎ

III

HALÊ KURDAN

Sarewedardayena Mîr Mehemedî 1834-1837

Mîr Mehemed, ci ra Mîro Kor jî amêne vatene, serra 1814î de Mîrîtiya Soranî kerde xo dest.¹ 20 serre naye ra dime Mîr Mehemedî zafêriya hardê Kurdistanî ke ewro vakurê Iraqî êno vatene Soran, Behdînan, Musul, Hosnav, Hewlêr, Rayne, Altın Köprü û mîrîtiya Şîrwan û Biradostî kerdî binê destê xo û Iran ra hetanî Zapo Qij (Zîoye) sîndorê xo kerd hîra. Mîr

Lerzan JANDÎL

Mehemed bî “Mîro Pîl. Mehemed Paşayê Rewanduzî naye ra dime azadiya xo îlan kerde. Sebete ke waliyê Bexdadî nêşikîyêne, Mîr Mehemedî bidêro vindarnayene, hîra bîyena dê qebul kerde û Mîr kerd paşa. Waliyê Bexdadî ebi naye waştêne ke wa Mîr girêdayîyê dê bimano.

Mîr Mehemedî paytextê xo Rewanduz de fabrikayêde çekan; tifangan, cepxanê û topan da viraştene. Na dem de 200 topî amê viraştene û nînan ra tayê huna muzeyanê Bexdad û Rewanduzî der ê. Pêynîya aşma gulane serra 1833 de Mîrî nêzdîyê 200 hezar leşkerê asparîye û 20 hezar leşkerê pîyatîye awan kerdî.² Mîr Mehemedî waşt ke binê serekîya xo de Bedirxan Begî de yewtîye bivirazo. Labelê sebete ke Bedirxan Begî jî waştêne ke rojê bibo paşayê Kurdistanî, na waştene Mîr Mehemedî qebul nêkerde, labelê teyna sembolîk hetkarîye musnê û birayê xo

1. M. M. van Bruinessen, ec., r. 236. Derheqê Mîrîtiya Soranî xo destkerdena Mîr Mehemedî de tayê vanê, serra 1827 de merdena piye Mîr Mehemedî, Mistefa Begî ra dime, Mîrî Mîrîtiya Soranî kerde xo dest. n. Göktaş, Hıdır, ec., r. 14.

2. Kurdistan und die Kurden, r. 52

Seyfeddîn ruşna lewê Mîr Mehemedî.

Mîr Mehemedî waşt ke hem halê polîtîkî ra û hem jî lecê osmanîyan û Misirî ra îstîfade bikero. Eke leşkerê mîrî ver va Nisêbîn û Mêrdînî şî, Sultanî Raşit Paşa hemverê dê ruşna. Walîyê Bexdadî û Musulî jî ganî hetê Reşît Paşayî bikerdêne. Lecê osmanîyan û kurdan amnanê sera 1834 de dewam kerd. Leşkerê osmanîyan mecbur mendî, ke xo pêyser biancê.

Aşma desîne 1835 de Mîr Mehemedî êrişê parçeyê Kurdîstanê bindestê Iranî kerd û hetanî başûrê Azerbeycanî şî. Mîr her cayê Kurdîstanî de zê raxelesnayê amêne sêlamkerdene. Sebata ke Iran nêşîkîya teyna kurdan bidêro vindarnayene, Rûsya ra hetkariye waşte.

Destcikerdena amnanê serra 1836î Mîr Mehemed pê hesîya ke leşkerê osmanîyan wazenê êrişêde bîn bierzê Rewanduzî ser. Naye ser ra Mîr şî Rewanduz û qewetê xo ardî pêser. Mîrî sebata ke Iranî lec ra teber bigêro, Şahê Iranî rê xeberê ruşnê û waşt ke eke Şah hetê dê bikero, çekan bidêro ci, o jî Iranî şinasneno û qeçur dano Iranî. Labelê Iranî na qebul nêkerde, pêyser çarnê ra.

Lecê mîyanê osmanîyan û kurdan de pêynîya serra 1836 de dest kerd ci. Mîr Mehemedî nê lecî de pareznayena paytextê xo kerde xizm. 40 hezar leşker binê komandantîya birayê Mîrî, Ahmed Begî de zor da leşkerê osmanîyan. Leşkerê osmanîyan mecbur mend ver va Rûsya rema û mordemanê dînîyan ra waşt ke wa Mîr sey yew muslumanî bêro were.

Na waştene ra dime, tayê mela û mordemê dînîyê derdorê Mîr Mehemedî de waşt ke wa Mîr dest nê lecî ra raverdo. Molla Xatî yo ke şarî ser ro tesîrê xo zaf estbî (gelê niviskarê dîroka kurdan ê sey yew xayînî vînenê) fetva dê û vat ke “kam ke hemverê leşkeranê Xalîfeyî lec keno, kafir o“. Naye ser ra Mîr Mehemed nêşîkîya lecê xo berdewam bikero û osmanîyan de amê were. Mîr Mehemed û çê dê ruşnayî Istanbul. Demo ke leşkerîya osmanîyan Kurdîstan de kemere kemerê ser ro nêverdêne Mahmudê llyîne jî Mîr Mehemed goynêne, biratîya muslumanan ra qesê kerdene û xelatî dêne ci.

Şeş aşmî ra tepîya Sultan Mahmudî Mîr Mehemed ruşna Kurdîstan. Mîr Mehemed raye ra hetê mordemanê Sultanî ra serra 1837 de amê

kîştene.³

Derheqê teferuatê sarewedayena Mîr Mehemedî de tayê cîyatîyî estê. Seba nê cîyatîyan jî ma wazenîme ke nînan jî naca bidêrîmê.

Na derheq de Hıdır Göktaş nîya vano: “Osmanîyan ke na avêrşîyene ra zerrewêş nêbî, sebeta vindarnayena Mehemed Paşayî kar da walîyê Sêwazî Raşît (Reşît) Paşayî. Raşît Paşa ebi qewatanê xo êno Bexdad. Naca hazirîyanê xo ke kerdî tamam, şî herema Harîrî. Qewetê Mehemed Paşayî jî xo antbî serê koyan. Raşît Paşayî na dem de waşt ke Mehmed Paşayî de bêro werê. Mehemed Paşayî teklîfê wereamayene qebul kerdî û girêdayêna xo bi Xelifeyî kerde eşkera û şî Istanbul. Merdena Raşît Paşayî ra dime, sozêke amê Mehemed Paşayî dayene, nîyamê ca û serde jî derheqê dê de “fermanê kîştene“ amê vetene. Împaratorîya Osmanîyan Istanbul de îdamkerdena Mehemed Paşayî ra tersê. Mehemed Paşa Istanbul ra ver va Rewanduzî kewtbî rayê. Osmanîyan qerarê îdamê Mehemed Paşayî resna Sêwaz. Naye ser ro Mehemed Paşa Sêwaz de amê pêguretene û amê darde kerdene.”⁴

Derheqê sîstemê îdareyê Mehemed Paşayî de Şadîllîlî Vedat vano: “Mehemed Paşayî ebi dem herema binê destê xo de “îdareyêde şerîatî“ awan kerd.”⁵

Wunciya na derheq de Halfîn jî nîya vano: “Sebata ke wertê Mehemed Paşayî, sirsîleya kumandanên kurdan ra Selahaddîn Eyubîyo ke leşkerê ebi xaçan qedênayî û serranê 1171-1193 Misir de dewleta Eyubîyan awan kerde ra, Mahmut Paşayî çînê bîye, eşîra Bedirxanîyan tede nê, eşîrê bînî pêro kerdbî binê tesîrê xo. Împaratorîya Osmanîyan Mehemed Alî Paşayê Kavalaye de amêne-şîyêne. Walîyê Sêwazî Raşît Paşayî êrişê serê kurdan kerd. Kurdan xo ant serê koyan. Labelê ebi amayena walîyê Bexdadî Alî Riza û walîyê Musulî Mehmet Paşayî leşkerê osmanîyan rest 40 hezaran. Hemverê nayê kurdan sarewedayenêde girse dê û ebi qedîyena erzaxî osmanî pêyser

3. Kurden und die Kurdistan, r. 53

4. Göktaş, Hıdır, ec., r. 14-15

5. Göktaş, Hıdır, ec., r. 14-15 ra, Şadîllîlî Vedat, Türkiye’de Kürtçülük Hareketleri ve İsyanlar, Kon Yayınları, Ankara, 1980

ancîyayî. Moltke vano: “Sebeta ke leşkerê osmanîyan bişikîyênê cayêde qij verê yew koyî de îşxal bikerê, ganî 30-40 rojî lec bikerdênê.” Xo pêyserantena osmanîyan ra dime Mehemed Paşayî aşma 10îne serra 1835 de rojhilat de êrişê sîndorê Iranî kerd. Qewetê Iranî pêyser ancîyayî. Mehemed Paşayî raya dideyîne êriş eşt, qewetê ke seba hetkarîye Hevîy ra ameybî ruşnayene, ser. Na dem de dewanê derdorê Saldu jî sare dard we. Kurdanê Iranî hetkarîya na sarewedardayene kerdênê.

Wisarê serra 1837 de Emîrnîzam Alî Takî Xanî êrişê kurdan kerd. Labelê mecbur mend ke xo pêyser bianco. Xo eşt bextê konsolosê Rûsya yê Tebrîzî Godîçî û ci ra hetkarîye waşte. Amnanê serra 1837 de leşkerîya Iranîyan ebi 10 hezaran xo seba êrişê Rewanduzî kerdene hazir. Eynî dem de Raşît Paşa jî hazirîya êrişkerdene de bî. Mehemed Paşa nêşikîya ke îxtilafê miyanê osmanîyan û safevîyan ra îstifade bikero. Hurêndîya naye de îngilîzî kewtî şope, bî sebebê êrişê Rewanduzî kerdene hurdmîn dewletan yanê Împaratorîya Osmanîyan û safevîyan. Sebebê tengîya erzaq û awe ra, sebeta Mehemed Paşayî nîya da ke nêşikîno êndî zêde xover bido, teklîfê Raşît Paşayî, ebi şeref teslimbîyene, qebul kerd. Mehemed Paşa û ê bînî ruşnayî Istanbul. Osmanîyan duştê zerarê Azerbeycanê Iranî de tazmînat da. Mehemed Paşa Istanbul de 5-6 aşmî koçberîye de mend. Bado osmanîyan paşatîyê dê ci û ebi xelatan pêyser ruşna. Labelê Trabzon de kerd dafike û kîşt.⁶

Kîştena Mîr Mehemedî ra dime Kurdîstan de, Erzingan, Beyazid, Erzirom û Bidlîs de sarewedardayenan dest kerd ci. Osmanîyan ebi desan dewî rijnayî û vêşnayî. Sebeta ke serekê sarewedardayenan Temur û Recep Begî amê pêguretene, sarewedardayenî xora qedîyayî.

Serra 1837 de Pasûr de eşîra Reşkotan û Bekiran hemverê osmanîyan lecê qencî dêne. Nê lecan xo ver va başûrî kerd hîra. Verê êrişê serê Bedirxan Begî, osmanîyan dest bi “temîzkerden” û “raxelasnayena pêynîyîne” yê başûrê Kurdîstanîyo ke binê serekîya Ahmed Begî, birayê Mîr Mehemedî û Saîd Begê Behdînanî amêbî guretene, kerd.

Serra 1839 de leşkerê osmanîyano ke binê îdareyê Hafîz Paşayî de bî, hemverê Mehemed Alî Paşayê Kavalaye de lecê Nîzîbî ke kerd vîndî,

---

6. Halfin, N. A.

rojhilat de nufuzê osmanîyan bî şenik.⁷ Û waliye Misirî Mehmet Ali Paşayê Kavalaye ket da plananê Mahmudê llyîne ke waştêne Kurdistan de bîyaro ca, ro. Naye ser ro hereme de ca cayan sarewedardayenî amê dîyene. Nînan ra yew jî sarewedardayena pîlê soranan Mîr Muhamedî ya. Mîr Muhamedî sare dard we, labelê demê ra dime teslîm bî.

Na derheq de Osman Aytar nîya nivisneno: “Leşkerê osmanîyan ke lec kerd vîndî, Mahmut Paşayî Silêymanîye de sare dard we. Labelê sebeta ke hemverê waliyo ke newe amêbî ruşnayene de nêşikîya zêde damîş bo, rema İran û na sarewedardayene jî nêreste sere.”⁸

Seke beşê yewînê yê na nivisê de jî amêbî nivisnayene, mîyanê osmanîyan û îngilîzan de serra 1838 de û mîyanê osmanîyan û almanan de jî serra 1839 de peymanan ticaretî ya yewine Lübeck, Bremen û Hamburgî de amê înzakerdene. Û roja 3.11.1839 de Fermanê Tanzîmatî amê eşkerakerdene.⁹

Bêguman nê peymanî cawo hop-hazir de niyamê viraştene. Sebeta ke Dewleta Osmanîyan dest bi reorganîzasyonê leşkerîya xo kerdbî, waştêne ke sentralîzasyon virazo; avêrşiyayenê kapîtalîzmî ra îstîfade bikero, şaranê binê destê xo binê zulmê koledarîye de bigêro, nê peymanî viraştî. Seke (zeke) êno zanayene, modernîzasyonî Selîmê llyîne ra dest kerd ci û ebi Mahmudê llyîne rest cayê xo yo berzêrî û dewam kerd. Na polîtîka ebi Abdulhamîdî restê sentralîzasyonî û ebi Mustafa Kemalî reste yewkerdene. Yanê Sêlîmî dest bi modernîzasyonî kerd û Mahmudî

---

7. Halfin, N. A.

8. Osman Aytar vano “Mahmut Paşa“, tayê bînî vanê “Mir Muhamed“. (ec., r. 30)

9. Împaratorîya Osmanîyan dinya de giranîya xo kerdbî vîndî. Seba naye jî Selîmê IIIyîne ra dest bi modernkerdene kerd. Esas belî bî ke rojê êna ke çiyê neweyê ke Selîmê IIIyîne waştêne ke ebi leşkerîye sîndor bikero, bibê sebebê revîzyonê huquqê osmanîyan. Serde jî demo ke Abdulmecîd amê textî ser, Împaratorîya Osmanîyan lecê hemverê waliyê Misirî Mehemed Alîyê Kavalaye (osmanîyan kerdbî walî) de zaf zor de mendbî. Fermanê Tanzîmatî pêynîya modernkerdena ke Selîmê IIIyîne ra nat kerdbî ci, bî. Osmanîyan naye ser ro seba hetkarîya Ewropa guretene, Mustafa Reşîd Paşayo ke verde Londra û Paris de elçî bî, kerd sadrazam.

na modernîzasyon hetanî peynîya armancî berd. Abdulhamîd ebi naye nêmend, modernîzasyon ebi sentralîzasyonî kerd hîra û ebi naye dewlete reorganîze kerde. Serekeşîr û mîrî qewetî ra fiştî, hurendîya nînan de walî û memurê dewlete ardî karî ser. M. Kemal jî tayîna ravêr şî û na polîtîka ra, polîtîkaya yewkerdene, yanê tekkerdene arde wertê. Angorê polîtîkaya M. Kemalî şar û dînê ke hardê Mîsaki Millî de estê, fikr û bawerîyê ke hardê Mîsaki Millî de estê, pêro yew ê, tek ê. Pêro tirk ê, pêro musulman ê.

Yanê ganî ma ere bingeyê polîtîkaya Komara Tirkîya (KT) ya demê Sêlimê llyîne de bigerîme, demê Mahmudê llyîne de bivînîme û demê Abdulhamîdî de ebi çimanê xo eşkera bivînîme. Durî meşîme û rolanê zaf girsan medîme M. Kemal û KTYa.

Roja 3.7.1839 de Sultan Mahmudê Ilyîne dîroka osmanîyan de ebi bingeqeseyê rojawanijan temsîlkarê “roşnakerdena despotîzmî” merd.¹⁰

Serra 1842 de safevîyan Kerbela îşxal kerd. Leşkerê osmanîyan binê komandantîya Alî Riza Paşayî de hemverê safevîyan lec kerd, safevî pêyser pişknayî û Kerbela de qismêde alewîyano zaf girs kîştî. Nêzdîyo ke lecê osmanîyan û safevîyan biveciyo, rûsan û îngilîzan mudaxale kerd, sebeta ke lec angore întereseya dînan nêbî, lec vindarna. Împaratorîya Osmanîyan û safevîyan Erzirom de masaya pêameyişî de nîştî ro. Naye çar serrî dewam kerd. Peymana 1832 yî problemî çareser nêkerdbî.¹¹

---

10. Rojnameya Ö. Politika roja 3.7.1997 de derheqê Sultan Mahmudî de nîya nivisnena: “Mahmudê Ilyîne modernkerdena osmanîyan ke ferq kerde, dî ke, ganî çiyê ke verê na modernkerdene de vindene, bêre berzkerdene. Mahmudê Ilyîne serra 1826 de sebeta ke Yenîçerî hemverê sarayî veciyêne, miyanê xo û esnefan rind bî û Istanbul de bibî miyanê qewete, dardî we. Sebeta ke Yenîçerî bektaşî bî, Mahmudê Ilyîne hêrsê xo nêguret, kumikê mezeranê bektaşîyan jî dayî rijnayene. O bi xo bî numûneyê çiyane neweyanê ke ê waştêne jîyanê şarî de bivirazo. Sebeta ke memurî ziwano xerîb bimusê “Odaya Tercumeyî” kerde ra.”

Wuncîya derheqê Sultan Mahmudî de Eddmuth Moltkeyo ke serra 1840 de seba perwerdekerdena leşkerîya Osmanîyan amê ruşnayene û bado jî serleşkerê leşkerîya Almanya jî nîya nivisneno; “Sultan Mahmudê Ilyîne statuyo kano ke Kurdîstan de estbî xerepneno û Kurdîstanî îşxal keno”.

11. Halfin, N. A.

Sarewedardayena Bedirxan Begî 1842-1847

Bedirxan Beg serra 1802 de Cizîre de amo dinya. Piltîya eşîra Botîyan sedserra 15îni ra nat destê çê Bedirxan Begî de bîye. Merdena pîyê Bedirxan Begî ra dime serra 1821 de Bedirxan bî serekê eşîre û mîr. Seba mîrbîyena Bedirxan Begî Bruinessen nîya nivisneno: “Serekê eşîra Mîran Birahîm Axayî nêwaştêne serekîya Bedirxan Begî qeub bikero û xerac bidêro ci. Sebeta ke Birahîm Axayî mîyanê Batuan û Hacî Beyran de aşîtiye viraştî, xo sey yew mîrî dîyêne, xo rê fonksiyonê mîrî waştêne. Naye ser ra Bedirxan Begî Birahîm Axa da kîştene. Naye ser ra mîyanê mîran û Bedirxan Begî de lec vecîya. Eşîranê Çoxsoran û tayê kurdanê Botanî hetê mîran kerdênê û na lec de gumra kurdî amê kîştene. Ebi na qeyde Bedirxan Begî otorîteya xo awan kerde. Bedirxan Begî demo ke lecê osmanîyan û rûsan de (serranê 1828-1829 de) kontenjanê leşkeranê eşîran amêne aredayene, kontenjandayene red kerde û ebi naye seba azadîya xo nîşanê verênî musnayî osmanîyan.¹² Bedirxan Begî eşîrê herema xo zerrê yew leşkerîye de organize kerdî û mîrê Hekkarîyê Nurullah û Mahmud Xanê Mukusî de îtîfaq viraşt. Ebi na qeydeyî Bedirxan Begî hardê xo hetanî Wan, Sêwregî, Wêranşar, Musul û Urmîye kerd hîra. Herçiqa ke nacayî ebi nameyê osmanîyan bî jî, raştîye de binê hukumê Bedirxan Beg de bî. Osmanîyan ke pêynîya serra 1840 de lecê Nîzîpe kerd vîndî, Bedirxan Begî tesîrê xo parçeyê Kurdîstanî yo ke bindestê osmanîyan de awan kerd û Begê Qersî û Mîrê Erdelanî de îtîfaq viraşt. Angorê niviskarê armenîyan Safrastianî Bedirxan Beg ne teyna hemverê kurdan labelê hemverê şaranê armenîyan, asurîyan û keldanîyan jî bêhet (bêteref) bî û xirîstîyanan azadîya xo ya dînî ra şîkîyêne îstîfade bikerê. Labelê ebi fesadîya mîsyoneranê Amerîka wertê kurdan û xirîstîyanan xerepîya. Na derheq de Bruinessen nîya nivisneno: “İngilistan û Amerîka xirîstîyanê sentral Kurdîstanî “doz kerdbî“. ... Pêrîne (xirîstîyanan) serdestîya musulmanan ra, ke ne kurd bî, raxelesîyayene hêvî kerdêne. Lec vîndikerdena osmanîyan duştê Rûsyaya xirîstîyane de seba dînan (xirîstîyanan) zê demê de rind asêne. İnan bawer kerdênê ke hukumatê

12. M. M. van Bruinessen, ec., r. 239

Ewropa hetkarîya dîne kenê û ebi nayê ê şîkînê qederê xo bikerê xo dest. Bêguman mumkun o ke tayê nasturîyan hetkarîya dewletanê xerîban waştêne. Serekê nasturîyano dînî, Mar Şamun bî wayîrê qewetêde girse û na jî bîyê sebebê xovurnayena nasturîyan û hêrsbîyena kurdan. No hal seba Kurdan ra amêne manaya tehdîtî û mîsyoneran jî duştê naye de çîyê nêkerdênê. Mîsyoneranê Amerîka Tiyarî-Distrik de yew koyî ser ro yew mekteb û yew meymaxaneyê xerîbano ke tesîrê hereme pêro pîya kerdêne, viraşt. Nê jî seba avêrşîyena şupheyanê kurdan bîyêne sebeb. Mîyanê kurdan û xirîstîyanan bîyêne xirab. Demo ke nestorîyê Tiyarî, Mar Şimun jî nînan mîyan de bî, xeracê xoyê serre nêda begê Hekkarîye, begê Hekkarîye Bedirxan Begî ra seba cezakerdena nînan hetkarîye waştê. Gumra kurdan kînê xo ebi na qeyde nasturîyan ser ro kerd tal û qatliamêde xirab amê kerdene. Na qirkerdene Ewropa de veng da. İngilîzan û fransîzan zor da osmanîyan ke wa Împaratorîya Osmanîyan Bedirxan Begî hêz ra bifno û qetliamê bînan hemverê xirîstîyanan de bivindarno.¹³

Na derheq de Celadet Bedirxan nîya nivisneno; “Serra 1845 de tam mîyanê nê hazirîyan de, pîlanê heremanê Çopî, Semjançî û Çalî hemverê otorîteya Bedirxan Begî sare dard we. Sebete ke Bedirxan Beg otorîteya xo awan bikero, mecbur mend 10 hezarî leşker biruşno nînan ser.”¹⁴

Lecê qewetanê Bedirxan Begî û osmanîyan binê serleşkerîya Osman Paşayî de hetanî amnanê serra 1847î dewam kerd. Yezdan Şêrî ke hetê osmanîyan guret, xayîntîye ere Bedirxan Begî ke kerde, Bedirxan Begî xo ant kelaya Eruhê. Naca lecêde zahmet ra dime mecbur mend, teslîm bî.¹⁵

Na derheq de Hıdır Göktaş nîya nivisneno: “Çîyo ke Mahmudê llyîne waştene bikero, o bî, ke Yenîçerîyan bidaro we û hurêndîya dînan de modelêde leşkerîya moderne, Sekban-î Cedid bivirazo. Seba nê modelê neweyî leşker arêdayene, rojhilat de tayê serekê eşîran kerdî bêrehet û serekê eşîran hemverê naye vecîyayî. Serê nînan de Bedirxan Begê Cîzîre amêne. Pêynîye de osmanîyan Hafîz Paşa ruşna Bedirxan Begî

---

13. M. M. van Bruinessen, ec., r. 239

14. Bedirxan, Celadet, ec., r.

15. Kurden und die Kurdistan, ec., r. 54

ser. Lecanê zaf zahmetan ra dime, Hafiz Paşa mecbur mend, ke leşkerê osmanîyanê binê komandantîya xo de pêyser bianco. Na biyê sebeb ke Bedirxan Beg gamanê neweyan bierzî û serra 1842 de azadîya xo îlan kerde, ebi nameyê xo pereyî vetî. Bedirxan Beg demê ra tepîya wuncîya mecbur mend, ke osmanîyanê ke qeweta xo kerd bî teze, de lec bivirazo.

Leşkerê osmanîyan binê komandantîya Topal Osman Paşayî de û qewetê Bedirxan Begî herema Urmîye de amê tê ver. Demo ke naca lec zaf bibî giran, Bedirxan Beg pê hesîno ke Cîzîre ama îşxal kerdene. Tawo ke Bedirxan Beg ver va Urmîye kewt re raye, pareznayena Cîzîrê û derdorê daye birazayê xo Yezdan (Izeddîn) Şêrî rê verdaybî. Labelê Yezdan Şêrî îdareyêde rind nêmusnayene û serde jî teba osmanîyan Bedirxan Beg mîyanê di adiran de verdaybî. Nayê ser ro Bedirxan Begî qeweta xo ya leşkerîye ra yew qisim meydanê lecî de verdê û ebi yew qismî jî şî Cîzîre û naca rêyna pêyser kerd destê xo. Tawo ke Bedirxan Begî Cîzîre gurete, cepheyê Urmîye de qelsîyan dest kerd ci û Bedirxan Beg mecbur mend ke xo pêyser bianco Cîzîre. Sebeta ke demê ra dime naca jî nêşîkiya bivindero, şî keleya Eruhe. Labelê osmanîyan na mîyan de zaf desteg guretbî. Sebeta ke Bedirxan Begî fam kerd ke o hemverê leşkerê osmanîyan nêşîkîno kela pê bicêro, waşt ke ebi yew hamleye xeleka leşkerê osmanîyan bişikno, kela ra biveciyo teber. Labelê Bedirxan Bego ke nêşîkiya serra 1847 de kelaya Eruhe de biseterîyo, teba di lacanê xo amê pêguretene.¹⁶

Osmanîyan Bedirxan Beg verde surgunê Varna, bado Girîde û naye ra dime jî Şam kerd û serra 1868 de naca merd.¹⁷

Sarewedardayena Bedirxan Begî ra dime “Madalyaya Kurdistanî” amê viraştene. Sultan Abdulmecîdî seba sembolê na qezenckerdene çar forman de zern û sêm ra madalyayî viraştî. Çapê nînan 29 mm bî û yew rû de tuxraya Paşayî, rûyê bînî de jî silsilaya koyan ser ro “Kurdîstan” û bine de “serre 1263” nivisiyayebî. Madalyayê formê yewîne dayî sadrazamî, paşayê sereskeran, muşîrîne leşkerê humayunî, yê dideyîne

16. Göktaş, Hıdır, ec., r. 15-16

17. Kurden und die Kurdistan, ec., r. 56. Seba cayê surgunê Bedirxan Begî û merdena dê, Hıdır Göktaş nîya niviseno. “Girîd de şarîstanê Kandîya de serra 1868 de koçberîye de merd.”

paşayê ferîk û livayanê ke hemverê sarewedardayene de lec kerdo, defterdaran, walîyanê Musul, Xarpêt, Sêwaz û Erziromî, yê hîreyîne mîralayan û mulaziman; yê çarîne, sêmine jî çawuşan û emînanê boligan.¹⁸

Na derheq de Halfin jî nîya nivisneno: “Bedirxan Beg ne teyna şarê xo rê, eqelîyetê bînan rê jî, armenî, asurî, keldanî ûêb. seyyewbînan hukum kerdêne. (Sefrestîyan, Kûrtler r. 50-56). Dîtil (Seyahat Notları, r. 5-6) nivisneno ke “Na hereme de asayîş û emnîyet bîyê prensîbê bîngeyî û welatê Bedirxan Begî de doman dest de zern dest bi gêrayene kerd bî. Şarê cayanê bînan koçê nacayî kerdêne û însanî nêwaştêne naca biterekno.” Cîzîre de îbadetxaneyê her dînî estbî. Sebeta ke Împaratorîya Osmanîyan qeweta Bedirxan Begî bikerê lete, Wan û Amed de qerargahî viraştî û wuncîya polîtîkaya lete ke, îdare ke tesîrê xo musna. 1844 de kurdan Teyarî de nêzdiyê çimeyê Zapê Pîlî de êrîşê osmanîyan, bado jî êrîşê nasturîyan kerd. 1846 de lec zaf bî giran û ebi serkewtena kurdan dewam kerdêne. Osmanîyan ke êrîşê Hekkarîye û Meksî kerd Mahmut Xan û Nurullah Begî xo ant serê koyan. Osmanîyan şaro sîvîl û eqelîyetî qatlîam ra derbaz kerdî. Bado Osman Paşayî êrîşê qewetanê mîyanî (sentralî) yê Bedirxan Begî kerd. Her het ra seyyewbînanêbîyene estbîye. Qewetê Bedirxan Begî bê erzaq bê îkmal bî. Bado kolera dest kerd ci. Naye ser ra osmanîyan dest bi hîleyanê xo yê ke ênê zanayene kerd. Derba verênê çê Bedirxan Begî de tesîr kerd. Yezdan Şerî osmanîyan rê îtaat kerd. Yezdanî ke qewetê xo pêyser antî, Bedirxan Begî rê teslîmbîyene ra dot raye nêmendê. Osmanîyan Bedirxan Beg ruşna Wan û ê bînî jî ruşnayî Gîrîde. Tayê dînan remayî Iran û Kafkasan tayê xo jî kowan de mendî. Osmanîyan îdareyê Hekkarîyê Yezdan Şerî re verda. Emîrê Bidlîsî Şerîf Beg mecburê Istanbul de ronîştene kerd û walîyêde osmanîyan ruşna naca. Tewr peynîye de ebi zorê rûs û îngilîzan peymanê osmanîyan û safevîyan 13.5.1847 de virazîya.¹⁹

Maddeyê nê peymanîyê muhîmî seba eşîranê koçeran bî: Angorê na peymanê eşîrê koçerêke kesîtîya (hüviyet) xo belî nîya, şîkîyêne kotî

18. Göktaş, Hıdır, ec., r. 16

19. Halfin, N. A., ec.

biwazê o ca vinderê û ganî rêyna derbazê hetê bînî mebîyêne. Eşîrê ke kesîtiya xo belî ya, girêdayîyê kamcî dewletê ganî biyamêne oca ruşnayene. Hurdmîn hetî jî sîndor de cayanê muhîman de leşker vindarnenê.

Derheqê sarewedardayena Bedirxan Begî de Osman Aytar nîya nivisneno: “Bedirxan Begî Cîzîre de atolyeya çekan ya verêne awan kerde. Wuncîya Bedirxan Begî sebata perwerdekerdene xortê kurdan ruşnayî Ewropa û armenî jî guretî leşkerîya xo. Bedirxan Begî dewletîyan ra kançur zêde guret, hetê feqîran kerd. Na hereme de derheqê ekonîmî de armenî berpîrsîyar (sorumlu) bî. O taw ebi zaf şenik peran hard dênê her dewijîyo ke amêne Botan. Dewijan hasilatê xo ra hîrê ra yew dênê Bedirxan Begî. Bedirxan Begî ebi nameyê xo serra 1842 de pereyî vetî. Wuncîya no taw şaristanê Cîzîrê paytext îlan bî û mîranê bînan sondê girêdayene werd. Ebi fesadîya mîsyoneranê Amerîka û dîplomatanê îngilîzan wertê asurîyan û kurdan bî xirab. Konsolosê îngilîzanê Musulî Rassam, ke o bi xo asurî bî, ebi vasitaya konsolosê Îstanbulî sare da Sultanî ro, ke Sultan cezaya Bedirxan Begî bidêro ci. Fransa jî waştêne, wa Bedirxan Beg çîqa bîşkîyê, hundê rew, saltanatê xo ra bikuyo. kurdanê ke sare dard bî we, kewtî kelaya Eruhî. Bedirxan Begî ebi panc hezarî leşkerê xo hîrê rojî naca sare dard we. Labelê eke serleşkerîya osmanîyan soz da Bedirxan Begî, ke tawabê dê û leşkeranê dê nêkenê, Bedirxan Beg roja 20ê aşma 7îne 1847 de teslim bî. Naye ra dime Bedirxan Beg ruşna Gîrîde û wistewrê dê Xan Mahmud jî ruşna Rûşçuk koçberîye. Elçîyê îngilîzan na bîyene ser ro kêfweşîya xo kerde eşkera.”²⁰

Derheqê armancanê Bedirxan Begî de welatparêzî û gelê dîroknivîskarî vanê ke armancê dê awankerdena welatêde azad bî. Labelê Bruinessen na derheq de nîya nivisneno: “Seba naye (yanê awankerdena Kurdîstanêde azadî) çimeyanê hemdeman de tesdîqkerdena nê armancî nêna dîyene. Bedirxanî herhalde sebebê nînan ra sare dard we, ne ebi armancanê nîya (hetanî azadîye benê) derg.... Mîrî meymananê xo ra vatêne, ke o qe rojê nêfikirîyo, sozê

20. Osman Aytar, Hamidiye Alaylarından Köy Koruculuğuna, r. 31-132, Medya Güneşi Yayınları, Ağustos 1992

girêdayena ke do Sultanî, bişikno.²¹

Lecê Bedirxan Begî ra dime serra 1848 de osmanîyan Dersim kerd yew qeza û Xozat ra amêne idarekerdene. Labelê hukumatî wuncîya jî Dersîmî ser ro yew otorîte nêviraştîbî.

Wuncîya serra 1850 de Şex Şamilî (şafî) waştêne ke kurdan de tekîliyan virazo. Sebata ke zaf înteressant o, ganî mordem na meseleye ser ro jî bivindero.²²

Lecê Kirimî de kurdî

1854 de ke rûsan lecê Koyê Kurukî guret, meylê kurdan Rûsan re tayîna bî zêde. Lecê Kirimî de di yewtîyê kurdanê ke verde derbazê hemwelatîyê (vatandaş) rûsan bibî rolê polîtîk û pratîkê muhîmî kay kerdî. Yewtîyê ke 500 kesan ra amêybî viraştene binê komandantîya Ahmed Cafer Begî de teba rûsan hemverê osmanîyan ebi qehramanîye lec kerd.

Rûsan seba kurdan de pêwendîyan avêrberdene de gelê cat kerd. Seba naye reîsê kurdanê Qersî ra tewr girsî Qasim Xanî de, dewa Kelesî kaleka Îskendrobolî de yew kombîyayîş virazîye.

Qasim Xanî teba şarê sancaxanê Çoraklik û Kaxizmanî derbazê Rûsya biyene qebl kerde. Bê naye seba lecî leşkerdayene jî qebl kerde. Hemverê naye jî rûsan rutbeyê Qasim Xanî yo ke osmanîyan day bî ci, eynî qebl kerde û maaşêde girsê ci dayene jî qebl kerde. Wuncîya eke leşkerê osmanîyan êrîşê Qasim Xan bikerê, Rûsya Qasim Xanî pareznena. Labelê Qasim Xan wuncîya jî seba menfaatê xo osmanîyan ra derbazbiyene rind nêdîye. Ebi na yewbînan dîyene Kurdê Wan, Qers û Beyazidî nêkewtî mîyanê nê lecî. 7ê Nisanê 1855 de wezîrê karê teberî Dolkorofî komutanê enîyê Kafkasî rê emrê Çarî dîrek ruşneno. Çar, seba kurdan de tekîliyeviraştene xerckerdena her îmkane emr keno.²³

21. M. M. van Bruinessen, ec., r. 240-241. Seba armancê Bedirxan Begî, N. Sevgen nîya vano: “Angorê planêde neweyî ganî Botan biyamêne di parçekerdene. Eyelatê Diyarbekirî û Musilî. Bedirxan hemverê nê planî vecîya. Çimke ebi nê planî qeweta dê amêne şikîyayene.”

22. Halfin, N. A., ec.

23. Halfin, N. A., ec.

Sarewedardayena Yezdan Şêrî (1855 de)

Osmanîyan Yezdan Şêro ke lec vîndîkerdena Bedirxan Begî de rolêde girs kay kerd, kerd waliyê Hekkarîye. Labelê sebeta ke Împaratoriya osmanîyan tesîrê Yezdan Şêrî şarî ser ro ra tersê, serra 1850 de Y. Şêr walîtiya Hekkarîye ra pêyser guret. Eke Împaratoriya Osmanîyan serra 1853 de Rûsya de kewte lec û Sultanî “Cîhad“ îlan kerdbî, zaf kurdan lec de caguretene qebul nêkerde. Wuncîya herçiqa ke ajananê çarî pere û çîyo bîn jî wad kerdênê, kurdan hetê Rûsya jî nêguret.²⁴

Yezdan Şêrî waşt, ke sebeta ke yew Kurdîstan awan bikero û paşayê dê bo, lecê osmanîyan û rûsan ra îstîfade bikero. Destcikerdena serra 1855 de sare dard we û Bidlîs ebi 2 hezarî leşkeran guret; waliyê osmanîyan ca ra kerd û hurêndîya dê de yew kurd kerd walî û bê zametanê girsan verê xo çarna bi Musul. Yezdan Şêrî ebi çekan û cepxaneyo ke leşkerîya osmanîyan ra guretbî, - tawo ke Wan û Bidlîs kerd binê destê xo, zerarêde girs da osmanîyan- yew leşkerîye ebi 30 hezar mordemî awan kerdê û naye zaf lerze Sêrto ke hetê qewetanê waliyê Sêrtî û Bexdadî amêne pareznayene, xelesna ra. Mîyanê şenik aşman de Yezdan Şêrî kontrolê xo Bexdat ra hetanî gola Wanî û Amed kerd hîra. Nameyê Yezdanî welat ra bî vila, hêvîyêde girsê dê şarî û zaf kesî amê kewtî mîyanê qewatanê dê. Pêynîya amnanê serra 1855 de qeweta Yezdanî reste 100 hezar mordemî.²⁵

H. Göktaş na derheq de nîya nivisneno: “Yezdan Şêro ke serra 1855 de sare dard we, seba yewbîyene (birlik) û hetkarîye xeberê ruşnê Rûsya rê. Labelê Rûsya ra cewab nêyamê. Herçiqa ke Rûsya ra xeberêde rinde nêyame bî jî nasturîyan û mesîhan hetkarîya sarewedardayena Yezdan Şêrî kerde. Qewetanê osmanîyan dî ke hemverê na ravêrşîyene de şansê dînan bîyo şenik, îngilîzan ra hetkarîye waşte. Çimke îngilîzî jî na sarewedardayene ra kêfweş nêbî. Konsolosê îngilîzanê Musulî sebeta mabênçîyene dîyena Yezdan Şêrî dest bi kar kerd. Rîsan ganî

24. Kurden und die Kurdistan r. 56

25. Kurden und die Kurdistan r. 57

temsîlkarê hukumatîyo ke İstanbul ra amo û Yezdan Şêr bidêne dîyene. Labelê Rîsanî hurêndîya naye ke komplo viraşt û Yezdan Şêr amê pêguretene û berd İstanbul. Sebeta ke sarewedardayene bê serek mende, bîye vila.²⁶

Tayê çimeyî vanê Imparatorîya Osmanîyan nê lecî ra dime “Madalyaya Kurdistanî “ vete.²⁷

Halfîn derheqê sarewedardayena Yezdan Şêrî nîya nivisneno: “Osmanîyan Bedirxan ke hesîr guret, Yezdan Şêr kerd hurêndîya dê. Bado hurêndîya dê de walîyê osmanîyan amo ruşnayene, eskerîye ebi zori arde û qançurî kerdî zêde. Naye jî şar kerdî bî bêkêf. Yezdanî, armenî û asurîyan de peyman viraşt û hemverê osmanîyan lec îlan kerd. Na taw osmanîyan (1854 de heremê Beyazidî de) hemverê rûsan vîndîkerdenê girsî guretbî. Osmanîyan xo Erîwan ra antbî û Beyazid jî teslimê rûsan kerdbî. 1854 de Wan de yew bolugêde osmanîyan lec kerdîbî vîndî. Wisarê 1855î de rûsan Erzirom û Qers de qewetê osmanîyanê taybetî kerdîbî xeleke mîyan. Tam na dem de Yezdanî sare dard we.

Yezdanî ebi 2 hezar leşkerî Bidlîs û îdarê dê guret binê destê xo. Bado Musul jî guret. Naca gumra tifangî, mermî û topî kerdî xo dest. Yezdan bado ebi 30 hezar leşkerî verê xo çarna re Sêrtî. Herçiqaş ke naca walîyê Bexdadî Kenan Paşa bî jî verda dê û Sêrt guret. Sebeta ke Sêrt mîyan de bî, guretena dê jî muhîme bîye. Wan ra hetanî Bexdad binê kontrolê Yezdan de bî. Leşkerê qasê 60 hezar (tayê cayan jî 100 hezar) bî. Sebeta ke Yezdan Rûsan de peyman virazo û êrîşê Erziromî bikero, Rûsan re nameyê nivisnê. Labelê na nameye demê xo de nêrestê cayê xo. Zimistan amê û îngilîzî kewtî wertê meseleye. Nê jî firsend da osmanîyan ke rêyna bêrê pêser, xo arêde. Konsolosê Îngîlîzan Rîsan, sebeta ke nîfaq wertê serekan bikero, Yezdan û serekanê bînan vînenê. Qaşo mabençiyene keno. Tayê çimeyî vanê ke Rîsanî zaf rayan pere jî

---

28. Göktaş, Hıdır, ec., r. 17, Minorsky, Kürtler, Komal Yayınları, İstanbul, Ocak 1977

27. Göktaş, Hıdır, ec., r. 17, İslam Ansikopedisi c. 6, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955

dê Yezdanî.

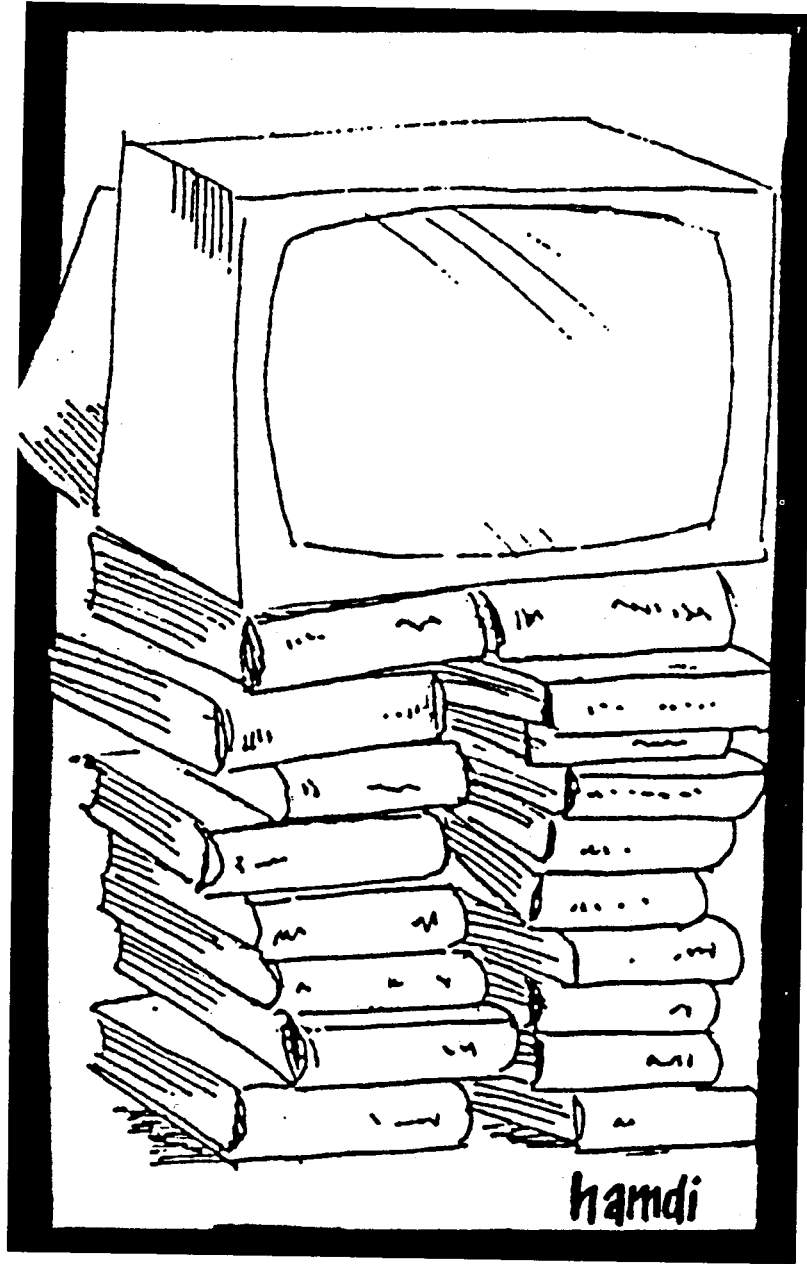
Ingilîzan çek jî tede her hetkarîye osmanîyan dayene ra tepîya nêmendî. Qewetê Yezdanî amêy bî Kîsrakliye, başurê Wanî. Rîsanî xeberê dê Yezdanî ke o û temsîlkarê osmanîyan wazenê pîya Yezdanî bivînê. Yewbînan dîyene de Yezdan amê remnayene û berd İstanbul. (Asur Patriği Avami, Kürtler, r. 155) û sarewedardayene bîye vila, labelê sedemê daye nê. Nameya ke Yezdanî ruşnaybî Rûsya, sarewedardayene ke tede şîye, restê cayê xo. Na jî nê bîyê yew çareserîye. Yezdanî ra dimê birayê de Osman Axayî tesîrê xo kerd zêde. Rûsan neşîkîyayî rind bixebetîye, kurdan xo ra girê dê û nêşîkîyayî dişmentîya dînan hemverê osmanîyan seba menfaatanê xo bixebetnê.²⁸

Roja 13.11.1855 osmanîyan Qers da rûsan.

Dewamê ci esto.

---

28. Halfin, N. A. ec.

Hamdî Ozyûrt

ZELÎ BOXLONÎ

Memo DARRÊZ

In behs ku şima dest di wû ê merdimêkê nîyenas ku in dewrî ma di bi kesr ciwîyênû. Welatêk di ku him gaz kenû û dejnenû him zî celb kenû, qêdek an qêdeko bîn. Û warî ina hikayet bi hêvîyêk ku zeg melaketî ezman a bîyerî war û yi bixelesnî bi halî xwi razî êsenû.

Xebera ku hêdî hêdî xwi eşkere kerû dewêkê Boxlanî -ku ez namê yê qê xatirî hurmetî ku ez muejnena ay camerdî ku hikayetê xwi bi teferruat mi rî kerd la re nîyenusena- di peyda bibî. Hetanî ku camerdî ma weşi bû suezû ku mi do ci gere bîyerû ca.

Rênê qê xatirî ina jû ku şiklî hikayetê Zeloy nîyebdilîyû, mi zanî hikayet -ku Boxlon û der-dormalê Boxlanî di yenû qisekerdiş- qêdê ko yenû qisekerdiş pawit.

Ez rîya re otopesa ku ma pê şîni bajarî Erzorimî di bi hikayetê Zeloy hesîyawa. Zelo Muş di nişt otopes û heta Erzorim ma cîranî yobîn bî. Zelo velganî xwi re nîyeweş bi, şîni tedawî. Ez zî bi hêvîyêka gird ku in bajarî ku welatî Serhedî -welato xirr û xalî- di bi bivînî, kî xwi re tever kota û kota ina rîya. (Meneşkutîjî welatî Serhedî re vanî welato serdin ku şeş aşmî binî vori di monenû.) Tu wext rîyê mi wû het ser re nîşibi û herçend mi çend dorî ardibi xwi vîr ku serêk in bajarî re kuwerî zî her wext kospêk vejîyabi. Dîyayîşî mi yê Erzorimî hetêk re edakerdişî wezîfek bi ku qijî re nat zê suezêko nîyedayi sarê mi di bi: Kêfî dîyayîşî bajarêk ku verî ku ti bivînî ti yi şinasnenî, newekerdiş û xo vîrardişî şuepî bav û kalikan ku hê mezgî ti di ciwîyênû. Şarî Meneşkutî, verî ku bajarî Çewlîgî ava bû, tîcaretî xwi bajarî Erzorimî di kerdê. Erzorim qonaxî yin ê dayîş û girotişî bi. Yi rê-rê pîyatî rê-rê bi astoran şîni Erzorim. Tepîya agerayîşî xwi di yin şeker ku qijî pê şa bîn dên ci û yin re hikayetî ew cêy vatê. In qêdi yo şiklêkê ciwîyayîşî çend qernan dewam kerd û zê qijêkê Meneşkutî tesîr xwi mi zî kerd.

Rîyantîyê ma di qasî ku mi ta ard mi Zelo newi re sinasna (tam des serrî ma çim yobîn nîginê, ma her yo welatêk ser kotîbî). Yi dergî û barîtiyê xwi re çik vîn nîyekerdibi. Hîris serranî xwi di gijikî yi hemo nerm bi la mi rî gijikî xwertanîyê yi re firktir êsa. Des serrî verî dora piyina ku ma yobîn dî, porrî yiwo kej xêlêk gurr bi û yi herwext pulê xwi qêmi dên. Ika yi pul raverdavî mîyanî çiman ku mi çim di yi nîyamen. Çiqirî ku rî yi di virazîyêbî tay mende mi di qurfêk peyda bikerî. Yin wi hîressere re zaf zîyede muetê ra û dên zanayîş ku yi in des serranî piyanin di xêlêk cefa ancitû, qar û kerbî werdî (ben ku wi herdaîm nê şertan di bi la ez pê nîyawqilîyabîya). Qêdê ko yeno zanayîş kerbwerdiş merdimî zerri re xêlêk wenû. Heger nîyehelesnû, dejêko daîm verdenû. Zelo rençberêko ercîyayi bi ku xayintî çî wa nîzanen û gurê xwi di zexel nîyebe. Merdimî ku tedir xebitîyên wi zê kesêko kedhelal û jîhatî ku qelsî nîyezânû nîşan deni. Benû ku ina kedhelalîyê yi bî ku ina dinyawa tîyemandayi di tedayî bi yi kerdibî. Yi seyehatî xwi yê welatî Saudî Erebaştan ku bi qanûnî şerîatî amên îdarekerdiş derg kerd la ra û tayne hadîsê ku bi qeheatî mi yin ew wendoxî him xêlêk bidê wîyayîş him zî dejayîş -benû ku qê ay merdiman ku hema qasî sarê derzîn te di ûcdan peyda benû dejayîşî yin hinîya serdestî bikerdê- mi re vatî ku ez tîya di çiqmezî kena û yin bi wendoxan nîyedana zanayîş.

La xebatê Zelay a Saudî Erebaştan ser o lazim û çend vatê bîyerî vatiş. Uja di Zelay westatîyê dîyesan kerdê. Yi bixwe viraştîşî bînyan bi qevale guretê û bi çend mişagî ku yi peydakerdişî yin guretê xwe ser bîna viraştê. Zelay bi mişaganî xwi re şew û roj zuer dênî xwi, areqî esteritê ku bon ku dest di wo biqedînû û dest bi boneko bîn bikerû. La her wext heyat gorê nîyetî nîyeşinû rîya re. Zelay qedîyayîşî her bonî di ina yo tecrubi kerdê. Wexta Zelay bonû tamamkerdi teslîmî wayerî ku ci re viraştîbi kerdê, wayerî fîyet ku yin verî destpêkerdişî viraştîşî di wêrî amebî nîyedên Zelay. "Wayerî nîmfîyet, tam nîmfîyet dên", vatê Zelay.

Heger Zelay wû fîyet qebûlnîyekerdê, wû çax wayerî bonî wi bi welatî xwi re teverkerdişî tersinên: "Qebûl kenî biker, nîyekenî bicehilmî!"

Gorê ku yi agahî da mi û mi raştîyê a agahî barcîyan bi çend

merdimanî bînan ku Erebîstan di şertanî yi di xebitîyê bî da tesdîqkerdiş û êdî inê ser mi rî tu şik nîyemend, Erebîstan di mendîş û destûrî xebatguretişî merdiman destî di bi. Yin çî qêdi biwaştê eşkenî wina ti der miamele bikerî.

Zeloy tam şeş serrî ina kepazetî di areq esterit û penî di êdî da qirik. Yi, wû welato ku ina vetibi yi sari, bi xwikerdişêko tal war verda.

Zeloy bixwi nimaj kerdê, merdimeko dîndar bi û tu kesî rojek serrûdiyê yi re qisê nîyekerdibi. La badî seyhata xwi yê Erebîstanî wû xwi re persên: raştî ça wa?

Herhalde mi cuer ra zî behs kerd, Zelo camerdêko şemşat û warî qelafetêk ku cinîyanî dew ca hes kerdê, bi. Qamêka rind tîyewkerdî cematêko warî exlaqêko teng di her wext eşkena sarê merdimî bidejnû. La Zeloy ha bi zanayîş ha nîyezanaş ruknanî exlaqî re sari rûnîyenabe, nefsi xwi bêxatir nîyekerdibi. Heta yi bînatê vîjnayîşî dîndartî û cinîyan di adetî dinyewî tercîh kerdibî, a lehzawa ku miameleko bîyemunasib bînatê yi û cinîyêka zewecnayî di virazîyabi û mîyanî qomî yi di vila bibe. Gorê tikî (tayne) merdiman ku hedîsanî in tiran ser xêlêk hayik î, bela ci gêrabi. Gelo xemî Zeloy bi?

La bîyerê ma pîya gueştariyê yi bikî û esas hîkayeta ku mi waştê şima pê bihesî yi fek re bimûs. Helbet bîye destûrî yi hikayeteka in qêdi sensîtîv nîyena nuştîş.

*****

Yeqîn bik -Homa şahidî ma wû-, ti vînenî mi newi keçe nimajî dawera (yi nimajî mexrebî kerdê), ez senî vana mesela otir a, nî zîyed nî kê. Ti dî nat-weta yenû vatiş ku Zelo zuran kenû, qestî ya buetanan kenû xwi mil ku payeki bidû xwi. A cinîyî ci nîdana. Ez çî sarê ti bidêjnî. Kilmî mesela hina wa:

Ez û cinîyîya ku behsî yê benû ma cîranî yobîn bî. Kî ma û yê anîyên yobîn re. Rojeki baxçe xwi di ez eşligî sipî ver di bilî mihînek bîbîya, mi bi darî viraştê. Qaltax fistaneko gewez pa, verî şemîgî xwi di pay re vindetî, kiştê xwi şabî dîyesî xwi, anîyên mi re. Wexta ku mi sarê xwi ke berz, awirî ma rep ginê yobîn rû. Ê çax çikîk zerrê mi re amî, zeg ku laşê mi bilerzû û bîyerû pîser. Kenê kutikî deme rew ra nat çim verdabi

mi; wexta ku ma bi awiran anîyên yobîn re qet xemî yê nîyebi. Ê mi mi va qê zerrê mi teqena. Mi şerman ver rê-rê bînati re awirî xwi nata weta dên la ê yê bi wîyayîşêko ciddî her daîm mi ser o bî. Pênî di mi dî nîdî mi xwi tepîya ancit; mi mihînî xwi ûja di, serî dîyesî bexçî re verda, ez amîya kî.

Homê kerd kî a lehza vengi bi. Mi wadê ma di xwi eşt mînderî ser, ez qederêk vezilîyawa ku rehet bî. Ez anîyawa destanî xwi re, yi recifyên.

Çend rojî barçîyan -benû ku hot rojî bû, ika tam nîyenû mi vîr, ez çî vajî zûr bena- wexta yê helê sibê, verî nîmrojî (Illahû alem roj hîri-çar qomî bibi berz), satilî dest di verî çirik re aw berdê, kueşê baxçê ma di ma seqa-seq ginê yobîn rû. Ma wirdî zî binê awqilîyê la qiso verîn yê mi re va: "Ti çî re xwi dûrî genî." Ez û wext binê niqawa la mi ci dim a va: "Ti zana."

Ma binê nata-weta qisê kerd û yê da ra, zeg ku kî di tikî bavê yê bî, radayîş dir va: "Meters bî kî ma."

Rojek mi firsend ci ard ez şîya kî yê. Wext badî nîmrojî bi û tîj zerri û tever guretîbî xwi ver. Mi ya kê yê di têna dî (mi verîna zanên ku mîyerdê yê qê xevat şibi bajarêko dûrî). Holê xwi di, ya fistanî xwi wû gewez di, ver bi mi amî. Awirî yê rênê zê a dora verîn ku yê kiştê şemîgî xwi di kiştê xwi şabi dîyesî xwi bî. Awirêkê gird û celbkerdê. Ez nîyêşkawa xwi bigerî û raştê hola di ma verar şî yobîn re; pêşîrî ma zeliqîya yobîn re; ya star! Pêşîrî yê çî germin bî! Mi binê cijê yê vilînê; mi çî rê cijêkê in qêdi dest nîyekerdibî. Yi gird bî û bînatê yin teng bi; yi hemo hemo resên yobîn. Cijê yê hemo bînatê germî destanî mi di bî helmêko germin fekî yê re resa qulanî pirnikê mi. Verî ku guri girdibû mi xwi tepîya ancit.

Şond ku ami ez şîya kî yê. Tever di aramîk bî. Mi re otir ami ku dewijî rakotibî. Yê berî xwi racabi la pê re akardi verdabi. Bi akardişî lamba dir vengî yê ami mi: "Ti ça mendî?" Ez anîyawa yê re: pêrînekê sipî ku hetanî guezekanî linganî yê amên pa bi. Mi êdî dîyax nîyekerd û ca va çila hon a ker. Yê zî destî xwi na guejakê cêranî ser û tarî û zilmat di ma mîyanî nivînanî yê di cemayê yobîn....

Çi sarê ti bidejnî! Qederêk ma bi dizdî şî cê yobîn amê. Exlebi şew,

wexta ku ez emîn bîn ku êdî dewijî aya nîyemendî, ez şîn kî yê. Wexta ku ma pû vet ku kî yê di êdî yobîndîyayîş talûki bi (talûkêko in tir her wext ma ser o bi), ma dest pê kerd tever re yobîn di. Adetî teverî nîyemanenî ê zerrî; ma wextî xwi yê yobîndîyayîş ê teverî bi nuştîş tesbît kerdê. Qasidî bînatê ma, pelî kaxizî sipî bi ku her nuştîşî dim a ma eştê binî kerra ku pê kî yê di bî. Kerra binêk erd a nizdi bî, herkesî rehet-rehet berzkerdiş û rûnayîşî yê pû nîyevetê. Encex Illa bizanû çend teqlê ci verdîyê.

Qeder û qeza ku amê nîyevanî "ma yen". Şewêk tay mendibi ez biqurfî; wextî rakotişan ser re hemo zaf wext nîyevîyertibi ra, verî pencerê yê di min û yê ma qisê kerdê. Yê pencerê xwi re sarê xwi ardibi tever, ma lewî nên yobîn re. Yê mi re va: "Ez ti re hes kena, mi biremni. Ez mîyerdê xwi nîwazena. Her dora ku wi yenû mi bar (cê mi) ez vana qê ruhî mi genî." Heta yê va "Teres" -yê zaf dorî qê mîyerdê xwi in nami xebitnênê- "nîyeşkenû û kêrî mi re nîyenû. Ez cinîyê binî destî yi nîya." A lehza tava mi vîr di çinîye bi. Mi va: "Vinder, sebir bik. Çîwo ku ti vana barêko giran û." "Çira ti hin tersên" yê va. Ê wext mi dest eşt gerdên yê ku bivilnî, nişka re mi dî dûrî re xişxiş ami. Dîyayîşo ku mi dî çîko zê lemçikî dar verî gueşî mi re vîyert ra. Mi çîrpû vazda ku xwi tarî di vîn kerî. Pê ku ez nîyerî sinasnayîş ez hetî kî xwi ser nîyevazdawa. Mi sari kerd qirbanî lingan, ez hetî cuerî re kota çala ku kiştê dew di wa. Ez ûja di qederêk pê kerrêka gird di melisî menda û bercîyan ez rîyêko bîn re resawa kî xwi. Fişfişêk kotibî qijanî mi ser; yi weş rakotibî. Mi puetî (cili) xwi hêdîka vetî û ez kota mîyanî cê xwi. Qederêk barcîyan ez halêko ceniqîyayi di şîya xwe re.

Serî sibê ez zindi wirîşt a we. Mi honî xwi guretibi la tersî şewa verîn pêsrî mi ranîyeverdabi. Mi vatê kilkuar ku ez şewa bîn ceniqnawa ew puexî mi vejo meydan, ezo rezîl û riswa bibî. La Homê kerd zê tersî mi nîyevêjîya; mişeqet û miqariz ku qurf eştibi mi zerri Yad bi, hevalî mi Yad. Yi şik berdibi ku bînatê mi û qaltax di germîk peyda bîya û ayê ser bîye pêhesîyayîşî mi yi ez teqîb kerdbiya. Yi waştê ez hayê xwi bibî.

Aminî ami û ez bilî kar û gurî xwi bîya. Mi vaşî xwi aw da, çî, kerd xurem, girê da û arî da. Bîn ku rojanî german di mi çaketî xwi kî di verdên ez bi eşlig şîn gure. Rojêka ina nêwîn wexta ku mi gurî xwi

qedîna û ez amîya kî, mi cinîyê xwi mirûztirş dî zeg hemû roj tekelim yê fek nîyekotibi. Yê mîyanî lewan re zor mi dir qisê kerd. Mi ca persa derê çî vejîyo yê sari. Û çax yê kaxizêko sipî cîyevî fistanî xwi re vet, muet mi. Ez cê xwi di şaş menda; mi pû vet ku ya cîyevanî mi ra gerawa. Hîri rojî verî mi kaxiz binî kera re vetibi la mi kerdibi xwi vîr a ku bêrzî. Mi lavê yê kerdî ku bi qêdêk kaxiz yê dest a vejî la yê wi mi nîyeda û berz wend:

”Guzelîm, senî sevîyorum. ... yerde buluşax.”

Fîalî mi kotîbî tever, lazim bi ez îne xwi bixapînî. Mi kaxiz kerd Yadî mil. Senî nîyebû Yadî mesela zanên û wi binêk zî bi inî gurîyan amibi sinasnayîş. Mi va: ”Qaltax kaxiz do mi ku ez bidî Yadî, la mi hemo wi nîyedîwû.” Cinîyek qet yena xapînayîş! Yê mi dir otir miamelê kerd ti vatê qê kilkuar sari re hetan penî mesela zana. Va: ”Ti mi nîyexapînên! Lewsur in qê ti nuştû. Şima vinderê, mera Homa safî kerû! Ez gere puexî şima berzî tever ku ti wû lewsura (yê rê-rê vatê ’kelsu’ zî xebitnêne yersbîyayîşî xwi di) hevalê xwi şima rezîl û riswê alemî bibî. Duçik ez ti re tay bîya!”

Ez anîyawa cinîyek aş nîyebena. Mi dî nîyedî mi tikî tersî nê ser ku vengî xwi bibirnû. Mi va: ”Bicehilmî! Ti rîyê kî bavî xwi zana. Heger ti yi nîyevînena ez eşkena yi ti muejnî.” Mi senî hona va yi geziwû ku dest di bi hetî mi re şeqîna la mi xwi ke çot û gezi helindê mi di gina dîyesi wadî rû. Ez cê xwi re bîyehemd wîrîştî we, heta ku mi re amî mi reqîne ci. Ya co ku te di pay vindetîbî di gina erdî rû û ez bawer kena kerbizikan ver muddetêk erdî di vezilîyayi mend. Mi va qê ya firîyawa. Mi mesîn re aw kerd xwi dest rû û eşt rî yê ku bi xwi awqilîyû. Ez anîyawa qerqel ci nîyekuwenû wi çax mi ya na xwi ver re, hejîna. Dîyayîşû ku mi dî repîk binî gueşî mi re amî. Mi va qê adir binî gueşî mi re pera. Deme yê nişka re xwi mi dest a vet û bîyehed da mi rû.

Mîyanî ma di kut-kutîyek qederêk dewam kerd; heta tikî cîranan pû vet ku bînatê ma çinû, ma yobîn niç î. La yin nîyezana çî re. Cinîyek bixwi zî tîya haja vistibi gueşanî hin merdimanî mi ku meselêka nêwîn peyda bîya. Raştî çî bî mi merdimanî zê Miçî û Xetî re va. Yin ez şîretî kerda ku ez xwi waştîyê xwi re dûrî bigerî. Û wextêko derg mi ya nîdî. In bînatê di cinîyê mi zî hêdî hêdî bîn aşn. La hemo zî yê şik berdê ser

ku bînatê mi û kenê kutikî di guro verîn dewam kenû. Yê her firsend di xwi neternên. Çi sarê ti bidejnî, tam di aşmî seranser çimî ma yobîn nîyegina. Hedîse hema hema amibi vîrakerdiş ku rojek helê şonî mi ya verî çirik di têna dî. Ya bi awirêko tal anîya mi re, va: "Ti bêbextî kerd." Ez cê xwi di zeg ku zuwa bî te di menda; tekelim mi fek nîyekot. La mi cuer re cîyer ya sizilna; fistanî yê wû gewez peradayi bi. Ya mi çim di zê lêlonêk êsa. A lehza mi va qê zerrê mi teqena. La ez se kî, wa qederû bextreş bişermayû.

Zeloy in qêdi pîynî bi hikayetê xwi ard. La qêdayîş dir yi axêk ku vengî yi hemo mi gueşî di wo ancit. Wa axî yi tîya di binê binê xwi verdû ma binê behsî Kesî (waştîyê Zeloy) ku perçekê mesela wa biker ku wa pê neheqî kiçî nîyebû.

Mi bixwi Kesî nîyedî la gorê salixanî merdimêk ku mi nîzdî re sinasnên û ez bi xîsusîyetî yi ku pê merdimî bîyerî sinasnayîş rind bawer a, ya gorê tamî dewan cinîyîka rind û derg bî. Rênê vatê Zeloy re zî yenû zanayîş ku ya gueştin bî. Porrê yê wû kej gurr û derg bi, ku mîyanî dûşanî yê re vîyertê re hetanî serî querikanî yê amênî. Çimî yê yî girdî xweri di nî tever re bî. Hetanî hîris û di serreya xwi di hîri qijî ardibî la rindîyê xwi re hemo tava vîn nîyekerdibi. Ya nîyemanperwer bî û warî xuyêko yaron bî. La tayni merdiman vatê "Ina tewtewik a û çend textê yê kê mî î û ci rî mîyerdêko sucah lazim û." Derheqî mîyerdêko sucah di Zelo zî zê yin fikirîyên la bi yi hetî hiş re tu kêmasîyekê yê çin bî. Qoto (mîyerdê Kesî) bixwi sarinerm bi û tu wext bîyexatirîyê Kesî nîyekerdê. Heta ca amên xebitîyên ku Kesî û qijî xwi rehet bikerî. Wi hayê miamilanî Kesî bibi çinîye bi rind nîyenû zanayîş la wi welatêko ku te di eşîran serdestî kerdê di merdimêko bîyepaştî bi. Xîsusîyetêk bin ê in welatî bi ku namus û şerêfî cêko gird guretê.

Ika hin wendoxanî hayikan meraq kerdû ku gurêko bîyemunasibo in tir çî qêdi eşkenû cêko dîndar ku hindêk qê namus û şerêfî xwi can danû biqewimîyû. Raştî ina wa ku der û dor-mali re xeberî ina nêwîn ku hişê çend merdiman ku xwi re şermayên serûbin kerdibî zaf gêrenî. Badî remayîşî Kesî re (Kesî mîyerdê xwi war verda, kot şofêrek dim a) vengî in xeberan hinîya bi berz. Heta merdimêk biemrî meselê nêwîn

zê nîyeweşîyê axirzemanî nîşan dên. Yoy bînî vatê ”Ew namusî ma binî lingan di şîyerû, paymal bibû.” In xeberî bi çi qêdi yenî namikerdiş wa bîyerî, yin fikar û tersêko xerîb eştibi mîyanî merdimanî dor-malî, ha ayê biemr ha xuertî ku namus ser o hayik bî û newi zewicîyebî.

Benû ku muhîmîyê mesela itîya di wa ku a roj a tepîya mîyanî qomî yi di namê Zelî Boxlonî zê ”Guzelîm” bi vila û zerê qomî yi di zafîn nîyezana çi ra.

FERHENGK

aminî: hamnan, aminan	fîrîyayîş: xerîqîyayîş
ancitîş: antiş (Mi gelêk cefa ancit./Mi gelekî cefa anti.)	fialî ... koti tever: fêhlê ... kewtî teber, fêhlê ... vejîyay
anîyayîş: ewnîriyayîş, nîyadayene	guejak: gocage, gozege; qumça, sedefe, zirare
aşn bîyayîş: aş biyayîş	gues: goş
barciyan: be'dê, ba'dî, ba'do, bacî, be'dînî, be'ndî, be'ndînî; dim a	gueştin: goştin
bavî: babî, bawk, pî	guezek: gozeke
bi dizdî: nimitikî, bi pinanî	gurr: girr
bîn: boye, buye	haja: ewca, wica
bîye: bê	hayik: hêşyar, hesar, hayî, haya
bîyehemd: bêhemd	heger: eke, eger
buetan: botan	hejînayîş: têşanayîş, têşayîş
ca: cira, tira, ey ra, aye ra (ca va : cira va, tira va)	helind: herinde, herundi, hurêndî
cê: ca, cile	heval: embaz
cîyer: cêr	hemo: hona, hema, hima
cîyev: taneke, cêbe	hin: tanî, tayê
cuer: cor	hindêk: ehende ke, ende ke, honday ke
çî: çîna (Mi vaş çî.: Mi vaş çîna.)	hona: wina, ina
çot: çewt	hon a kerdiş: hewn a kerdiş
derê: tirê, eceba	ika: nika, inka, inkey
dîyes: dês	Illah: Hûma, Ella
dor-mal: dor-mar, dor û ber	in: no
duçik: boçe, boçike, doçik	kerbizik: verkewtiş, dej, qahr, qar
êsayîş: asayîş, hasayîş	kêf: keyf
ew: do (Ew namusî ma binî lingan di şîyerû: Do namûsê ma binê lingan de şêro.)	kêrî mi re nîyenû: heqde mi ra nîno
	kiç: kes
	kî: keye

ku: ke, ki	rîya: raye, rayîr, rahar, ra
kuar: kor	rîyantî: rayaney, raywaney, rêwîyey
kueşe: koşe	sari: sere, sare
lemçik: gil (lemçikî dar: gilê dare)	sensîtîf: hîssî
lêlon: (Nê tekstî de) mena "zaf rind"î dana.	sizilnayîş: bi dîqqet bala xo dayîş, bi dîqqet ewnîriyayîş/nîyadayîş (tirkî de "süzme")
mişag: pale, karker	sucah: bêters, keso cesaretin (erebkî de "şuca' ")
mişeqet û miqariz: belayin, mûsîbetin	suez: soz
mîyerde: mêrde	şeqînayîş: eştene (estene), virr kerdiş
miejnayîş: misnayine, mojnayîş, musnayîş, nawitiş	şuep: şope
nêwîn: no tewir, in tir	tal: cal
nîşan dayîş: b. muejneyîş	tayne: tanî, tikê, biney
nîye: nê (ez nîyezana: ez nêzana)	tever: teber
nîyemanperwer (nêmanperwer): mêman- perwer, meymanperwer	tikî: tikê, biney, tanî
oncitiş: b. ancitiş	tîr: tewir, hewa
pîyin: peyin	tîyew kerdiş: tê kerdiş
pû vetiş: tey vetiş (tede tey vetiş), ferq kerdiş	ûja: ewca, wica, weyra
qam: qame, beşne	war verdayîş: ca de verdayîş, ca verdayîş
qerqel: têgêrayîş, hereket	wêrî ameyîş: hurê amayêne, werê ameyîş, werey ameyîş
qêdi (qeyde): qayde, tewir, tir, hewa (erebkî de "qa'îde")	wîyayîş: huyayêne, hiwayîş, wuyayîş
qom: qewm	xwerî: xurîn, xorî
ravîyertiş: vîyartiş, ravêretene, ravêrdene	xwi kerdiş: xuy kerdiş
re: rê, rî	yers bîyayîş: hêrs bîyayîş
reqînayîş ci: nişka ra pirodayîş	yê: aye
rê-rê: ge-ge, rey-rey, ge-gane, gilangan, jû jû fine	zeg: seke
	zuer: zor

Kirmanckîya (zazakîya) Kayserî ra nimûneyê:

ŞANIKA ŞÎNI*

Arêkerdox: Huseytn KAHRAMAN

Şanika şîni, gola bêbini, axura silini, meraka simerini, firna çilmini...
Jû bîyo jû nebîyo. Jû dewi di jû pîri bi jû luyi bîya. Luyi hergi roj şîtê Pîri tirtu. Pîri vato ki ez se bikerî ki luyi ra heyfê xu bicêrî. Xu bi xu plan kerdo. Rocê onca luyi ama ki şîtê Pîri bitiro. Luyi kota çê Pîri, şit gureto, kerdo ki biremo. Pîri çêber do ca, dimê luyi alarxê çêberî di mendo. Luyi zor kerdo ki biremo, dimê xu visiyo. Pîri dimê luyi gureto bi morekan xemelno, serê şemiga xo di dar di kerdo. Luyi hergi roc ama dime xu vayşto. Vato ki:

-Pîrê Pîrê, dimê mi bidi; dimê xu bicêrî, şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Pîri vato ki:

-Şû şîtê mi bîya, dimê to to dî.

Luyi şîya loy (lewê) biza koli, vato ki:

-Kolê Kolê, şit bidi mi. Şit berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Biza koli vato ki:

-Şû mi ra velg bîya, ez velgî borî, velg bibo şit. Şitî beri Pîri di, Pîri dime to bido.

Luyi şîya loy vali (vîyali), vato ki:

-Valê valê, velg bidi mi. Velg berî Koli dî, Koli şit bido mi. Şitî berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Vali vato ki:

-Şû ênî ra awi bîya. Awî koka mi ver di, velgê mi derg bo. Ez velg to dî, tu kî beri Koli di; Koli velg boro, şit to do.

Luyi şîya loy enî, vato ki:

-Ênî ênî, awi bidi mi. Awî berî vali dî, vali velg bido mi. Velgî berî Koli dî, Koli şit bido mi. Şitî berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Ênî vato ki:

-Şû çêna padişayî bîya, serê mi di bireqesîyo, ez kî awi to dî.

Luyi şîya loy çêna padîşayî, vato ki:

-Çênek çênek, bê serê ênî di kay biki, ênî awi bido mi. Awi berî vali dî, vali velg bido mi. Velg berî Koli dî, Koli şit bido mi. Şitî berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Çêna padîşay vato ki:

-Şû mi ra solmestan (solan) bîya. Solmestan linga xu kerî (pay kerî), şêrî serê ênî di kay kerî, ênî awi to do. Awi berî vali dî, vali velg to do. Velgî berî Koli dî, Koli şit to do. Şitî berî Pîri dî, Pîri dimê to bido.

Luyi şîya loy goşkarî, vato ki:

-Goşkar goşkar, solmestan bidi mi, solmestan berî çêna padîşayî dî. Çêna padîşayî solmestan pay kero, şêro serê ênî di bireqesîyo, ênî awi bido mi. Awi berî vali dî, vali velg bido mi. Velgî berî Koli dî, Koli şit bido mi. Şitî berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Goşkarî vato ki:

-Şû mi ra hakan bîya, ez hakan borî, to ra solmestan virazî. Solmestan beri çêna padîşayî di, çêna padîşayî şêro serê ênî di kay kero, ênî awi to do. Awi beri vali di, vali velg to do. Velgî berî Koli di, Koli şit to do. Şitî beri Pîri di, Pîri dimê to bido.

Luyi şîya loy kergi, vato ki:

-Kergê kergê, hak bidi mi, hakî beri goşkarî dî. Goşkar solmestan virazo, solmestan berî çêna padîşayî dî. Çêna padîşayî solmestan pay kero, şêro serê ênî di kay kero, ênî awi bido mi. Awi berî vali dî, vali velg bido mi. Velgî berî Koli dî, Koli şit bido mi. Şitî beri Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Kergi vato ki:

-Şû mi ra genim bîya, ez genimî borî, to ra hak bikî. Hakî beri goşkarî di, goşkar to ra solmestan virazo. Solmestan beri çêna padîşayî di, çêna padîşayî bêro serê ênî di bireqesîyo, ênî awi to do. Awi beri vali di, vali velg to do. Velgî beri Koli di, Koli şit bido to. Şitî beri Pîri di, Pîri dimê to bido.

Luyi şîya hêga, vato ki:

-Hêga hêga, genim bidi mi, genimî berî kergi dî, kergi hak bido mi. Hakî berî goşkarî dî, goşkar solmestan bido mi. Solmestan berî çêna

padîşayî dî, çêna padîşayî bêro serê ênî di kay bikero, ênî awi bido mi. Awi berî vali dî, vali velg bido mi. Velgî berî koli dî, Koli şit bido mi. Şitî berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Hêgayî vato ki:

-Şû venga Heqî di, Heq şilî bivorno, genim bibo. Genimî to dî, tu genimî beri kergi di. Kergi hak to do, hakî beri goşkarî di. Goşkar to ra solmestan virazo. Solmestan beri çêna padîşayî di, çêna padîşayî bêro serê ênî di bireqesîyo, ênî awi to do. Awi beri vali di, vali velg bido to. Velgî beri Koli di, Koli şit to do. Şitî beri Pîri di, Pîri dimê to bido.

Luyî şîya vengê Heqî da, vato ki:

-Heqo Heqo, şilî bivorni, hêga di genim bibo. Ez genimî bicêrî berî kergi dî, kergi hak bido mi. Hakî berî goşkarî dî, goşkar mi ra solmestan virazo. Solmestan berî çêna padîşayî dî, çêna padîşayî bêro serê ênî di kay bikero, ênî awi bido mi. Awi berî vali dî, vali velg bido mi. Velgî berî koli dî, Koli şit bido mi. Şitî berî Pîri dî, Pîri dimê mi bido. Dimê xu bicêrî şêrî çalp-çulpê xu bikerî.

Heqî vengê luyî eşno, vato ki:

-Luyê, ez şilî vornono, hêga di genim beno. Tu genimî bicî beri kergi ra, kergi boro, hak bikero. Hakî beri goşkarî ra, goşkar solmestan virazo. Solmestan berî çêna padîşayî ra, çêna padîşayî bêro serê ênî di kay bikero, ênî awi to do. Awi berî vali di, vali velg to do. Velgî berî koli di, Koli şit bido to. Şitî beri Pîri di, Pîri dimê to bido. Tu kî reydi bîni dizdî meki.

Heqî şilî varna, hêga di genim bîyo. Luyî şîya hêga ra genim gureto, berdo kergi ra. Kergi hak do luyî. Luyî hak gureto, berdo do goşkarî. Goşkarî solmestî deştê, dê luyî. Luyî solmestî guretê, berdê dê çêna padîşayî. Çêna padîşayî ama serê ênî di kay kerdo, ênî awi da luyî. Luyî awi berda, ver da koka vali, vali velg do luyî. Luyî velg berdo do Koli. Koli velg werdo, şit do luyî. Luyî şit gureto, berdo do Pîri. Pîri dimê luyî peyser do ci. Luyî reydi bîni dizdî nikerda, şîya çalp-çulpê xu kerdo**.

---

*Mi na estaneke (sanike) dewa Söbeçîmenî de arêkerde. (Söbeçîmen dewa Sarızî, Sarız zî qezaya wîlayetê Kayserî ya.

**Miletî mîyan de gama ke mordemê (merdimê) qisa zaf derg keno, vanê “zê şanika şîni”

VA BO

Alî Heyder SEVER

Va bo va bo
Vayê rabo
Estorê hesreta ma bo
Verê Koyê Sulvisî¹ de pêya bo

Dilo dilo, dilê ma bo
Xo rê xojî ve xeyalê ma bo

Gepê uwa Hênîyê Pîlî²
Pencerê royê ma bo
Dewa Taruye³ de
Xavike ara ma bo

Dilo dilo, dilê ma bo
Xo rê xojî ve xeyalê ma bo

Qurze de hemgênê Amike⁴
Perojîya ma bo
Seter⁵ de sîrê sojî⁶
Samîya ma bo

Dilo dilo, dilê ma bo
Xo rê xojî ve xeyalê ma bo

Son de cilê ma
Bonî ser o rabo
Wendena teyr û turî
Muzîka hewnê ma bo

Dilo dilo, dilê ma bo
Xo rê xojî ve xeyalê ma bo

Sodir tîjî zereq dana
Karkerdena mîloçikû
Vostena simorikû, kaykerdena bizêkû
Tîyatroyê ma bo

Dilo dilo, dilê ma bo
Xo rê xojî ve xeyalê ma bo

Alî Heyder Vano:
”Heqî ra nêgar bo
Qilawizê ma helîyo baz bo
Endî karê ma kî serfiraz bo”

Dilo dilo, dilê ma bo
Xo rê xojî ve xeyalê ma bo.

-
1. *Koyê Sulvisî*, sîndorê qeza Qisle (Nazîmiye) û Gêxî ser o koyê yo. No ko jîyare (zîyare) ya.
  2. *Hênîyo Pîl*, verê Koyê Sulvisî de hênîyêde (eyniyêde) namdar o, awa xo zaf serdin a.
  3. *Taruye*, başûrê Koyê Sulvisî de dewê ya.
  4. *Qurze*, êynî mintîqa de dewê ya. Amike na dewe de ju cênîke ya û namê xo kî Fîraze ya.
  5. *Seter*, sîndorê Qisle û Çewlîgî de dewê ya. Na dewe girêdayîyê Gêxî ya.
  6. *Sîrê sojî*: sîrê sacî

BIRAYÊNA HERÎ Û DEVÎ

Erdal ER

Nejdîyê aşmê ra raverî ez şîyo Frankfurt, çêyê de bîyo meyman. Wayîrê çêyî dormê şêştay ⁽¹⁾ serre de bî. Nê mordemekî 1968 de vato “Xatir bi to welat” û amo Almanya. Di-hîrê serî şîyo welat îzne, pêyser amo, aye ra têpîya domanê xo kerdê topî ardê leyê xo. Çi esto ke eyî welat dêyme xo vîr ra nêkerdo. Eke qalê welatî êno ra, zerrê xo beno pîrr, îstîrî ⁽²⁾ kunê çîman, vano:

Ax leminê ax, îyê (ayê) ke kirmancan rê zulim kenê, Heq az înan rê meverdo, **pers kero.**

Mi bi na mêrikî ra ke nat-dot ra tenê qesey kerd, yek de vat:

-Vinde ez to rê qesê qesey bikerî.

Ez şa bîyo, mi goş na ro ser. Mêrikî dest kerd ci, mi rê na qese qesey kerd:

-Cayê welatêde karvancîyê ⁽³⁾ karvanî fino ra raye beno. Rojê, di rojî, hîrê rojî ke xêlê waxt hênî sono, her bi devî ya zaf zar ⁽⁴⁾ kunê, nêşkîne bar biancêne. Kervancî nîyadano ke halê înan xiravin o, hurdimîne ⁽⁵⁾ verdano ra ko, terikneno sono. Her bi devî ra di-hîrê aşmî ke ko ra çerenê, henî benê tawlî, henî benê rindî ke qe meperse.

Rozê her devî ra vano:

-Bê min û to bira bîm.

Devi vano:

-Ya, bira bîm.

Hurdimîna bi no tore birayênî cênê pê.

Xeyle waxt ke vêreno ra, karvancî rozê oncîya bi karvanê xo ya oza ⁽⁶⁾ ro vêreno ra. Eke vêreno ra, her karvanî vînenno, cêreno ya devî ser, vano:

-Bira deve, ez zirren.

Devi cewab dano, vano:

-Bira her, ça zirrena? Na wo çêfê ma rind o. Nika ke ti zirra, karvancî êno ma cêno beno, oncîya bar nano ro ma. O waxt kî ma bela xo vîneme.

Ça zirrena? Mezirri.

Her vano:

-Nê, ez zirren.

Devi oncîya îtîraz keno, vano:

-Bira her, ça zirren, zorê to çik o? Mezirri.

Eke her reyna vano "Ez zirren", deve na ra kî vano ki:

-Ma ez to rê van mezirri, eke zirrena kî bizirri.

Naye ser o her veng dano xo ro zirreno.

Karvancî ke veng hesneno, êno sêr keno ke çi sêr kero! Devi bi herî ra hen bîyê tawlî hen bîye rindî ke qe meperse.

Nêvîndeno, hurdemîne cêno, beno keno binê barî.

Xeylê raye ke sonê, her devî rê vano:

-Bira ez qefelîyo ⁽⁷⁾, nêşikîn şêrî. Ez xo erzen herd.

Devi vano:

-Ma mi to rê vat "mezirri", ti zirra. O wo ke ti zirra, gere ⁽⁸⁾ ti qehrê xo kî biancê. Nika ke ti xo berzê herd, kafiro bênamûso karvancî ma rê ezîyet keno.

Her vano:

-Nê, ez xo erzen herd.

Devi oncîya dust de vêjîno, vano "Nê!", hama her goş pa nêkuno, israr keno, vano:

-Ez xo erzen herd.

Devi naye ser o vano:

-Ti zana.

Her nêvîndeno xo erzeno herd.

Karvancî naye ser o êno herî cêno, zê barî nano devî ro. Naye ra tepîya çêfê ⁽⁹⁾ herî êno hurendî, piştîya devî ser o nat-dotê ⁽¹⁰⁾ xo de nîyadano, canê xo ke wast kî zirreno.

Bi o tore xeylê raye ke sonê, devi vano:

-Bira her!

O vano:

-Vaze! ⁽¹¹⁾

-Ma birayî me, hen nîyo?

Her vano:

-Wîşşş! Asmên lete bo, herd yaqılaşîyo, kemer bivoro, ez kî çiman ra kor bî, ma a senê qesa ya? Tabî kî ma bira yîme. Bira yîme hem kî senê birayî! Ma birayê henên îme ke, ne na dîna di kesî dîya ne a dîna di.

Naye ser o devi vano:

-Eke henî yo, to rê zamet beno bê war, tenê kî ez to nisî bira her.

Her cewab dano ci, vano:

-Wî bira! Ti nizana ke ez nêwes o, nêşikîn. Dezî ⁽¹²⁾ esto ci, manê mi zaf dezeno.

Devi nîyadano ke her qe nêwazeno ke piştî ra bêro war, vengê xo birneno. Bi o hal tenîna ke rayê sonê, raye ser o cayêde asêyo çetin rast êno. Cayêde hen xirav o, hen zîndan o ke mordem ke tede sêr keno, hîrê xo êno-sono. Devi aye de vano:

-Bira her!

Her vano:

-Vaze bira qurbanê to bo! Çik o?

-Ez tenê xo sanen ra.

Her terseno, vano:

-Oşşşş, laqan meke ⁽¹³⁾. Xo rasanayêne çik a?

Devi vano:

-Bira, canê mi wazeno, ez tenê xo sanen ra.

Her vano:

-Bira, ez qurbanê binê ninganê to, kay meke. Binîya ma zîndan o. Ti ke xo rasanê, ez son ben paranparçe.

Devi oncîya vano:

-Nê, ez xo sanen ra.

Her cêreno ver o, vano:

-Ez bextê to der o. Ez to rê vejîyo dare, xo ramesane. Ti nika xo rasanê, ez tîr ro son, ben parçe-parçe.

Devi vano:

-To vat 'birayî bîme', mi vat 'ya'. To vat 'ez zirren', mi vat 'meke', to goş ro mi ser nêna. To vat 'ez xo erzen herd', mi vat 'meke' to oncîya goş ro mi nêna. Mi va 'Bira bê war tenê kî ti mi piştî ke', to a kî qebul nêkerde. Nika kî ez goş ro to nênan, ez vatena xo kon, xo sanen ra.

Uate

Her bi ters vano:

-Bira meke!

Pere nêkeno. Devi xo saneno ra, her tirr de sono, beno parçe û pirtileyî.

Wayîrê çêyî ke qesa xo nîya kerdi tamam, vat:

-Nika halê ma û tirkan kî na wo. Hala vindi ma kirmancî key xo saneme ra?

-
1. *şêştay*: şeştî
  2. *îstîrî*: hesrî
  3. *karvancî*: kervancî, karbançî, kewrancî
  4. *zar*: zeîf, şahtiyaye
  5. *hurdimîne*: her diyan
  6. *oza*: oca, wica, weyca, wija, uja, weyra, ewra, owra
  7. *qefeliyayene*: betiliyayîş, eciziyayîş
  8. *gere* (bi tirkî “gerek“): ganî
  9. *çêf*: kêf
  10. *nat-dot*: nahet-dohet, naşt-daşt
  11. *vaze*: vace
  12. *dez*: dej
  13. *laqan meke* (*laqo meke*): laxî meke, yarenîye meke, henekî meke, kuşat meke

ABDULMUTTALÎP KOÇI RA ÇEND ŞÎRÎ

EMIR ŞÎYO

Mektebûn ra, medresûn ra
emir şîyo
Şûneyey ra, xebatey ra
emir şîyo
Hemaley ra, bataley ra
emir şîyo
Sêykurey ra, feqîrey ra
emir şîyo

Xeyalperes, hîvîteres
emir şîyo
Ez biya aşiq, miradperes
emir şîyo
Kurdîstan di nidî serbest
emir şîyo
Xurbet di di hîvî serbest
emir şîyo

Dinya here ya, ciger qere
emir şîyo
Ez kûnca şîr, şans ho min a
emir şîyo
Memleket ra, Ewropa ra
emir şîyo
Hesret mendû Kurdîstan ra
emir şîyo

Payiz vîyeren zimistûn yen
emir şîyo
Hîvî mebirn wesar ho yen
emir şîyo
Kuezbilîk şin, heşvilîk yen
emir şîyo
Helbet yew ruc Kurdîstan ben
emir şîyo

21. 12. 1997 /Almanya

AX LÊ KEJÊ KEJIKÊ

Dindûn kej sey mercikê
Lew alişk yê surukê
Sin sîyeny yê tutikê
Kej mûnena vilikê.

Ax lê kejê, kejikê
Çimqeytûn, gilsurikê
Sinî çîm mi gina kej
Ez kej rî biyû aşiqê.

Bejna kej sey fidûn a
Weta yena xu leqnena
Pey çimûn xeber dûna
Zerrey mi z' xu r' helnena.

Ax lê kejê, kejikê
Çimqeytûn, gilsurikê
Sinî çîm mi gina kej
Ez kej rî biyû aşiqê.

Ez ça ra, kej ça ra ya?
Yunanan a, Fransa ra
Bûlgar a, Romanya ra
Swîs a, İtalya ra.

Ax lê kejê, kejkê
Çimqeytûn, gilsurikê
Sinî çîm mi gina kej
Ez kej rî bîyû aşiqê.

Spanya, Portekîz ra
Hollanda, Awusturya
Belçîka, Beneluks ra
Ez kird û, kej alman a.

Ax lê kejê, kejkê
Çimqeytûn, gilsurikê
Sinî çîm mi gina kej
Ez kej rî bîyû aşiqê.

Ez se kirî, se nikirî?
Dest kejkê xu bigirî
Şîrî yew welato durî
Pey muradê xu bikirî.

Ax lê kejê, kejkê
Çimqeytûn, gilsurikê
Sinî çîm mi gina kej
Ez kej rî bîyû aşiqê.

Abdulmuttalîp KOÇ

03. 01. 1998

Almanya

EZ FEQÎR KIRD Û

Ez feqîr, feqîr kird û
Ewropa di bîyû serwird û
Geh veyşûn û geh mird û
Nûmey min “azulend“ û.

Gijik mi sîya w’, suret mi serd û
Ewropayicûn rî ez bîyû derdo
Ez xebetnû, heq mi werdû
Nûmey mi “azulend“ û.

Qanûn yin û nîzamî yin di
Kampûn yin û mekûn yin di
Kultur yin û rueşûn yin di
Nûmey mi “azulend“ û.

Memleket ma zaf rind o
Ho bin dest dişmenûn d’ o
Temûm dew û bacarî yi
Bin topûn û tifingûn d’ o.

Ax lê Fatê, Fatikê
Çimsîyayê gilsurikê
Şew û ruc ha min vîr d’ a
Ez Fat rî bîya aşiqê.

Welatê ma cennet û vilik
Axa û eşîret û beg
Gel û şêx û başkan, serok
Her kes vatey xu bikirên yek.

Ax Kurdîstan, Kurdîstan
Hem gul û hem gulîstan
Şew û ruc ho min vîr d’ o
Hem amnûn, hem zimistûn.

Abdualmuttalîp KOÇ

Almanya

BEDEN BÊTUN, RUH BÎYO PARE

Ma yo kêye d' des serê bî
Seraseri bûn virêşt bî
Perşoney û zulûmey ra
Tede rehat, huzur nêbî
Beden bêtun, ruh bîyo pare.

Cuar yin bombe y, bin d' mayîn est
Cinî û pîr û qicî kîşt
Mîyonî kirdûn ma d' xayîn est
Mi çi vat se, dest-ling mi best
Beden bêtun, ruh bîyo pare.

Welatê ma kerd xerabe
Dişmen ma hukmat tirk û ereb e
Nûme îslam, xu barbar e
Bênamus û bêeyar e
Beden bêtun, ruh bîyo pare.

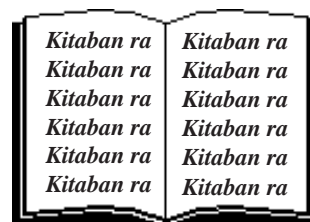
Ez bîyû macîr Kurdîstan ra
Kotû bin dest mafya ra
Tirîn, gemî, teyarûn ra
Bîyû muşaqat Ewropa ra
Beden bêtun, ruh bîyo pare.

Ez niwazen welatê yin
Dedîqudî, şematey yin
Sîlah, mayîn, jenosîd yin
Hesret mendû Kurdîstan min
Beden bêtun, ruh bîyo pare.

Abdulguttalîp KOÇ

11. 01. 1998/Almanya

Kîtabêdo newe:

LEHÇEYA KURDKÎ ZAZAKÎ

Emser payîtextê Rusya Moskova de bi ziwane rûskî lehçeya kirmancî ser o kitabê ame çapkerdene. Nameyê nê kitabî rûskî “Kurdskî Dîalekt Zaza” (Lehçeya Kurdkî Zazakî) yo û 102 rîpelî yo. Nuştoxê kitabî I. A. Smîrnova û K. R. Eyyûbî yê. Kitab, hetê Navenda Lêkolînên Kurdî ra çap bîyo.

Parçeyêde vatena verî de kitabî ser o nîya vajîno:

“Lehçeya kurdkî zazakî de fekê Dêrsimî (Tirkîya), reya virêne nê kitabî de êna tarîfkerdene. Na [xebate] sayeyê mordemêde dêrsimijî de, derga-derg malumat arêdayiş û sistematîk analizkerdişî ra ame hazirkerdene.

Vengê zazakî tede ameyê tesbîtkerdene û tarîfkerdene û strukturê morfolojîkê na lehça ser o lêkolîn amo virastene.

Heto bîn ra kî na xebate de zazakî û lehçeyê bîn ê kurdkî hetê tayê noqteyanê muhîman û prensîbanê tarîxî ra ameyê muqayesekerdene. Seyyewbînanbîyayîşê (zêjuvînîbîyayîşê) sistemê bingeyîyê zazakî û lehçeyanê bînan kî yew koke ra ameyîşê ziwane kurdan îspat keno.”

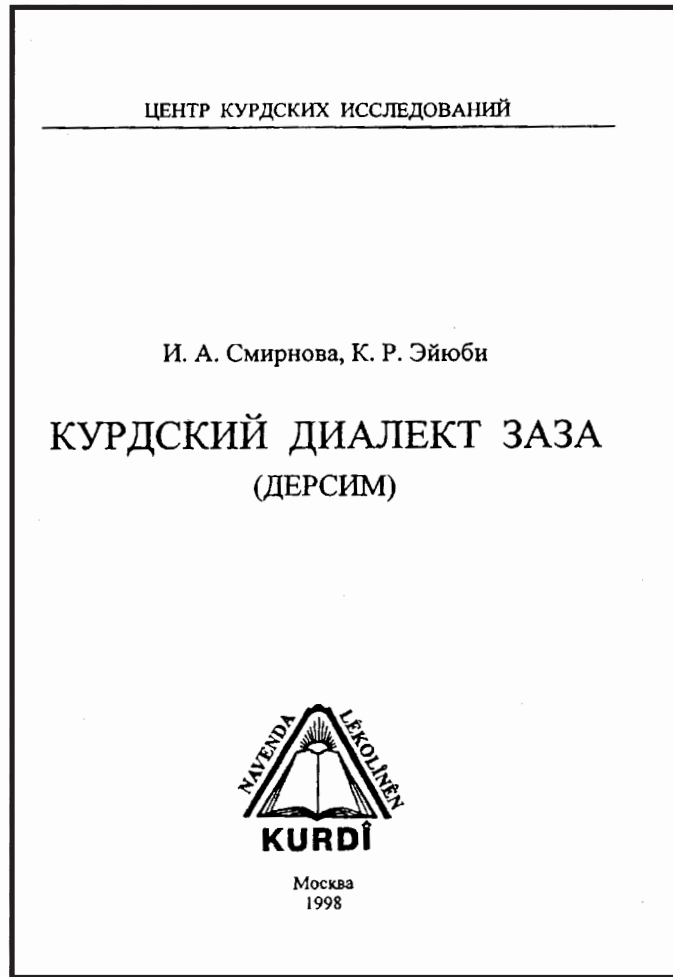
Peynîya kitabî de ancîya tayê malumato bîn êno dayene. Qismêde nê malumatî nîya yo:

“Na xebate, derheqa lehçeya zazakî fekê (versîyonê) Dêrsimî de ya. Nameyo tarîxî “Dêrsim” kurdkî de seba na mintîqa û şaristanî pîya vajîno (nika Tuncelî; Tirkîya).

Kurdê yo ke na lehça qesey keno, înfomasyon da ma. İnfomasyon 1994-1995 de, St. Petersburg de ame arêdayêne. Zazakîya Dêrsimî ser o çapemenîya îlmî de înfomasyon çîn o. No varyantê zazakî ano çiman ver ke hetê fonetîk, grammer û çekuyan ra, mîyanê ey û varyantê mintîqayanê bînanê ke kemî ya kî zêde ser o nusîyayo (vajîme ke Sêwrege,

Kor, Pali) ferq esto. (Lerch 1856-1858; Mann-Hadank 1932; Todd 1985; Malmîsanij 1987).“

Nê malumatî ra dime kî kamecî behsê ziwani (vajîme ke morfolojî, nêrî û makîye, yewhûmar û zafhûmarîye, îzafe, antişê fiilan ûêb.) kamecî qismê kitabî de ca gureto, heqa ey û tayê meselanê bînan de malumat dîyîno (êno dayene). Bi kilmekîye ke mordem vajo, nuştîş û çapkerdişê nê kitabî seba lehçeya kirmanckî û ziwane kurdkî xizmetêdo erjaye yo.

*I. A. Smîrnova û K. R. Eyyûbî, Kurdsckî Dîalekt Zaza (Dêrsim),
Navenda Lêkolînên Kurdî, Moskova, 1998*

LOKE Û HER

ÇEKO

Lokeyêde¹ kokim û bul
Baran ver piştî bîbî kul
Kes bi ci wayir nêbî
Ne çêna ne lac û nebî²
Şî bî rastê herê qeytanî
Reben vileçewt û şeytanî
Lokeyî xo çarna re ser:
“To rê oxir bo bira her
Min rê nêbena rayber?”
Çimên herî bî zelal
Ci rê vecîyabî heval
Geme de loke û her
Pîya çêrêne seranser
Vezd de hên bibî qelew
Bar şîbî înan vîrî rew
Lokeyî vat: “Tîzê min”
Herî vat: “Zirrê min”
Loke: “Hero, bi zirr nêbeno kay
Beno ke nêzdî bê dirb û ray
Ti kî zê min biverde ra tîz
Nêbo ke vecê vengo zîz.”
Qeytanî dim da xo ra
Zirra bi ver û pey ra
Veng da we deşt û geliya³
Dar û ber lokeyî rê helîya
Mişeqetê nêyî ramitî berdî

Zê şopa⁴ verî bar kerdî
Barê qeytanî zaf giran bî
Telepekîyê kobeyê raye bî
Înan çiqas da piro bi dar
Êyî hêbro xo kerd mirdar
Her û barê xo kî
Bibî serbarê lokî
Her: “Lokeyê min o hecî,
Kena to ser ro beynokê vecî.”
Loke: “Rind nîyade nê derî
To kena rastê derba verî.”
Herî dest kerdbî leqî
Loke kewt raye bi loqî
Veng re herî birîya û lerza
Qine de bî hol-hola tîza.
Herî vat: “Wêêy malmîrato!
Na dinya de Pirdo Sirat o.”
Lokeyî lortikî da sereyî ser
Çarpe şî, bî têbin û têser
Torc⁵ ra bî zîtol bi zîtol
Lokeyî herî ra guret tol.

-
1. *loke*: deveyo nêrî
  2. *nebî*: torn
  3. *gelîye*: cêvî (hetê Dêrsimî de)
  4. *şope*: rey, dolime, gilange
  5. *torc*: tir

RIPELÊ FIQRAYAN

Pî û Laj

Arêkerdox: Seyîdxan KURIJ

Rojêk yew merdim û lajî xo şinî camî. Yi nimac xo kenî qedênenî, pênî di dor yena duakerdişî. Muezzîn silawatan ûnû, tuzban ûncenû û destan xo kenû a, Hûmay (Heqî, Ellay) rî dua kenû. Tabî pîyerê cemaati zî pa destanî xo kena a, dua kena û Hûmay ra çî wazena. Mîyerik ûnîyenû cemaati ra ke destî pîyerin hê akerdî yê û pîyerin qirrikê xo qayme kerda, herkes Hûmay ra çî wazenû. Wi lajî xo ra vûnû:

- Biko, wirz we ma şimi, ehend insan çî biwazû ma rî xo ra taway (çîyekî) nimûnenû. Feqîr mi bidû kûmî, medû kûmî?

*****

De Ina Ray Ti Şue Pênî

Arêkerdox: Seyîdxan KURIJ

Kurdîstan di, bajar di, bînatê mehlan û suki (zerreyê bajarî) di dolmuşî xebitîyênî. Şar pê inî ereban gêrenû. Rojêk yew dolmuş ha cay pawitişî (durak) di pawena, yew cîniyek şina cay şoforî di nişena rue û pawena ke şofor bîyerû dolmuş birûmû. Şofor yenû ke cîniyek ha qoltux yi di ronîştî ya, vûnû:

- Xalê, zehmêti xo ra şue pênî di rueniş; ez şofor a, ez ereba rûmena.

Cîniyek vûna:

- De ina ray ti şue pênî, pênî ra dolmuş birûm.

*****

Kurrî û Her

Arêkerdox: Seyîdxan KURIJ

Yew dewij şinû tirkan rê eskerîye kenû û yenû dewê xo, dewijanî xo ra vûnû:

- Ez eskerîye di zaf hol tirkî musawa. Şima inkê nameyê çinay mi ra persî ez ca di cewab dîna.

Yewna dewij vûnû:

- Ê hol o, madem ke ti tirkî weş musayî (bander bîyî) de vaji, tirkî di nameyê herî çî yo?

Wi vûnû:

- Eşek.

Dewij vûnû:

- Nameyê kurrî herî çî yo?

Wi binê (tikê, tanî) fikirîyênû la nameyê kurrî nînû vîr, vûnû:

- Tirkî kurrî ra taway nivûnî heta benû gird, wexto ke bi gird yi ra zî vûnî “eşek”.

*****

Ti Ke Asmênê Hotîne ra wa!

Arêkerdox: **Kemal UNAL**

Rozê pîr urzeno ra koçekê xo gêno (cêno) şono çê talivede xo. Eke şonê tenê nîsenê ro, koçek ferq keno ke pîrî ve talive ra zerrî verda zuvînî. Çî esto ke o leye der o, nêşikînê tuwa (teba, çîyê) bikerê.

Eke eve o tore xêlê waxte vêreno ra, pêniye de cênîke şona tever, tenê manena pêyser êna, vana:

-Qe mevaze pîro, gukê (golikê) ma bîyê vîndî. Gukî nêamê çê.

Seke hen vana, pîr nêvîndeno, cêreno ra koçekî ser, vano:

-Hala urze so nîyade, cayê gukonê talive nêvînena?

Koçek bêçare urzeno ra şono tever. Şîyayêne rê şono hama zêde durî nêkuwno, peyser cêreno ra êno bonî ser, lozine de goş nano ro ser ke hala pîr ve talive ra çî qesêy kenê, se kenê.

Eke tenê goş dano, talive rêyê o werte de vana:

-Wîyy, ez ve kore bîne, zonîyê pîrê mi hard ra şî.

A ke henî vana, pîr cuwav dano, vano:

-N'êrê (nê erê) qorrê mi qey hard ra şêrêne? Ez o asmênê hotîne ra yûne.

Koçek seke na qesonê deyî nîya hesneno, beno çewt, lozine de vano:

-Heqî ci sanaye pîro! Ma ti ke asmênê hotîne ra wa, qey xo ra cêr nîyanêdana hala gukî kotî yê?

*****

“Mi To rê Hewnê Dîyo“

Arêkerdox: **Kemal UNAL**

Cayê de di mordemekî benê, namê juyî Xidir, ê ayê bînî kî Uşê beno. Nê hurdî mordemekî têkewteyî benê, wertê xo rind nêbeno; her tim zuvinî de qarînê, qesû sanenê zuvinî.

Rozê Uşên urzeno ra terikneno sono çê Xidirî, nîsenê ro, qesêy kenê. Eke werte ra tenê waxt vêreno ra, Uşên vano:

-Mi to rê hewnê dîyo Xidir.

Xidir vano:

-Xêr bo. To çî hewn dîyo? Hala vase.

-Xêrê Heqî to ser o bo. Hewnê xo de mi dî ke ez ve to ra pîya kewtîme ra raye, some cayê.

-Êê?

-Ma ke tayê waxt raye ra şîme, yek de ma rastê di çolikû (çalekan) ameyîme, ma bese nêkerd vindîme, ez ginûne çolika juye ro, ti kî gina aya bîne ro.

-Êê?

-Çolika ke ez ginavî piro, pîrrê cî (gî) bîye, aya ke ti ginavî piro kî pîrrê hemgênî (hingimên) bîye.

Xidir seke na çekuyû nîya hesneno, kêfê xo herçî ke şî beno zêde, vano:

-Êê, ma aye ra dime se bî?

-Ma se bibo Xidir! Xêlê çolû de lawatîyayîme, ameyîme-şîme, pênîye de ma xo xelesna ra, ci ra vejîyayîme.

-Ma o ra têpîya?

-O ra têpîya kî ma dest kerd ci, mi ti lîsta (lişta), to kî ez lîstûne, ma eve o tore zuvinî kerd pak.

FERHENGÊ TIRKÎ-KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ)-III

TÛRKÇE-KIRMANCCA (ZAZACA) SÖZLÛK

MALMÎSANIJ

Kilmnuşteyî

m. : makî (féminin)

n. : nêrî (masculin)

z. : zafhûmar (pluriel)

b. : biewnîre (biewnî), nîyade

ûsn. : û sey nînan

Suffiksî

-e (-ye) : suffiksê makîye (maykey)

A

adalet : edalet (n)

adalet bakanlığı : wezaretê edaletî (n)

aday : namzed (n), -e (m)

aday adayı : vernamzed (n), -e (m)

aday adaylığı : vernamzedîye (m)

aday üye : verendam (n), -e (m)

aday üyelik : verendamîye (m)

adaylık : namzedîye (m)

ajitator : ajitator (n), -e (m)

akıl : aqil (n), hêş (n)

altın : zern (n)

ama : hema, la, labelê

anımsamak : vîr ameyîne

anımsatmak : vîr ardene

anlaşma : pêameyîş (n), pêkerdiş (n)

antlaşma : peyman (m)

aristokrasi : aristokrasî (n)

aristokrat : aristokrat (n), -e (m)

aşık : aşiq (n), -e (m); heskerdox (n), -e (m)

aşık olmak : zerre devistene (zerre

devistiş), zerre dekwetene (zerre dekwetiş), aşiq biyene

Memî zerre deviste Zîne. (Mem Zîn'e aşık oldu.)

Zerra Zîne dekwetibi Memî. (Zîn Mem'e aşık olmuştu.)

birbirine aşık olmak : zerre devistene yewbînî (zerre devistene yewbînan), zerre dekwetene yewbînî (zerre dekwetene yewbînan), aşiqê yewbînî biyene

Zîn û Memî zerre devistibi yewbînî. (Zîn ile Mem birbirlerine aşık olmuşlardı. -Mem ile Zîn birbirlerine gönül vermişlerdi.)

Zerra Zîn û Memî dekwetibi yewbînan. (Zîn ile Mem birbirlerine aşık olmuşlardı./Zîn ile Mem birbirlerine gönül vermişlerdi.)

aşk : eşq (n)

atlı : espar, -e; aspor, -e; siwar, -e, siwarî

B

bağımsız : xoser (n), -e (m)

bağımsız olma : xoser bîyayış
bağımsız olmak : xoser bîyayene
bağımsızlık : xoserîye (m)
bağlamak : pêra girêdayene, pêra bestene
bağlı : pêragirêdaye (n), pêrabeste (n);
 pêragirêdaya (m), pêrabesta (m)
baharın : wisarî
bakan : wezîr (n), -e (m)
bakanlık : wezîriye (m), wezaret (n)
başbakan : serekwezîr (n), -e (m)
başkan : serek (n), -e (m)
genel başkan : serekê hemeyî (n), sereka
 hemeyî (m), serekê pêroyî (n), sereka
 pêroyî (m), serekê umûmî (n), sereka
 umûmî (m)
başkanlık : serekîye (m)
bayındırlık : awanîye (m)
bayındırlık bakanlığı : wezaretê awanîye
 (n)
bedava : belaş, one (hune)
beleş : belaş, one (hune)
belediye : beledîya (m)
belediye başkanı : serekê beledîya (n),
 sereka beledîya (m)
belediye encümeni : encumenê beledîya
 (n)
bellek : vîr (n), hêş (n)
bibi : eme (m), ame; emike (m); amike (m)
bizzat : bi xo
bunlar : nînan
bürokrasi : burokraşî (n)
bürokrat : burokrat (n), -e (m)

C

canavar : ganawir, -e; cinawir, -e
cep : tanike (m), cêb (n)
cezaevi : hepisxane (n)
cumhurbaşkanı : serekkomar (n), -e (m)
cumhurbaşkanlığı : serekkomarîye (m)

cumhuriyet : komare (m)
cumhuriyetçi : komarperwer (n), -e (m);
 komarwaz (n), -e (m)

Ç

çalışma : xebate (m), karkerdiş (n), gureyîş
 (n), şuxulîyayîş (n)
çalışma bakanlığı : wezaretê karî (n)
çevre : dorûver (n), dor-mar (n), dorme (n),
 çarqirne (n), çorşme (n), pîramûn (n),
 hanqar (n)
çevre bakanlığı : wezaretê dorûverî (n),
 wezaretê dormeyî (n)

D

danışma : mişewre (n)
danışmak : mişewre kerdene
danışman : mişawîr (n), -e (m), şêwirmend
 (n), -e (m)
danışmanlık : mişawîriye (m), şêwirmendîye
 (m)
dayanışma : piştîya yewbînan girewtîş, piştî
 dayîş yewbînan, dest dayîş yewbînan, desta
 yewbînan girewtîş, hetê yewbînan kerdiş
delikanlı : xort
demokrasi : demokrasî (n)
demokrat : demokrat (n), -e (m)
demokratik : demokratîk
destekleme : piştîgirewtîş (n), piştîdayîş (n),
 destdayîş (n), destgirewtîş, hetkerdiş (n)
desteklemek : piştî girewtene, piştî dayene,
 dest dayene, dest girewtene, het kerdene
devlet : dewlete (m)
devlet bakanlığı : wezaretê dewlete (n)
devlet başkanı : serekdewlet (n), -e (m)
diktatör : diktator (n), -e (m)
diktatörlük : diktatorîye (m)
direnîş : xoverrodayîş (n), xoverdayîş (n),
 xovereştîş (n)

diri : ganî; weş (n), -e
dirilik : 1)weşîye (m), weşênî (m) 2)ganîyîye (m)
dolu : pîrr (n), -e (m); dekerda (m), dekerde (n)
dost : dost (n), -e (m); birak (n), -e (m)
dostluk : dostîye (m), birakîye (m)
düşman : dişmen (n), -e (m)
düşmanlık : dişmeniye (m)
düşük : verşîyaye (n)
düşük yapmak : ... ver şîyayene
düşük (hayvan) : ber
düşük yapmak (hayvan için) : ber vistene, ber eştene

E

-e : 1)bi
 Ez şina bi Dîyarbekir. (Diyarbekir'e gidiyorum.)
-e doğru : ver bi
 Ez şina ver bi Dîyarbekir. (Diyarbekir'e doğru gidiyorum.)
 2)rê
 Ez to rê vana. (Sana söylüyorum.)
edebiyat : edebîyat (n)
eğitim : perwerde
eğitim bakanlığı : wezaretê perwerdeyî (n)
ekonomi : ekonomî (n)
ekonomist : ekonomîst (n), -e (m)
eleştiri : krîtîk (n), rexne (n)
eleştirme : krîtîkkerdiş (n), rexnekerdiş (n)
eleştirmek : krîtîk kerdene, rexne kerdene
encümen : encumen (n)
enerji : enerjî (m)
enerji bakanlığı : wezaretê enerjî (n)
eser : eser (n)
eşit : seyyewbînan, têdust
eşitlik : seyyewbînanîye (m), têdustîye (m)

etraf : dorûver (n), dor-mar (n), çorşme (n), çorsme (n), çarqirne (n), pîramûn (n)
evlilik : zewac (n)
evlenmek : zewicîyayene
evlenmek (erkek için) : cinî kerdene
 Kalikê şima di cinî kerdîbî. (Dedeniz iki kez evlenmişti.)
evlenmek (kız veya kadın için) : mêrde kerdene
 Werfe hona mêrde nêkerdo la Zirave rewna mêrde kerdo. (Werfe henüz evlenmemiş ama Zirave çoktan beri evlenmiş.)

F

faşist : faşîst (n), -e (m)
faşistlik : faşîstîye (m)
faşizm : faşîzm (n)

G

gebe : digane (m), nêweşa gedî, hemîla (m)
gebe olmak : digane bîyene, nêweşa gedî bîyene, hemîla bîyene
gebe (hayvan) : awre (m)
gebe olmak (hayvan için) : awr bîyene
gebelik : diganîye (m), hemîleyî (m)
gebelik (hayvan için) : awrîye (m)
genel : hemeyî, pêroyî, umûmî
genel kurmay : erkanê hemeyî (n), erkanê pêroyî (n), erkanê umûmî (n)
genel kurmay başkanlığı : serekerkanîyeya pêroyî (m)
gerçek (hakiki) : raştîkên (n), -e (m)
gibi : se, sey, hewayê (hawê)
 Kar gibi beyazdır. (Sipî ya se vewre.)
 Kardeşim gibidir. (Sey birayê min o.)
 2)seke, hewayo ke (hawê ke)
 Seke ti zî zanî gede nêweş o. (Senin de bildiğin gibi çocuk hasta.)
 Hewayo ke ti zî zanî ma ganî meşte şêrê.

(Senin de bildiğin gibi yarın gitmemiz gerekir.)

göç : barkerdış (n), wenayış (n), koç (n)

göç etmek : bar kerdene, wenayene (wenayış)

göçmek : bar kerdene, wenayene (wenayış)

gök : asmên (n)

güzün : payîzi

H

hafıza : vîr (n), hêş (n)

hakiki : raştikên (n), -e (m)

hakim : hakim (n), -e (m)

hala : eme (m), ame; emike (m); amike (m)

hamile : digane (m), nêweşa gedî, hemîla (m)

hamile olmak : digane bîyene, nêweşa gedî bîyene, hemîla bîyene

hamilelik : diganiye (m), hemîleyî (m)

hapishane : hepîsxane (n)

hariç : teber, bêxeyja, netêda

hasta : nêweş (n), -e (m)

hastalık : nêweşîye (m), nêweşênî (m), nêweşanî (m)

hatırlamak : vîr ameyîne

hatırlatmak : vîr ardene

Hıristiyan : xirîstîyan, -e; file (n), fila (m)

Hıristiyanlık : xirîstîyaniye (m), fileyiye (m)

hile : hîle (n)

hilekar : hîlekar (n), -e; hîlebaz (n), -e (m); fêlbaz (n), -e (m)

hilekarlık : hîlekarîye (m), hîlebazîye (m), fêlbazîye (m)

hükümet : hukmat (n)

I

ırk : nîjad (n)

ırkçı : nîjadperest (n), -e (m)

ırkçılık : nîjadperestîye (m)

İ

idareci : îdareker (n), -e (m); sermîyan (n), -e (m)

idari : îdarî

ifade : îfade (n)

il : wîlayet (n), şaristan (n), bajar (n)

ile (vasıtasıyla) : bi, bi ... ra, bi ... ya, pê

ileri : aver, raver

ilerleme : averşîyayış (n), raverşîyayış (n)

iniş : seracêr (n), veracêr (n)

işbirliği : hemkarîye (m)

işbirlikçi : hemkar (n), -e (m)

K

kabul etmek : qebul kerdene

kadar : sey, hinda, hondê

-e kadar : heya, heta, heyanî, hetanî

kadı : qazî (m)

kampanya : kampanya (m)

kanun : qanun (n), zagon (n)

karakol : qereqol (n)

katliam : qirkerdiş (n), jenosîd (n)

kaymakam : qaymeqam (n), -e (m)

kaza : qeza (m)

kısır (hayvan) : estewrine (m)

kısırlık (hayvan için) : estewrinîye (m), estewrinênî (m)

kışın : zimistanî

ki : ke

komite : komîte (m)

komşu : imbiryan (**embiryan/Faiz'e sor!**), -e; cîran, -e

kral : qiral (n)

kraliçe : qiralîça (m)

kurmay başkanı : serekerkan (n)

kurmay başkanlığı : serekerkanîye (m)

kültür : kultur (n)

kültür bakanlığı : wezaretê kulturî (n)

kültürel : kulturî

L

liberal : liberal (n), -e (m)
liberalist : liberalist (n), -e (m)
liberalistlik : liberalistîye (m)
liberalizm : liberalîzm (n)

M

mağara : şikefti (m), eskeft, mixara (m)
mahalle : taxe (m)
mahkeme : mehkeme (m)
maliye : malîya (m)
maliye bakanlığı : wezaretê malîya (n)
mebus : parlamenter (n), -e (m); mebus (n), -e (m)
meclis : meclîs (n)
medeni : medenî (n), -ye (m)
medeniyet : medenîyet (n), sîvîlîzasyon (n)
mesaj : mesaj (n)
mezra : mezra (m)
millet meclisi : parlamento (n)
milletvekili : parlamenter (n), -e (m); mebus (n), -e (m)
milletvekilliği : parlamenterîye (m); mebusîye (m)
miting : mîting (n)
muhafazakar : mihafezekar (n), -e (m); konservatîf (n), -e (m)
muhafazakarlık : mihafezekarîye (m), konservatîfîye (m)
muhtar : muxtar (n), -e (m)
muhtarlık : muxtarîye (m)
müdür : mudir (n), -e (m)
münakaşa : munaqeşe (m)

N

nahiye : nahîye (m)
nakliye : neqlîya (n)

O

olağanüstü : fewqelade
olağanüstü hal : halo îstîsnayî (n)

olmak : bîyene, bîyayene
olsun : va, va bo; wa, wa bo
otokrasi : otokrasî (n)
otokrat : otokrat (n), -e
otonomi : otonomî (m)
otonomist : otonomîst (n), -e (m)
otorite : otorîte (m)
otoriter : otorîter, (n), -e (m)
otoriterlik : otorîterîye (m)
oylama : raydayîş (n)
oylamak : ray dayene

Ö

örgüt : organîzasyon (n), rêxistine (m)
örgütleme : organîzekerdîş (m)
örgütlemek : organîze kerdene
örgütlenme : organîzebîyayîş (m)
örgütlenmek : organîze bîyene
övgü : pesndayîş (n), pesênayîş (n), goynayîş (n), wesfdayîş (n)
övme : pesndayîş (n), pesênayîş (n), goynayîş (n), wesfdayîş (n)
övmek : pesnê ... dayene, pesênayene, goynayene, wesfê ... dayene
özgür : azad (n), azade (m)
özgürlük : azadîye (m), serbestîye (m)

P

parlamentar : parlamenter (n), -e (m); mebus (n), -e (m)
parlamentarlık : parlamenterîye (m); mebusîye (m)
parlamento : parlamento (n)
parti : partîye (m)
peki : va, va bo; wa, wa bo
petrol : petrol (n)
petrol bakanlığı : wezaretê petrolî (n)
polis : polîs (n), -e (m)
politik : şîyasî

politika : sîyasət (n)

propaganda : propaganda (m)

referandum : referandum (n)

S

sağlık : 1)weşîye (m), weşênî (m) 2)ganîyey

sağlık bakanlığı : wezaretê weşîye (n)

sahife : rîpel (n)

salahiyet : selahîyet (n)

salahiyetli : selahîyetdar (n), -e (m)

saman : simer (n)

samanlık : mereke (m), simzore (m)

savunma : pawitiş (n)

savunma bakanlığı : wezaretê pawitişî (n)

sayfa : rîpel (n)

sayın : birêz (n), -e (m)

seçim : weçînayîş (n), vîjnayîş (n)

seçilmiş : weçînite (n), weçînitîye (m); vîjnaye (n), vîjnaya (m)

seçilen : weçînite (n), weçînitîye (m); vîjnaye (n), vîjnaya (m)

seçkin : weçînite (n), weçînitîye (m); vîjnaye (n), vîjnaya (m)

seçkin insan : rez (n), -e (m)

seçmek : weçînitene (m), vîjnayîş (n)

seçmen : weçînitox (n), -e (m); vîjnayox (n), -e (m)

sekreter : sekreter (n), -e (m)

genel sekreter : sekreterê pêroyî (n), sekretera pêroyî (m)

sekreterlik : sekreterîye (m)

serbestiyet : serbestîye (m)

serbestlik : serbestîye (m)

seven : heskerdox, -e; sînayox, -e

sevgili : waşte (n), wašta (m); waştîye (m); sînaye (n), sînaya (m)

sevilen : heskerde (n), heskerda (m); sînaye (n), sînaya (m)

sevmek : hes kerdene, sînayene (sînayîş)

sıkıyönetim : îdareyo orfî (n)

sistem : sîstem (n)

sivil : sîvîl (n), -e (m)

sivillik : sîvîlîye (m)

siyasal : sîyasî (n), -ye (m)

siyaset : sîyasət (n)

siyasi : sîyasî (n), -ye (m)

sorumlu : berpirsîyar (n), -e (m)

sosyalist : sosyalist (n), -e (m)

sosyalistlik : sosyalistîye (m)

sosyalizm : sosyalîzm (n)

soykırım : qirkerdiş (n), jenosîd (n)

sökük (giysi vs.) : eşkawîyaye (n), eşkawite (n); eşkawîyaya (m), eşkawita (m)

sökülmek (giysi vs.) : eşkawîyayene

sömürgeci : kolonyalist (n), -e (m)

sömürgecilik : kolonyalîzm (n), kolonyalistîye (m)

statü : statu (n)

sulama : awdayîş (n)

sulama bakanlığı : wezaretê awdayîşî (n)

sulamak : awdayene

süvari : espar (n), -e (m); aspor (n), -e (m); suwar (n), -e (m); suwarî (n), -ye (m)

süvarilik : esparîye (m), asporîye (m), suwarênî (m)

Ş

şah : şah (n)

şayet : eke

şube : şûbe (n)

T

tarım : zîret (n)

tarım bakanlığı : wezaretê zîretî (n)

tartışma : munaqeşe (m)

sertçe tartışma : hurê nayîş, werê nayîş, têver nayîş

tartışmak : munaqeşe kerdene

tekil : yewhûmar

terim : term (n)

ticaret : bazirganîye (m), tîcaret (n)

ticaret bakanlığı : wezaretê bazirganîye (n)

toplanmak : kombiyene

toplantı : kombiyayîş (n)

totaliter : totalîter (n), -e (m)

tutkun : bengîn, -e, bengî

tutukevi : hepîsxane (n)

tutuklu : hepsî (n), -ye (m)

U

ulan : ero, erê

us : aqil (n), hêş (n)

uygar : medenî (n), medenîye (m)

uygarlık : medenîyet (n), sîvîlîzasyon (n)

uzman : 1) pispor (n), -e (m) 2) ekspert (n), -e (m)

uzmanlık : 1) pisporîye (m) 2) ekspertîye (m)

Ü

ülke : welat (n)

üye : endam (n), -e (m), aza

üyelik : endamîye (n)

V

vali : walî (n), -ye (m)

vilayet : wîlayet (n)

Y

yakmak : 1) veşnayene 2) ta nayane 3) panayene (lamba ûsn.) 4) tavistene (çeqmaq ûsn.) 5) era cîfstene 6) adır panayene (adır ... ra nayene)

Ma îziman tananê. (Odunları yakıyoruz.)

Ti kibritî pa ne. (Sen kibriti yak.)

Banê dewe veşnay. (Köyün evlerini yaktılar.)

Banê dewe fîstê ra ci. (Köyün evlerini tutuşturmışlar.)

Adir banan ra na, veşnay. (Evleri ateşe verdiler, yaktılar.)

yamaç : kaş (n), verad (n), verard (n)

yan : 1) hete 2) lewe (n) 3) kişte (m)

onların yanında : lewê înan de, înan hete, kišta înan de

yanmak : veşayene

yapıt : eser (n)

yargıç : hakim (n), -e (m)

yazın (edebiyat) : edebiyat (n)

yazın : hamnanî

yeğen (kız kerdeşin oğlu) : wareza (n)

yeğen (kız kerdeşin kızı) : warkêna (m)

yeğen (erkek kerdeşin oğlu) : biraza (n)

yeğen (erkek kerdeşin kızı) : birakêna (m)

yetki : selahîyet (n)

yetkili : selahîyetdar (n), -e (m)

yokuş : veraj (n), orojî, qayme (n), kaş (n), veracor (n),

yol : rîya (m), raye (m)

yöneten : îdarekerdox (n), -e (m)

yönetici : îdareker (n), -e (m), sermîyan (n), -e (m)

yönetmen : mudir (n), -e (m)

yukarıdaki : corîn, -e

yumuşak : nerm (n), -e (m)

yük : bar (n)

yüklemek : bar kerdene, wenayene (wenayîş), bar wenayîş

yüzme : asnawe (m), azne

yüzmek : asnawe kerdene, azne kerdene

yüzücü : asnawer, -e; azneber, -e

yüzücülük : asnawerîye (m), azneberîye (m)

Z

ziyan. zîyan (n)

ziyan etmek. zîyan kerdene

ÇEWLÎGÎ RA DI DÊRÎ

Arêkerdox: Seyîdxan KURIJ

SELÎMO

Hew yarî ya, yarî ya
Selîmo lawo, yarî ya
Hew yarî ya, yarî ya
Selo, Selo, yarî ya

Bejnê kênek barî ya
Hew yarî ya, yarî ya
Him derg a, him barî ya
Selo, Selo, yarî ya

Heyatê Selîmî tarî ya
Hew yarî ya, yarî ya
Yew piç-piç tede bîya
Selo, Selo, yarî ya

Piç-piçê cinî yû mîyerdî ya
Hew yarî ya, yarî ya
Kûmî dîya, kûmî nidîya?
Selo, Selo, yarî ya

Kûm dîya, mîjdûnlî ya
Hew yarî ya, yarî ya
Mîjdûna qutmînî ya
Selo, Selo, yarî ya

Hew yarî ya, yarî ya
Selîmo lawo, yarî ya
Hew yarî ya, yarî ya
Selo, Selo, yarî ya.

ZIRAV

Zirav zirav ziravê, lêro lêro, ha lêro
Zirav zirav ziravê, axçîgê, kafirbavê

Kênê şinî hesarî, lêro lêro, ha lêro
Kuwenî buestûnûn şarî, axçîgê, kafirbavê

Semed liçê xîyarî, lêro lêro, ha lêro
Kuwenî keberûn şarî, axçîgê, kafirbavê

Zirac qic a, qûm veta , lêro lêro, ha lêro
Owk derûni di hesret a, axçîgê, kafirbavê

Kutiko belek girrawo, lêro lêro, ha lêro
Pûncê Zirav dirnawo, axçîgê, kafirbavê

Dayk ci rî pînê padawo, lêro lêro, ha lêro
Pînê yay zî diryawo, axçîgê, kafirbavê.

WENDOXAN RA

Luneburg (Almanya), 27. 7. 1998

Silam şîma rê xebatkarê kovara Vateyî!

Ez ena mektube şîma rê nivîsnena. Ez bi x[w]i abonê kovara Vate ya. Ez zaf memnun a [ke]jew serri bî temami. Bimbarek bo şîma xebatkaran û ma wendoxan rê.

Serra newî de [wa] kovara Vate biwanê, bide wendeni, abonan vîşî kerê. Ez kişta xwi ra vaja, mi çar teneyî dîyî. E do nameyê ci şîma rê birişa.

Tiya ra şîma rê silam û hurmetê xwi vana. Birêz Cemîl Gundogan, Mûnzûr Çem, Haydar Diljen û embazanê bîna rê silamî vana. Qusurdê mi mewnê, mi weş nênivîsnayo.

Ez serkewten wazena.

Remzan Muskan

***

Olvozê delalî,

Na xêlê waxt o mi wastêne ke şîma rê binivîsî feqet hêna teze mi va ard ra ci.

Ez xêlê waxt o zonê dimilî ser ra xebetîno. Zonê dimilî de waneno û nivîsneno. Hetanî nê rojanê pêya ez romanê ser ra xebetîyêne. Nika mi o xebatê xo kerd tam, ard pêser. Nîyetê ma o wo ke nezdî de vejîme. Zobîn helbesta û çîroka (şanika) kî nivîsneno. Hetanî ewro Azadiya Welatî de jû helbesta mi vejiye. Hênî bawer keno ke naye ra tepya kî vejînê.

Kovara Vate, ez tim û tim waneno. Xebata Vate zaf hêca û delal a. Na kovare seba ma gamade pîl a. Nivîsê ke teyder ê, seba averşîyeyena ma zaf hêca yê. Feqet kovare îta hênî rehet nikuna mi dest. Ez keyna cêreno ke kovara hîreyîne doz kerî. Na derheq de ke şîma alîyê ma kerê zaf rind beno. Ez wazeno ke tim û tim şîma rê tayê nivîsa birusnenî.

Eke ma na derheq de jubîn ra xeberdar bîme zaf beno rind. Ita çîqa ke mi dest ra ame wazena ke piştî bidî xebata şîma.

Ez îta Estenbol de Çapxanê Komalî de xeberîno. Na di serrî yo xebata min a zonî dewam kena. Şîma ke ma rê sifte da-vîst kovare birusnerê, ma wazenîme ke vila kerîme. Daye ra ver kî eke ma rê kovarêke protokol birusnerê, seba xebata ma ma rê rindiyade pîle kenê.

Xebata şîma de şîma rê quwete bo, xatir be şîma.

VENGÊ

Girgoçîneke pertî kuyay pa,
qerşunî dim a şî, nîştî canê azmênî ra...
Pertanê daye ra gonî dilopîye,
dolebiska daye dim a gonî virte ra...

Vengê zîbayîşê ê perta
nika cêreno serê ko û deştan ra...
Fîno ra xo, çîyê keno girs
û zîbayîşê xo de gîrînenê dejê bindestan...

Denîz Gunduz

DICTIONNAIRE KURDE (KURMANDJI)-FRANÇAIS* -V

Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-V

Celadet Alî BEDIRXAN

*Abréviations

- cf.** (confér.): comparez
- etc.** : et caetera (et cetera)
- f.** : féminin
- intr.** : intransitif
- m.** : masculin
- pl.** : pluriel
- tr.** : transitif

Suffixes

- ce** : suffixe féminin (ex. doux, douce)
- che** : suffixe féminin (ex. frais, fraîche)
- e** : suffixe féminin (ex. court, courte)
- eille** : suffixe féminin (ex. vieux, vieille)
- ère** : suffixe féminin (ex. prisonnier, prisonnière)
- euse** : suffixe féminin (ex. joueur, joueuse)
- ève** : suffixe féminin (ex. bref, brève)
- le** : suffixe féminin (ex. corporel, corporelle)
- ne** : suffixe féminin (ex. bon, bonne)
- se** : suffixe féminin (ex. délicieux, délicieuse)
- te** : suffixe féminin (ex. muet, muette)
- ve** : suffixe féminin (ex. hâtif, hâtive)
- trice** : suffixe féminin (ex. interrogateur, interrogatrice)

P

pezîzang, m. : gésier, m.

pezkovî, m. : bouquetin, m.

pezûdan, f. : aube, f.

pê : cf. **pey**

pê : contraction de **bi wî**

pêbazk, f. : gué, m.

pêbend, f. : entrave, f.

pêber, m. : protecteur, m.

pêbir : inconsistant, -e; mou, molle; spongieux, -se

pêcame, m. : pyjama, m.

pêç, f. : turban, m.

pêçan (bipêçe) : 1)s'entortiller 2)empaqueter, plier

pêçandin (bipêçîne) : 1)entortiller 2)empaqueter

pêçavk, f. : orbite, f.

pêçek, f. : bande, f.; lange, m.

pêçile, f. : sandale, f.

pêçî, f. : orteil, m.

pêçok, f. : paquet, m.

pêçvan, m. : traducteur, m.

pêda : cf. **peyda**

pêdar : lié, -e; attaché, -e

pêdar, m. : sabot, m.

pêdarî : lien, m.; condition, f.

pêdarî kirin : régner

pêdark, m. : cf. **pêdar**

pêdav, f. : piège, à loup

pêde : sans cesse, sans interruption

ji sibehê pêde : depuis le matin

pêdeker, f. : nappe, f.

pêgeh, f. : 1)marchepied, m. 2)camp, m.

pêgermok, f. : promenade, f.

pêgiran : inagile, lourd, -e

pêgiranî, f. : lourdeur, f.; maladresse, f.

pêgirok, f. : guet-apens, m.

pêgirtî : surmené, -e; oocupé, -e

pêgozek, f. : cheville, f.

pêguhork, m. : beau-frère, m. (à la suite d'un mariage par échange de soeurs)

pêjek, f. : végétal

pêjin, f. : son, m.; bruit, m.; écho, m.

pêjna ... kirin : s'apercevoir de

pêk : interjection marquent l'étonnement

pêk : contraction de **bi yek**

pêk ve : ensemble

pêk anîn : arranger

pêk hatin : s'arranger

pêkol : piaffeur, -euse

pêkolî, f. : piaffement, m.

pêkolî kirin : piaffer

pêl, f. : 1)vague, f.; onde, f. 2)temps, m.

pêlekê : un certain temps

pêlav, f. : babouche, f.

pêlçok, f. : onde, f.

pêlepaş : en sens inverse

pêlîsk, f. : occasion, f.

pêlpelk, f. : degré, m

pêlpêlok, f. : végétal

pêlpêlûk, f. : ondulation, f.

pêma, m. : 1)héritier, m. 2)reste, m.

pêman, f. : serment, m.

pêman kirin : jurer

pêmizg, f. : pourboire, m.; salaire, m.

pênc : cinq

pêncbirînî : âgé de cinq ans (mouton)

pêncî : cinquante

pêncsemb, f. : jeudi, m.

pêpeling, f. : marche d'escalier

pêpelûk, f. : cf. **pêpeling**

pêpik, m. : pied (de meuble etc.)

pêr : avant hier

pêramûs : adulateur, -trice

pêramûsî, f. : adulation, f.

pêramûsî kirin : aduler
pêrar : il y a deux ans
pêrenc, f. : blessure au pied
pêrew, m. : partisan, m.; adhérent, m.
pêrewî, f. : parti, f.
pêrgî, f. : cf. **pergî**
pêrgîn, f. : cf. **pergîn**
pêrpûne, f. : pourpier, m.
pêrûje, m. : turquoise, f.
pêrûz : béni, -e; heureux, -se
Eyda te pêrûz be. : Bonne fête.
pêrûzî, f. : félicitation, f.
pêsigil, f. : bicyclette, f.
pêsvik : agile
pêsir, f. : 1) col, m. 2) sein, m. (sens figuré)
pêsir hilkişandin : adopter
pêsirteŋgî, f. : difficulté, f.
pêş : devant, avant
pêş de : devant
pêş anîn : montrer
li pêş bûn : avancer
pêş ve çûn : avancer, progresser
pêş kirin : montrer
pêş çavê ... kirin : montrer
pêşber, m. : guide, m.
pêşberî : opposé, -e
pêşberî hev : vis à vis
pêşbîn, f. : ceinture, f.
pêşçavk, f. : lunettes, f. pl.
pêşdar, m. : avant-garde, f.
pêşeng, m. : animal servant de guide à la caravane
pêşenî, f. : front, m.
pêşgîr, f. : serviette, f.
pêşgotin, f. : cf. **pêşgotîng**
pêşgotîng, f. : introduction, f.; prologue, m.
pêşik, f. : pan, m.
pêşî, f. : moustique, f.

pêşî, m. : prédécesseur, m.
pêşî, f. : 1) façade, f. 2) ce qui est devant
di pêşiya ... de : devant
di pêşiya me de : dans notre avenir
pêşiya ... çûn : aller à la rencontre de ...
pêşî jê standin : devancer
pêşîbend, f. : moustiquaire
pêşîger, f. : espace s'étendant immédiatement devant la maison
pêşîn : précédent, -e
Ezê heqê te pêşîn bidim : Je te paierai comptant.
pêşkepî : rival, -e
pêşkepîtî, f. : rivalité, f.
pêşkêş, m. : cadeau d'un supérieur à un inférieur
pêşkêş kirin : offrir
pêşmal, f. : tablier, m.
pêşmêr, m. : avant-garde, f.
pêşnimêj, f. : imam, m.
pêşrêwî : qui précède
pêştetir : plus tard
pêştir : premier, -ère
Gurgîn ji me hemiya pêştir e. : G. est le plus favorisé de nous tous.
pêşû, f. : moustique, m.
pêtî, f. : flamèche, f.
pêtîk, f. : allumette, f.
pêtîmar : pressé, -e; hâtif, -ve
pêv, f. : cf. **peyvî**
pêwer, f. : prédicat, m.
pêwir, m. : luciole, f.
Pêwr û Mêzin : constellation
pêwirî : enrôlé, -e
pêwîst, f. : désir, m.
pêxas, m. : va-nu-pied, m.; vagabond, m.
pêxember, m. : prophète, m.
pêxemberî, f. : don de prophétie

pêxwarin, f. : fricot, m.

piç, f. : morceau, m.

piçik : un peu

piçik piçik : peu à peu

piçik piçik kirin : émietter

piçikandin (bipiçikîne) : amoindrir

piçikîn (bipiçike) : s'amoindrir

piçkok : un peu

piçûk : petit, -e

piçûkahî, f. : petitesse, f.; enfance, f.

pidî, f. : gencive, f.

pif : fi

pif dan : souffler

pif kirin : souffler

pikêt : solide

pij : étendu, -e; enflé, -e

pij bûn : s'étendre, enfler

pij kirin : étendre

pija : cuit, -e

pijak, f. : goutte, f.

pijandin (bipêjîne) : cuire, tr.

pijilîn (bipijile) : se fendiller

pijîn (bipiye) : cuire, intr.

pijmane : parvenu, -e

pil, f. : chiquenaude, f.

pile, f. : première pluie d'automne

pilind, f. : croupion, m.

piling, m. : tigre, m.; panthère, f.

pilitang, f. : papillon, m.

piliv, f. : disque, m.

pilm, m. : mauvaise humeur

pilm kirin : se renfrogner

pilmerû : maussade

pilopint, f. : végétal

pilor, f. : gelée, f.

pilpile, f. : papillon, m.

pilpilê, f. : bavardage, m.

pilpixandin (bipilpixîne) : faire bouillonner

pilpixîn (bipilpixe) : bouillonner

pin, m. : tige rampante

pinar, f. : source, f.

pincar, m. : légume, m.

pind, f. : araignée, f.

pindepîr, f. : cf. **pind**

ping : cf. **peng**

pingav, f. : cf. **pengav**

pingirandin (bipingirîne) (1) :

pingirîn (bipingire) (2) :

pinî, f. : secret, m.

pinpinî : bariolé, -e

pior, m. : entrailles, f. pl.

piqilk, f. : bulle d'air

pir : beaucoup

pir û hindik : à peu près

pir, f. : pont, m.

pirahî, f. : cf. **piranî**

piranî, f. : grand nombre; abondance, f.; majorité, f.

piraniya wan : la plupart d'entre eux

pirbelk : touffu, -e

pirber : fructueux, fertile

pirbêj : bavard, -e

pirbêji, f. : bavardage, m.

pirbiha : cher, -ère; précieux, -se

pirç, f. : poil, m.; cheveu, m.

pirçe, f. : brosse, f.

pirçe kirin : brosser

pirçikandin (bipirçikîne) : plumer

pirçok, f. : pinceau, m.

pirêş : tourmenté, -e; affligé, -e

pirik, f. : ponceau, m.

pirêjmar, f. : innombrable, nombreux, -se

1. Celadet Bedirxanî menaya na kelîme nênuşta.

2. Biewnîre (nîyade) notê 1.

- pirêze**, f. : chaume, m.
pirisk, f. : étincelle, f.
pirînî, f. : cf. **piranî**
pirnisî : pauvre, misérable
pirnisîn (bipirnise) : se recroqueviller
pirpar, f. : pourpier, m.
pirpirîk, f. : papillon, m.
pirpirok, f. : paillette, f.
pirpîrs : curieux, -se; indiscret, -ète
pirpiş, f. : cloporte, m.
pirpizek, f. : végétal
pirs, f. : 1) mot, m.; parole, f.
pirs dan hev : s'entendre, se mettre d'accord
pirs dirêj kirin : insister
pirsa xwe bi şûnda kişandin : se dédire
pirs lê vegerandin : répondre, réfuter
 2) question, f.; demande, f.
pirs lê kirin : interroger, questionner
pirs jê kirin : interroger, questionner
pirs pê xistin : consulter
Pirsa vî îşî ji min dibe. : Je suis responsable de cette affaire.
pirsandin (bipirsîne) : faire interroger
pirşort : rude
pirşortî, f. : rudesse, f.
pirsiyar : responsable
pirsiyarî, f. : responsabilité, f.
pirsiyarok, f. : questionnaire, m.
pirsîn (bipirse) : interroger, demander
pirsker : interrogateur, -trice; curieux, -se
pirt, f. : duvet, m.
pirtal, m. : haillons, m. pl.
pirteqal, f. : orange, f.
pirteqalî : orange (couleur)
pirteqandin (bipirteqîne) : cf. **pirçikandin**
pirtîk, m. : duvet, m.; duvet fin
pirtikandin (bipirtikîne) : cf. **pirçikandin**
pirtikîn (bipirtike) : cf. **pirçikîn**
pirtîr : davantage
pirtûk, pl. : effets, m. pl.
pirûsandin (bipirûsîne) : étinceler
pirûsî : étincelant, -e
pirûtî, f. (°) :
pirûz : maussade
pirûzî, f. : maussaderie, f.
pirzang, m. : bouton, m.
pirzik : verrue, f.
pis, m. : fils, m.
pisik, f. : chat, m.
pisika beji : chat sauvage
pisika berî : chat sauvage
prising, f. : cf. **pisik**
piskole, m. : pompon, m.
pismam, m. : cousin, m.
pispan, m. : pièce, f.
pispirî, f. : prévision, f.
pispisandin (bipispisîne) : chuchoter
pispor, m. : expert, m.; spécialiste, m.
pisteport, f. : passeport, m.
pisto, m. : col, m.
piş, f. : poumon ou foie
pişa reş : foie, m.
pişa spî : poumon, m.
pişik, f. : cf. **piş**
pişikandin (bipişikîne) : éternuer
pişikîn (bipişikê) : cf. **pişikandin**
pişk, f. : partie, f.; pièce, f.
pişk kirin : diviser, partager
pişkamok, f. : jeu kurde
pişkegîr, m. : partisan, m.
pişkinandin (bipişkinîne) : inspecter

3. Biewnîre (nîyade) noté 1.

pişkinîn (bipişkine) : être inspecté

pişkî : partiel, -le

pişksal, f. : saison, f.

pişkul, f. : cf. **bişkul**

pişo, f. : chat, m.

pişt, f. : 1)dos, m.; reins, m. pl.

pişt û penah : soutien, m.

jinika pişt li erdê : femme mariée

di pişt re ou **pişt ve** : ensuite

pişt dan : tourner le dos, s'enfuir; soutenir

Pişt min bi te germ dibe. : Je me sens fort grâce à ton appui.

Pişt min bi te rast dibe. : Je me sens fort grâce à ton appui.

pişt ... de sekinîn : appuyer, soutenir

pişt ... girtin : appuyer, soutenir

li pişt ... rabûn : appuyer, soutenir

pişt ... şênanî : maîtriser, dominer
2)génération, f.

ji pişt ... hatin : être issu de ...

3)ceinture, f.

piştavî : orphelin de père

piştber : cadet, -te

piştçav, m. : paupière, f.

pişte, f. : étai, m.; soutien, m.; tuteur, m.;
targette, f.

pişte, f. : solidaire

piştik, f. : ceinture, f.

piştistank : couché sur le dos

piştî : après

piştî nîvro : après midi

piştî, f. : fardeau, m.

piştîkêş, m. : portefaix, m.

piştî : couché sur le dos

piştîmakî : orphelin de mère

piştîmaz, f. : colonne vertébrale

piştîmêr, m. : renfort, m.; arrière-garde, f.

piştînexrî : dernier-né

piştîpehnî, f. : talon, m.

Piştîpehniya xwe bi me ve kir. : Il prit la fuite.

piştîpên, f. : ceinture de flanelle portée à même la peau

piştîqof : bossu, -e

piştîrast : sûr, -e

piştîrast bûn : être sûr

piştîşîv, f. : collation servie après le dîner

piştîxencer, f. : petit poignard porté dans le dos

piştîxwar : bossu, -e

piştîzîn : troussequin, m.

piştî, f. : pause, f.; petite halte

piştî dan : faire la pause

piştîk, f. : cf. **piştîng**

pit : petit, mignon

pit, f. : femme, f.

pitîpit, f. : murmure, m.

pitîpit kirin : murmurer

pitîr : cf. **pitîrî**

pitî : cf. **pit**

pitî : cf. **pit**

pitîko : cf. **pit**

pitîkî, f. : végétal

pitîyale, f. : coupe, f.; bol, m.

pitîyalî : Ali ⁽⁴⁾

pitîyam, m. : amande, f.

pitîyan, f. : tasse, f.

pitîyano, f. : 1)cymbale, f.2)piano, m.

pitîyar : miséricordieux, -se

pitîyarî : miséricorde, f.

pitîyav, m. : gaillard, m.

pitîyavî, f. : robuste, f.

pitîz, f. : faiblesse, f.; abattement, m.

pitîzan, m. : placenta, m.

4. Celadet Bedirxanî wina nuşt.

pizdank, m. : cf. **pizan**
pizirûk, f. : averse, f.
pizî, f. : sein, m.
pizpizik, f. : sifflet de roseau
pizpizok, f. : cigarette, f.
pizûr, m. : entrailles, f. pl.
pî, m. : épaule, f.
pîber, m. : protecteur, m.; seigneur, m.
pîberî, f. : protection, f.
pîberîtî, f. : fief, m.
pîbik, f. : cf. **pîbok**
pîbok, f. : prunelle de l'oeil
pîçik, m. : légumes farcis
pîçok, f. : végétal
pîj, m. : copeau, m.
pîjik, f. : végétal
pîjan, f. : végétal
pîjpîje : vaurien, -ne
pîk, f. : tourelle, f.; embouchure de la flûte
pîkolî : cf. **pêkolî**
pîl, f. : foie ou poumon
     pîla reş : foie, m.
     pîla spî : poumon, m.
pîl, m. : cuisse, f.
     pîlê berazî : jambon
pîlewer, m. : ferblantier, m.
pîlpîlok, f. : arbre
pîman, f. : cf. **peyman**
pîmanname, f. : pacte, m.
pîn, f. : poulailler, m.
pînc, m. : 1) coin, m. 2) bâtard, m.
pîncok, m. : jeu des cinq pierres
pîne, m. : fils illégitime d'une femme mariée
pîne, f. : pièce
     pîne kirin : raccommoder

pînedos, m. : raccommodeur, m.
pîneker, m. : cf. **pînedos**
pînesol, f. : pièce de cuir servant à
     raccommoder les chaussures
pînewer, m. : cf. **pînedos**
pîngaze, f. : oeuf de plâtre
pînif, f. : tasse, f.
pînk, f. : poulailler, m.
pînpînk, f. : partie de la pièce où l'on se
     déchausse
pîpok, f. : cristal, m.; carafe, f.
pîq, f. : latte, f.; perche, f.
pîr, m. : directeur spirituel
pîr : vieux, -eille
     pîr bûn : vieillir
pîreda, f. : grand-mère, f.
pîrebûk, f. : revenant, m.
pîrejin, f. : vieille, f.
pîrek, f. : femme, f.; épouse, f.
pîremêr, m. : vieillard, m.
pîrhevok, f. : 1) fantôme, m. 2) toile d'araignée
pîrik, f. : 1) grand-mère, f. 2) sage femme, f.
     li ber pîrika rûniştin : être en couches
     3) araignée, f.
pîrik, m. : cf. **pîr**, m.
pîrî, f. : vieillesse, f.
pîrîtî, f. : cf. **pîrî**
pîrkênî (°):
     pîrkênîya mêrî (°):
pîrqazik, f. : végétal
pîrqelaçik, f. : végétal
pîro, m. : cf. **pîr**, m.
pîrpil, m. : bécasse, f.
pîrûz : béni, -e; heureux, -se
pîrûze, m. : turquoise, f.

---

5. Biewnîre (nîyade) notê 1.

6. Biewnîre (nîyade) notê 1.

pîs : sale, malpropre, lâche, malhonnête

pîs kirin : salir, humilier

pîsîti, f. : saleté, f.; lâcheté, f.; malhonnêteté, f.

pîstêkîlî, f. : abus, m.

pîstik, f. : méninge, f.

pîş, m. : profession, f.; art, m.

pîşe, m. : moeurs, f. pl.; métier, m.

pîşeker, m. : artisan, m.; domestique, m.;
travailleur

pîşlek, f. : oiseau

pîşo, f. : étoupe, f.

pîşpîşe : habile; ingénieux, -se

pît, f. : fertilité, f.

pîtdar : fertile

pîto : vermoulu, -e

pîvan, f. : mesure, f.

pîvan (bipîve) : mesurer

pîvaz, f. : oignon, m.

pîvaza mara : végétal

pîvazî, f. : farce d'oignons hâchés

pîvok, f. : oeillet sauvage

pîvong, m. : cf. **pîvok**

pîx, m. : bord, m.; alentour, m.

plan, f. : plan, m.

pol, m. : épaule, f.

pola, f. : acier, m.

polik, m. : monnaie sonnante

polis, m. : policier, m.

polîsxane, f. : commissariat de police

poncîn, f. : raisonnement, m.; pensée, f.

poncîn (biponce) : réfléchir, penser

ponijîn (biponije) : sommeiller

pop : rugueux, -se

por, f. : poil, m.; cheveu, m.

porang, m. : borax, m.

porespî : chenu, -e

porhelek : frisé, -e

porik, f. : 1) mèche de cheveux 2) végétal

porisandin (biporisîne) : ruminer

porkur : malheureuse

porqut, m. : coiffeur, m.

porreş : brun, -e

porspî, f. : vieille femme chargée de garder la
porte de la chambre nuptiale la nuit du
mariage

port, m. : cf. **por**

porzer : blond, -e

post, m. : 1) fourrure, f. 2) siège, m

poste, f. : poste, f.

posteci, m. : postier, m.; facteur, m.

postexane, f. : poste, f.

poş, f. : espace compris entre les cornes

bi poşa ketin hev : lutter à coups de
cornes

poşeker : qui donne des coups de cornes
(bélier)

Beranê poşeker e : C'est un homme
courageux.

poşî, f. : foulard de tête

poşman : qui regrette

poşman bûn : se repentir

poşman kirin : faire regretter

poşmanî, f. : regret, m.; repentir, m.

poşmanî dîtîn : regretter

pot : honteux, -se

pot ketin : avoir honte

pot xistin : faire honte

potik, m. : chiffon, m.

potîn, f. : bottine, f.

poxik, f. : pompon, m.

poz, m. : 1) nez, m. 2) sommet, m.

pozberan, m. : gaillard, m.

poziş, f. : excuse, f.

pozqelem, f. : plume, f.

preng, m. : habitude, f.; coutume, f.

prengandin (biprengîne) : habituer

prengîn (bipreng) : s'habituer
prêj : fécond, -e
promijûli, f. : préoccupation, f.
pronav, m. : pronom, m.
pronevis, f. : programme, m.
propexende, f. : propagande, f.
prosel, f. : végétal
prot, m. : potier fabriquant des cruches
protesto, f. : protestation, f.
protesto kirin : protester
proxram, f. : programme, m.
puşman : cf. **poşman**
pûç : vide; gâté, -e; sans valeur
pûç kirin : réfuter
pûçatî, f. (7) :
pûçerax : dont l'intérieur est gâté
pûjan, f. : végétal
pûk, f. : orage, m.
pûl, f. : timbre, m.
pûlak, f. : bouton, m.
pûm : boursoufflé, -e
pûngal, f. : lieu de réunion; centre, m.; espoir, m.
pûnk, f. : menthe, f.
pûrt, f. : crin, m.
pûst : cf. **post**
pûş, m. : herbes sèches
pûş û pelax : verdoyant, -e
pûşil, f. : malédiction, f.
pûşil kirin : maudire
pûşî, f. : couverture, f.
pûşî kirin : recouvrir
pûşk, f. : chaume, m.
pût, m. : 1)cf. **rîsî**, 2)cf. **pûşk**
pût, f. : 1)croix, f. 2)idole, f.
pûtparêz, m. : idolâtre, m.
pûtparêzî, f. : idolâtrie

---

7. Biewnîre (nîyade) noté 1.

pûtik, f. : torchon, m.
pûyîn (bipû) : tanner

Q

qab, f. : 1)osselet, m. 2)arc, m.
qabik, f. : osselet, m.
qabqab, f. : végétal
qaç, f. : végétal
qaçanî, f. : plat, m.
qaçax : de contrebande, en contrebande
qaçaxçî, m. : contrebandier, m.
qaçîk, m. : queue de mouton
qad, f. : contrée, f.
qade, f. : pâtisserie, f.
qadirî, f. : plateau de cuivre
qaf, m. : vase, m.
qafê serî : crâne
qafê gula : vase de terre cuite
qafik, m. : pot, m.
qafi, f. : ruine, f.
qafibêj, m. : rimeur, m.
qafû, m. : bois charrié par les torrents
qahim : cf. **qaim**
qail : convaincu, -e; consentant, -e
pê qail bûn : consentir à admettre
qailî, f. : conviction, f.; satisfaction, f.
qailiya xwe jê anîn : se satisfaire de, en avoir assez de
qaim : solide, résistant
qaimî, f. : solidité, f.; résistance, f.
qajik, m. : mastic, m.
qal, f. : 1)parole, f.
qala ... kirin : parler de
 2)partie, f. (jeu)
qalib, f. : forme, f.; corps, m.
qalik, m. : coque, f.; coquille, f.
qalind : épais, -se

- qalûşk**, m. : écorce, f. peau, f.
qam, f. : 1)sommet, m. 2)taille, f.
Ev av qam nade : On n'a pied dans cette eau.
qam, m. : pouvoir, m. force, f.
qamçî, f. : cravache, f.
qame, f. : poignard circassien
qamir, m. : jonc, m.
qamiş, m. : roseau, m.
qamûs, f. : dictionnaire, m.
qamûşk, m. : croule (d'une blessure)
qanc : grossier, -ère
qancûxe, m. : courroies servant à attacher la sacoche à la selle
qandelûk, f. : pot de terre où l'on conserve le mast
qanûn : loi, f.; règlement, m.
qanî : convaincu, -e
qanî kirin : convaincre, persuader
qantir, m. : mulet, m.
qantirçî, m. : muletier, m.
qantûf, f. : panier, m.
qap, f. : récipient, m.
qap û qincor : vaisselle, f.
qapan, f. : bascule, f.
qapan : orgueilleux, -se
qapanî, f. : orgueil, m.
qapaxlî, f. : genre de fusil
qapilme, f. : sabre à la poignée incrustée
qapût, f. : manteau, m.
qaq, f. : glace, f.
qaqib, f. : goudron, m.
qaqicok, f. : végétal
qaqil, m. : pelure, f.
qaqilok, f. : os du crâne
qaqirîçik, f. : gorge, f.
qaqirî, f. : cf. **qaqirîçik**
qaqîşk, m. : oiseau
qar, f. : nourriture remise chaque jour aux étudiants; portion, f.
qarç, f. : poirier sauvage
qarçik, f. : 1)poire sauvage 2)torticolis, m.
qarçû, m. : coquille, f.
qarîn (biqare) : se lamenter
qarîsek, f. : glue, f.
qartik, m. : coiffure, f.
qarûme, f. : végétal
qaşûlk, m. : écorce, f.
qasid, m. : messager, m.
qasim, m. : végétal
qat, m. : étage, m.
qatir, m. : cf. **qantir**
qatirçî, m. : cf. **qantirçî**
qato, f. : chardon, m.
qatol, f. : cf. **qato**
qawin, f. : disque de phonographe
qawûn, f. : melon, m.
qayik, f. : barque, f.
qayim : ferme, stable
qayîş, m. : sangle, f.; baudrier, m.
qayîşê ... kişandin : prendre parti pour
qayîş pê kişandin : être en désaccord avec ...
qayîş pê hebûn : être en désaccord avec ...
qayîşkêş, m. : partisan, m.
qayîşkêşî, f. : parti, m.; faction, f.
qaz, f. : oie, f.
qazan, f. : chaudron, m.
qazî, m. : cadî, m.
qebahet, f. : faute, f.
qebale, f. : 1)contrat, m. 2)armoire, f.
qebe : grossier, -ère; grave (voix)
qebiz, f. : saisie, f.
qebza ... kirin : saisir
qeboqebo : onomatopée imitant le cri de la

perdrix
qebqabik, f. : végétal
qebqeb, f. : cri de la perdrix
qebriстан, f. : cimetière, m.
qebûl, f. : acceptation, f.
qebûl kirin : accepter, admettre
qeda, m. : destin, m.; malheur, m.
qeda li mala te bikeve : puisse le malheur s'abattu sur la maison
qedandin (biqedîne) : achever, terminer, conclure
qeder, f. : sort, m.; destinée, f.
qedife, m. : velours, m.
qedife, f. : sorte de rose
qedr, m. : valeur, f.
qedrê ... girtin : estimer, avoir des égards pour
qedirgiran : estimé, -e; respecté, -e
qedîyan (biqede) : s'achever, se terminer, se conclure
qef, f. : abri, m.; fort, m.
qefandin (biqefîne) : abriter
qefilandin (biqefilîne) : transir
qefilîn (biqefile) : être transi
qefes, f. : cage, f.; grille, f.
qefle, f. : caravane, f.
qehb, f. : cf. **qehbik**
qehbik, f. : prostituée, f.
qehf : drôle
qehfker : idiot, -e
qehir, f. : colère, f.; souffrance, f.
qehirandin (biqehirîne) : courroucer
qehirîn (biqehire) : se courroucer
qehirfiravinek, f. : végétal
qehreman, m. : champion, m.; héros, m.
qehremanî, f. : héroïsme, m.

qehwe, f. : café, m.
qehwevan, m. : habitué des cafés
qelaç, m. : terrain caillouteux
qelandin (biqelîne) : faire bouillir, griller; détruire
qelaştin (biqelêşe) : fendre
qelawiz, m. : guide, m.
qelawiz, f. : vieille femme servant d'intermédiaire pour la conclusion d'un mariage
qelefisk ⁽⁸⁾ :
li ser qelefiska rûniştin : s'accroupir
qelem, f. : plume, f.
qelemdank, m. : plumier, m.
qelemrisas, f. : crayon, m.
qelemtraş, f. : canif, m.
qelemzirêç, f. : cf. **qelemrisas**
qelen, m. : dot, f.
qelender, m. : derviche, m.
qelevizkîn (biqelevizke) : s'accroupir
qelew : gras
qelew bûn : engraisser
qelibandin (biqelibîne) : renverser, retourner
qelibîn (biqelibê) : se renverser, se retourner
lê qelibîn : se jeter sur, manquer de parole à
pê qelibîn : se jeter sur, manquer de parole à
li xwe qelibîn : faire une pirouette
ser ... ve qelibîn : franchir
qelihandin (biqelihîne) : cf. **qelandin**
qelihîn (biqelihe) : cf. **qelîn**
qeliqandin (biqeliqîne) : remuer, agiter, pousser
qeliqîn (biqeliqe) : remuer, agir; être poussé
qelişandin (biqelişîne) : cf. **qelaştin**

---

8. Biewnîre (nîyade) notê 1.

qelişin (biqelişe) : se fendre
qeliyan (biqele) : cf. **qelîn**
qelizandin (biqelizîne) : faire glisser, cacher
qelizîn (biqelize) : glisser, se cacher
qelî, f. : viande frite dans du beurre et conservée pour l'hiver
qelîn (biqele) : bouillir
qelîncek, m. : auriculaire, m.
qelînok, m. : blé grillé
qelîpîvaz, f. : friture d'oignons
qelîsêl, m. : rôti fait sur le **sêl**
qelîşte, m. : crevasse, f.; fissure, f.
qeltax, m. : cadavre, m.
qelûn, f. : 1) pipe, f. 2) charnière, f.
qemandin (biqemîne) : faire sécher du bois
qemçik, f. : queue (de chameau, de chèvre etc.)
qemçûr, f. : impôt prélevé sur les troupeaux

qemel : cf. **qemer**
qemelax, f. : chasse au perdreau sur la neige
qemer : noir (cheval)
qemerî, m. : piastre, f.
qemihandin (biqemihîne) : consumer
qemihîn (biqemihe) : se consumer
qemirandin (biqemirîne) : rissoler
qemitandin (biqemitîne) : coller
qemsiûn ^(?) : intrigant, -e
qemtik, f. : cf. **qentik**
qemûşk : coagulé, -e
qenc : bon, -ne; bien
qenc bûn : s'améliorer
qenc kirin : améliorer
qenci, f. : bonté, f.
qencîti, f. : bonté, f.
qencîker : bienfaiteur, -trice
qencîr : meilleur, -e
qend, m. : sucre de candi

---

9. Biewnîre (nîyade) notê 4.

MÎYANÊ MESELAN RA

DI BIRAYÊ ZUREKERÎ

Arêkerdox: **Kemal UNAL**

Beno nêbeno, welatêde di birayî benê. Na birawû ra ju zaf zureker beno. Hen rindek dest ra êna, zuronê henênû keno ke, pasa (paşa) ve vatonê deyî qan beno, wesê xo pê êno. Naye ser o kî birawo zureker her roz sono sarayîya pasayî, pasayî rê zurû keno, o kî zernû dano ci.

Rozê nîya, di rojî nîya; pêniye de birawo bîn xo ve xo vano:

-Ma birayê mi bese keno zurî bikero, ez bese nêken çik o? Xo rê şêrî tayê zuronê xo kî ez bikerî, zeronê xo bicêrî (bigêrî), pêyser bêrîne.

Naye nîya vano û urzeno ra sono huzurê pasayî. Pasa pers keno, vano:

-Xêr a? To çi dî, ça ama?

O vano:

-Heq weşîya to bido pasayê mi. Ez rastê ecayîvêde giranî amûne, mi wast ke eyî to ra vajîne.

-Xêr a, vase hala.

-Ez ke nika raye ra amûne, mi vengê kutikî hesna. Hama kutik hard de nê, asmên ra lowêne.

Pasa seke na qese nîya hesneno, qarîno vano:

-Çiturî beno? Kutik se asmên ra loweno? Vala mi rê vase.

Mordemek beno ra sur, beno ra şîya, bine ra nêvejîno, bese nêkeno ke çîyê vazone.

Naye ser o pasa vano:

-No huska-husk zurî keno. Qe beno ke asmên ra kutik bilowone? Neyî berzê hepis va cellat meste (meşte) vile piro done.

Naye ser o muhafizî eyî cênê benê erzenê hepisxane ke roza bîne endî cellat vile piro done.

Xebere rew bena vilaye, sona resena birayê bînî. Seke hesneno ke

pasayî bira esto hepis û roza bîne vile dano piro, nêvindeno, urzeno ra terikneno sono leyê pasayî.

Pasa ke eyî vînenno, pers keno vano:

-Xêr a, nîya ti qey ama?

O vano:

-Heq weşîya to bido pasayê mi, birayê mi qesê vato, to kî ê qesî ser o emir do, esto zîndan.

-Ya.

-Qesê birayê mi zur nîyo pasayê mi.

-Eke zur nîyo hala mi ra vaze, asmên ra kutik se loweno?

-Pasayê mi, dewa ma de delê newe teleqîya, xêlê leyîrî ardê. Hêlîyê amo, kuyo pira, leyîrû ra zu vîsto ra hewa, berdo. Ê çêlikî rîyê asmênî ra kerdo kuze-kuze û hewe-hewe, coka birayê mi o veng hen hesno.

Naye ser o pasa îqna beno û emir dano, birayî verdanê ra. Hurdemîna birayî ke ênê têlewe, birawo zureker ayê bînî ra vano:

-Biraye mi, her çî ûsulêde xo esto, her çî hunerê wazeno. Mordemî ke karê kerd, gere hen bikero ke bine ra vejîyone. Ti zurekerênî hen karêde qolay zonena?

ÇEND ROJNAMEYANÊ FRANSÎ Û ÎNGİLİZÎ DE
XOVERRODAYÎŞÊ DÊRSIMÎ 1937

III
Extract from
THE TIMES
LONDON.

Date .....

KURDISH MINORITIES

TO THE EDITOR OF THE TIMES

Sir: Your issue of June 16 contains a dispatch from your Correspondent at Istanbul headed "Kurds who object to education: A revolt suppressed by troops," in which it is stated that the recent disturbances among the Kurds in the Dersim were due to the hostility of the local population towards the introduction of compulsory education and other reforms, and that these disturbances had been put down by the army and gendarmerie in operations in which a woman aviator had particularly distinguished herself.

May I be allowed, as one who has some knowledge of the Kurds and of their language and history, to say how deeply this sad news has moved me. The Kurds who inhabit this region differ completely from their Turkish neighbors in regard to race, language, religion, habits, and social structure. In this case of the Dersim we confront a new venture of the Kurds to reaffirm their character as an ethnic minority. It is an error to suppose that the Kurds object to education; what they are resisting is Turkification. The mother tongue is the only one which can assure the natural and harmonious development of the individual, as well as his grateful attachment to the country towards which he assumes a citizen's duty.

The rights of Kurdish minorities are already recognized elsewhere. In accordance with the recommendation made by the League of Nations when settling the Mosul question, the Kurds enjoy in Iraq a cultural autonomy in the three liwas of Erbil, Kerkuk, and Suleymaniye, and are thus able to cultivate their language and ancestral traditions without in any way impairing the structure of the State, of which they are loyal subjects. The same is true of the Kurds of Soviet Armenia, towards which the Soviets apply their minorities policy.

So long as these generous principles are not generally applied we shall unfortunately witness these pitiful conflicts between "reasons of State" and the demands of minorities, whose rights can nowadays hardly be denied.

R. NIKHINI, late Russian Consul
in Persia.

29, Rue George Sand, Paris 16.

KITABÊ KÎRMANCKÎ (ZAZAKÎ)-IV

Maruf Yilmaz

Ahmey Temî

Fistonik

**Weşanxaneyê JÎNDANÊ
Stockholm 1988**

36) Maruf Yilmaz, Ehmey Temî, Weşanên Jîndanê,
Stockholm, 1998, 58 r.

Qate

kovara kulturi

Gökn
Doğruç & Şahinide Biza, Derviş Bala
Sevgilim Kery
Nery & Nery
Mucir Cem
Tutuk 181 ra Ma Ki Bana Goren
Al Hender Jener
Raya Dervişli Ser a
Neryin Zana
Aster
Aylakam
Profesör Tiki Kizmasç (Zanki)

Zimistan, 1998

Qate

kovara kulturi

Doğruç Kizmasç & Emlakçıl Çakir
Keryin Jijje
Profesörül Kizmasç Bana & Hender Zivak
Aylakç Jender
"Eriki Ra Nery" Şahinide Biza "Nikama"
Keryin Dera
Aylakç Jender & Neryin Jender "Aylakç"
Gönl Dervişli
Neryin Bana & Tiki Kizmasç Bana
Aylakç Derviş
Neryin & Neryin Bana

Winter, 1998

Qate

kovara kulturf

Müziq Çem
"Koro ve Koro Pê Mî Xapêt...
Majmûnên
Klasiçî (Klasiçî) de Saffol
Tîhat Eli
Sêwrega 25-30 Serran ra ver & Taal Vîpawçya
Kasla Te mahtek
Gane be Gane
Seydhan Karî
Çand Dîri
Cemil G. andeqan
Tajê Problemê Standardîzasyonê Zimanê Kurdî
Celadet Ali Fedîrxan
Fêrbanga Kurdî (Nawrûz) - Êranî

No: 1 Bahman 1997

Qate

kovara kulturf

Majlûnê Abbat
"Lawlê Rêbê Mî Tade Krol-
Mîwîr Çem
"Ex Ver va Dîmenê Çol, Ronçman-
Mêlêkê Mewedî Xîdê Rêy
"Qe Dîmenê Çi ra, Nêwendi-
Lerzan Jîwîdî
Sederra 1980 de Halkê Iraqanîstoriya Domanîyan
Mêlêkê Uzun
Dînya Baxçe, Her Zîla û Kulte Yew Çîçek a
Mewedî Gîwîyê
Na Ray Bîya Yewerê, Ewani ya
J. Dîwan Exor
Bey Se Bîmî?

Payiz, 1997

ALFABE

	Kirmanckî (Zazakî)	Tirkî
A a	adir, asin, Almanya	adam, at
B b	bira, ban, Bidlîs	büyük, bir
C c	ca, cêr, cor	can, cadde
Ç ç	çim, Çewlîg, Çemişgezek	çocuk, çöp
D d	dest, Diyarbekir, Dêrsim	dal, dayı
E e	ez, Erzingan, Erzirom	el, eldiven
Ê ê	êrxat, êlçî, êqbal	-
F f	fek, fariskî, Fransa	fare, fıstık
G g	ga, giran, Gingim	göl, güven
H h	her, heş, Hollanda	hemen, hava
I i	bin, kirmanc, solin	ısırmak, ışık
I î	îsot, İran, İtalya	iş, it
J j	jêhat, jan, Japonya	jandarma, jimnastik
K k	kitab, kar, Kurdîstan	kalkan, küçük
L l	lal, lazut, Licê	limon, leke
M m	ma, mase, Mûş	mavi, maya
N n	nan, newe	ne, neden
O o	of, oda, ordu	olmak, odun
P p	payîz, Pîran, Pali	parmak, pınar
Q q	qeleme, qumaş, Qibris	-
R r	rind, radyo, Riha	resim, rüzgar
S s	sipî, simer, Sêwregi	serin, sarı, süs
Ş ş	şima, şeş, şaş	şişirmek, şişman
T t	ti, tarîx, Tirkîya	tatlı, tavşan
U u	utî, uca, ucret	ütü, ücret
Û û	ûsul, Ûrris, Ûrrim	uzak, unutmak
V v	verg, velg, vate	var, ver
W w	wisar, weş, welat	-
X x	xirab, Xarpêt, xurbet	-
Y y	yaban, yar, yadîgar	yayla, yol
Z z	zaf, zerd, zaza	zeybek, zavallı